

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

факультет здоров'я людини
кафедра психології та соціології

О. В. Мнацканова

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ФОРМУВАННЯ СТРЕСМЕНЕДЖМЕНТУ У ФАХІВЦІВ ЯКІ
ПРАЦЮЮТЬ У СФЕРАХ ДОПОМОГАЮЧИХ ПРОФЕСІЙ**

**СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

Факультет здоров'я людини

(повне найменування інституту, факультету)

Кафедра психології та соціології

(повна назва кафедри)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: «Формування стресменеджменту у фахівців які працюють у сферах
допомогаючих професій»

Здобувачка вищої освіти спеціальності 053 Психологія,
«Психологія», групи ПС-242зм

О. В. Мнацаканова

Керівник роботи: д. психол. н., проф.

О. Г. Лосієвська

Рецензент: к. психол. н., доцент,
доцент кафедри психології ВНПЗ
«Дніпровський гуманітарний університет»

Г. Б. Панфілова

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Факультет _____ здоров'я людини _____
Кафедра _____ психології та соціології _____
Освітній ступінь _____ магістр _____
Спеціальність _____ 053 Психологія _____
Освітньо-професійна програма _____ «Психологія» _____

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувачка кафедри
психології та соціології
Бохонкова Ю.О.

“03” вересня 2025 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

Мнацаканової Ольги Володимирівни

1. Тема роботи: «Формування стресменеджменту у фахівців які працюють у сферах допомагаючих професій».

Керівник роботи: О. Г. Лосієвська – д. психол. н., проф., професор кафедри психології та соціології, затверджений наказом по університету від «02» вересня 2025 року, № 141/15.04

2. Строк подання студентом роботи до захисту «10» грудня 2025 року _____.

3. Вихідні дані до роботи: обсяг роботи – 80 сторінок (1,5 інтервал, 14 шрифт з дотриманням відповідного формату), список використаної літератури оформлюється згідно з бібліографічними нормами з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015.

4. Зміст основної частини (перелік питань, які потрібно розробити): проаналізувати наукові джерела з зазначеної тематики; підібрати діагностичний інструментарій згідно проблеми дослідження; на основі проведеного констатувального експерименту розробити й апробувати програму соціально-психологічного тренінгу. Провести формувальний експеримент. Ефективність проведеного експерименту оцінити за допомогою математичних методів оцінки значущості відмінностей середніх величин.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): таблиці, рисунки (гістограми, діаграми, сегментограми, графіки)

6. Консультанти розділів:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1.	Лосієвська О.Г. – д. психол. н., проф., професор кафедри психології та соціології	04.09.2025 р.	16.10.2025 р.
2.	Лосієвська О.Г. – д. психол. н., проф., професор кафедри психології та соціології	17.10.2025 р.	24.10.2025 р.
3.	Лосієвська О.Г. – д. психол. н., проф., професор кафедри психології та соціології	25.10.2025 р.	03.11.2025 р.

7. Дата видачі завдання: «03» вересня 2025 р.**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Визначення проблеми, завдань дослідження та розроблення плану кваліфікаційної роботи.	04.09.2025 р. – 07.09.2025 р.	
2	Аналіз літератури за проблемою. Систематичний аналіз наукових джерел. Структурування огляду літератури. Робота над теоретичною частиною дослідження.	08.09.2025 р. – 16.10.2025 р.	
3	Узагальнення результатів констатувального експерименту.	17.10.2025 р. – 24.10.2025 р.	
4	Розробка та апробація програми соціально-психологічного тренінгу.	25.10.2025 р. – 31.10.2025 р.	
5	Обробка, графічне оформлення та психологічний аналіз результатів формульовального експерименту та оцінка ефективності корекційних заходів за допомогою методів математичної статистики	01.11.2025 р. – 03.11.2025 р.	
6	Узагальнення наукових фактів, написання висновків за результатами проведення дослідження. Технічне оформлення роботи.	04.11.2025 р. – 08.12.2025 р.	
7	Попередній захист роботи	09.12.2025 р. – 10.12.2025 р.	
8	Представлення роботи на зовнішню рецензію.	11.12.2025 р. – 14.12.2025 р.	
9	Перевірка роботи на академічний плагіат.	15.12.2025 р. – 17.12.2025 р.	
10	Підготовка кваліфікаційної роботи до захисту.	18.12.2025 р. – 21.12.2025 р.	
11	Захист кваліфікаційної роботи.	22.12.2025 р. – 27.12.2025 р.	

Здобувачка вищої освіти**Мнацаканова О.В.****Керівник роботи:****д. психол. н., проф.****Лосієвська О.Г.**

РЕФЕРАТ

Текст – 111 с., рис. – 4, табл. – 10, літератури – 73 дж., додатків – 6

У кваліфікаційній роботі представлено теоретико-методологічні основи вивчення феномену стресменеджменту у фахівців, які працюють у сферах допомагаючих професій. Дослідження обґрунтовує необхідність формування навичок управління стресом як ключової професійної компетентності для збереження психологічного благополуччя та ефективності спеціалістів.

Розглянуто психологічні особливості діяльності фахівців, пов'язаної з високим емоційним навантаженням та ризиком виникнення професійного вигорання. Проаналізовано основні теоретичні підходи до розуміння феноменів стресу, емоційного вигорання та емоційного інтелекту. Обґрунтовано, що ефективний стресменеджмент є невід'ємною складовою емоційного інтелекту особистості.

Проведено емпіричне дослідження, у межах якого визначено рівень стресу, емоційного вигорання та емоційного інтелекту у фахівців допомагаючих професій. Виявлено взаємозв'язок між зазначеними показниками, що підтверджує гіпотезу про залежність психологічної стійкості від рівня розвитку емоційного інтелекту.

На основі отриманих результатів розроблено та апробовано програму соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток навичок стресменеджменту та підвищення рівня емоційного інтелекту. Оцінено ефективність корекційних заходів, що доводить можливість цілеспрямованого формування необхідних компетенцій.

Ключові слова: ДОПОМАГАЮЧІ ПРОФЕСІЇ, ЕМОЦІЙНА РЕГУЛЯЦІЯ, ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ, ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ, ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ, ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ, САМОРЕГУЛЯЦІЯ, СТРЕСМЕНЕДЖМЕНТ.

ABSTRACT

Mnacakanova O.V. Formation of stress of management with specialists working in the fields of helping professions — Qualification Work. – Kyiv, 2025.

The qualification work presents the theoretical and methodological bases of studying the phenomenon of stress management in specialists working in the fields of assistance. The study substantiates the need to develop stress management as a key professional competence to preserve the psychological well-being and effectiveness of specialists.

The psychological features of the activities of specialists related to high emotional load and the risk of professional burnout are considered. The basic theoretical approaches to understanding the phenomena of stress, emotional burnout and emotional intelligence are analyzed. It is substantiated that effective stress management is an integral part of the emotional intelligence of the individual.

An empirical study has been conducted, within which the level of stress, emotional burnout and emotional intelligence in specialists of assistance is determined. The relationship between these indicators is revealed, which confirms the hypothesis of the dependence of psychological stability on the level of development of emotional intelligence.

On the basis of the obtained results, a program of social and psychological training aimed at developing stress management skills and increasing the level of emotional intelligence has been developed and tested. The effectiveness of corrective measures is evaluated, which proves the possibility of purposeful formation of the necessary competencies.

Key words: HELPING PROFESSIONS, EMOTIONAL REGULATION, EMOTIONAL INTELLIGENCE, PSYCHOLOGICAL WELL-BEING, PSYCHOLOGICAL RESILIENCE, PROFESSIONAL BURNOUT, SELF-REGULATION, STRESS MANAGEMENT.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СТРЕСМЕНЕДЖМЕНТУ ФАХІВЦІВ ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ У СФЕРІ ДОПОМОГАЮЧИХ ПРОФЕСІЙ	11
1.1. Аналіз літератури з проблеми дослідженн	11
1.2. Психологічна характеристика фахівців які працюють у сфері допомогаючих професій	20
1.3. Стресменеджмент у фахівців які працюють у сферах допомогаючих професій	29
Висновки до розділу 1	36
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРЕСМЕНЕДЖМЕНТУ У ФАХІВЦІВ ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ У СФЕРАХ ДОПОМОГАЮЧИХ ПРОФЕСІЙ	40
2.1. Стресменеджмент як складова емоційного інтелекту особистості	40
2.2. Експериментальне дослідження стресменеджменту у фахівців які працюють у сферах допомогаючих прфесій	47
2.3. Психологічний та статистичний аналіз результатів констатувального експерименту	58
Висновки до розділу 2	69
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ СТРЕСМЕНЕДЖМЕНТУ У ФАХІВЦІВ ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ У СФЕРАХ ДОПОМОГАЮЧИХ ПРОФЕСІЙ	73
3.1. Методологічні підходи до розробки соціально психологічного трнінгу з формування стресменеджменту у фахівців які працюють у сферах допомогаючих професій	73
3.2. Соціально-психологічний тренінг з формування стресменеджменту у фахівців які працюють у сферах допомогаючих професій	79
3.3. Оцінка ефективності корекційних заходів за допомогою t-критерію Стьюдента	90
Висновки до розділу 3	99
ВИСНОВКИ	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	105
ДОДАТКИ	111

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасне суспільство, з його високою динамікою та постійним потоком інформації, створює значне психологічне навантаження на людину. Особливо це стосується фахівців допомагаючих професій, чия робота пов'язана з інтенсивною міжособистісною взаємодією та емоційним залученням. За відсутності ефективних механізмів подолання стресу, такий стан призводить до емоційного вигорання.

Стрес розглядається не просто як реакція організму, а як складний психологічний процес, що залежить від суб'єктивного сприйняття. Саме тому вміння керувати стресом, або стресменеджмент, є ключовим для збереження професійної ефективності та особистого благополуччя. Цей підхід нерозривно пов'язаний з емоційним інтелектом, який дозволяє фахівцям усвідомлювати та регулювати власні емоції, а також будувати гармонійні стосунки з оточенням.

Феномен емоційного вигорання є не просто професійною втомою, а глибоким психологічним виснаженням, яке має руйнівні наслідки як для самого фахівця, так і для якості його роботи. Емоційно виснажений спеціаліст втрачає здатність до емпатії, стає цинічним та формальним у стосунках з клієнтами. Це в свою чергу, призводить до погіршення якості наданих послуг, зниження ефективності комунікації та, врешті-решт, до професійної деформації та втрати мотивації. У контексті соціальної роботи та психологічної допомоги це несе ризики для клієнтів, які потребують якісної, співчутливої підтримки. Отже, розробка та впровадження ефективних стратегій подолання стресу стає не просто питанням особистого добробуту, а критичною умовою забезпечення суспільної безпеки та ефективності соціальних інститутів.

У зв'язку з цим, у наукових колах зростає інтерес до концепції стресменеджменту як цілісного та усвідомленого підходу до управління стресом. Стресменеджмент передбачає проактивне ставлення до проблеми, що включає діагностику стресорів, розвиток адаптивних стратегій подолання та формування психологічної стійкості. Цей підхід нерозривно пов'язаний з

рівнем емоційного інтелекту (EI), який, згідно з Д. Гоулманом, є ключовою компетенцією успішної особистості. Емоційний інтелект виступає фундаментальною основою для ефективного управління стресом, оскільки він забезпечує такі механізми, як самосвідомість для розпізнавання власних емоцій у момент їх виникнення, саморегуляція для свідомого управління емоційними реакціями, а також емпатія та соціальні навички для побудови міцних міжособистісних зв'язків, що є потужним буфером проти стресу.

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених окремим аспектам стресу та емоційного інтелекту і наявний рівень вивчення їх взаємозв'язку у контексті допомагаючих професій, робити нові дослідження на сьогодні залишається актуальним. Існує нагальна потреба в емпіричному дослідженні, що дозволило б не лише виявити кореляційні зв'язки між рівнем емоційного інтелекту та ефективністю стресменеджменту, а й розробити конкретні практичні інструменти для їх формування. Це дозволило б перейти від теоретичного обґрунтування проблеми до її практичного вирішення через впровадження спеціалізованих програм розвитку та тренінгів.

Об'єкт дослідження: стресменеджмент у фахівців допомагаючих професій.

Предмет дослідження: формування стресменеджменту у фахівців які працюють у сферах допомагаючих професій

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити формування стресменеджменту у фахівців які працюють у сферах допомагаючих професій.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові підходи до розуміння феномену стресу, його видів та наслідків на основі теоретичного аналізу літератури.
2. Надати психологічну характеристику фахівцям які працюють у сфері допомагаючих професій.
3. Провести експериментальне дослідження стресменеджменту у фахівців які працюють у сферах допомагаючих професій

4. Розробити програму соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток навичок стресменеджменту та підвищення рівня емоційного інтелекту у фахівців.

5. Емпірично перевірити ефективність запропонованої програми.

Теоретико-методологічна основа дослідження: дослідження ґрунтується на системно-інтегративному та суб'єктно-діяльнісному підходах, що дозволяють розглядати стрес-менеджмент фахівців допомагаючих професій як цілісний процес. Методологія синтезує три основні теоретичні напрями: теорію стресу, концепцію професійного вигорання та теорію емоційного інтелекту, які комплексно розкривають проблему від причин до механізмів подолання.

Головним теоретичним фундаментом виступають концепції стресу та адаптації (Г. Сельє, Р. С. Лазарус). Ми спираємося на класичну теорію загального адаптаційного синдрому Сельє, що описує фази реакції організму на напругу. Однак, вирішальне значення має когнітивно-феноменологічний підхід Р. С. Лазаруса, де стрес розглядається не просто як подія, а як результат оцінки особистістю вимог ситуації та власних ресурсів. Це обумовлює необхідність формування когнітивної гнучкості — здатності переоцінювати стресові фактори, що є основою для розробки психологічної інтервенції.

Невід'ємною частиною цього блоку є концепція емоційного вигорання (К. Масlach, М. Лейтер, Т. В. Симоненко), яка визначає основні патологічні наслідки некерованого стресу. Вигорання, що виявляється через емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукцію особистих досягнень, розглядається нами як прямий наслідок дефіциту ефективних стратегій стрес-менеджменту. Дослідження українських науковців (Симоненко Т.В., Кулініч М.О.) підтверджують специфіку синдрому у фахівців, чия діяльність вимагає постійної емоційної віддачі та емпатії.

Ключовим теоретичним стрижнем, що пов'язує стрес і його подолання, є теорія емоційного інтелекту (EI), зокрема роботи Д. Гоулмана, І. І. Бондара та Н. Холла. Емоційний інтелект розглядається як наріжний камінь емоційної

компетентності, що включає здатність до самоусвідомлення, емпатії та, найважливіше для нашого дослідження, саморегуляції або управління своїми емоціями (УСЕ).

Проведене дослідження дозволить апробувати та, можливо, адаптувати існуючі методики для оцінки рівня стресменеджменту та емоційного інтелекту, що може бути використано в подальших наукових розробках.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз, узагальнення та систематизація наукової літератури з проблеми.

- - емпіричні: анкетування опитування, тестування:

1. Шкала психологічного стресу PSM-25 (Лемур-Тесьє-Фелліон);
2. Опитувальник професійного вигорання Маслач (MBI);
3. Тест на емоційний інтелект (Н. Холл)

- математико-статистичні: методи кількісної та якісної обробки отриманих даних.

Наукова новизна дослідження:

- уточнено поняття «стресменеджмент» як комплексна професійна компетентність, що ґрунтується на розвитку емоційного інтелекту.

- поглиблено вивчення та обґрунтовано взаємозв'язок між рівнем емоційного інтелекту, ефективністю стрес-менеджменту та рівнем професійного вигорання у фахівців допомагаючих професій.

- розроблено та експериментально перевірено програму соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на формування навичок стресменеджменту.

Теоретична значущість роботи полягає в уточненні та поглибленні наукових уявлень про роль емоційного інтелекту у формуванні стрес-менеджменту як ключової професійної компетентності. Це дозволить розширити теоретичні знання про психологічні механізми професійної стійкості та психологічного благополуччя фахівців допомагаючих професій.

Дослідження дозволить уточнити та розширити наукові уявлення про роль емоційного інтелекту у формуванні стресменеджменту як професійної компетентності. Це надасть нові знання для розуміння механізмів психологічної стійкості у фахівців допомагаючих професій.

Практичне значення дослідження: отримані результати можуть бути використані в психологічному консультуванні, а також для розробки навчальних програм для підготовки та підвищення кваліфікації фахівців допомагаючих професій. Розроблена програма тренінгу може застосовуватись для профілактики емоційного вигорання та підвищення психологічної стійкості.

Отримані результати можуть стати основою для розробки цільових програм навчання, семінарів та тренінгів, спрямованих на профілактику емоційного вигорання та підвищення рівня психологічної адаптації спеціалістів. Це допоможе підвищити їхню професійну ефективність та зберегти психологічне здоров'я.

З огляду на зазначене, кваліфікаційна робота є своєчасним і необхідним кроком для вирішення важливої наукової та практичної проблеми, що стоїть перед сучасною психологією. Результати дослідження сприятимуть збереженню професійного кадрового потенціалу, підвищенню якості послуг, що надаються фахівцями, та загальному покращенню психологічної культури в суспільстві.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СТРЕСМЕНЕДЖМЕНТУ ФАХІВЦІВ ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ У СФЕРІ ДОПОМОГАЮЧИХ ПРОФЕСІЙ

1.1. Аналіз літератури з проблеми дослідження

Основою теоретичних досліджень є концепція стресу, розроблена Гансом Сельє, який увів поняття «загальний адаптаційний синдром» (Сельє Г., 1974), та Річардом Лазарусом із його транзакційною моделлю стресу, який акцентує увагу на когнітивній оцінці стресових ситуацій (Лазарус Р.С., Фолкман С., 1984) [66]

Методологічно вивчення стрес-менеджменту базується на поєднаних кількостях і якісних підходах. Використовуються опитувальники, зокрема Maslach Burnout Inventory (MBI), для оцінки рівня емоційного вигорання, а також якісні методи, такі як глибоке інтерв'ю та аналіз.

Практичні аспекти стрес-менеджменту зосереджені на впровадженні когнітивно-поведінкових технік, тілесно-орієнтованих методів та майндфулнес-практик. Розвиток емоційної компетентності фахівців також виступає ключовою складовою, сприяючи формуванню стійкості до стресових впливів.

Таким чином, ефективне вивчення та впровадження стратегій стрес-менеджменту це збереження психічного здоров'я та професійної ефективності.

Розглядаючи проблему стресу та його менеджменту у фахівців допомагаючих професій, важливо звернути увагу на теоретичну та практичну базу, закладену в сучасній психологічній літературі. Стрес є невід'ємною частиною професійної діяльності людей, які працюють із іншими людьми, оскільки ця діяльність передбачає високий рівень емоційного залучення, відповідальності та міжособистісної взаємодії.

Поняття стресу та його роль у професійній діяльності

Термін «стрес» був уперше запропонований Гансом Сельє для позначення універсальної реакції організму на дію внутрішніх та зовнішніх чинників, що порушують його рівновагу (Сельє Г., 1974) [48]. Учений підкреслював, що стрес є природною та неминучою відповіддю людини на зміни чи виклики, причому він може мати як конструктивний характер (еустрес), так і набувати деструктивної форми (дистрес). Особливо небезпечним є тривалий стресовий вплив, здатний призводити до серйозних соматичних і психічних порушень — від виснаження нервової системи до розвитку серцево-судинних патологій. Положення, розроблені Г. Сельє, стали основою подальших наукових досліджень стресових процесів.

Згодом Річард Лазарус значно розширив розуміння цього явища, запропонувавши когнітивний підхід до оцінки стресу. Він увів поняття когнітивної оцінки стресових ситуацій, яка вимагає аналізу погляду з точки зору їхньої загрози або ресурсу для особистості (Лазарус Р. С., Фолкман С. 1984.) [66]. Транзакційний підхід до розуміння стресу підкреслює, що напруження виникає не стільки через самі зовнішні події, скільки внаслідок їх суб'єктивної оцінки та інтерпретації людиною. Межі стресової реакції визначаються особливостями взаємодії індивіда з оточенням. Ця теоретична позиція стала підґрунтям для значної кількості сучасних досліджень у сфері психології стресу, оскільки дала змогу глибше проаналізувати індивідуальні стратегії реагування на різні стресогенні впливи.

У професійній діяльності стрес є поширеним явищем, особливо серед представників допомагаючих професій, які працюють із людськими емоціями, проблемами та очікуваннями. Безперервна взаємодія з людьми, які опинилися у складних життєвих ситуаціях, поєднання високої професійної відповідальності та дефіциту часу формують умови, що сприяють виникненню й накопиченню стресового напруження.

Емоційне стимулювання є одним із найпоширеніших наслідків тривалого впливу стресових факторів у професійному середовищі. Це виявилось глибоко досліджено Крістіною Маслач, яка визначила емоційне

вигорання як комплексний процес, що включає в себе виснаження, деперсоналізацію та зниження професійної ефективності (Масlach К., Джексон С. Е. 1996) [69].

Ця проблема є особливо актуальною для фахівців, які допомагають професії, таких як психологи, соціальні працівники, лікарі та педагоги. Вони щоденно стикаються з достатнім проявом емпатії, підтримкою пацієнтів у складних ситуаціях і водночас підтримкою професійної дистанції, що потребує значних емоційних ресурсів. За умов недостатньої уваги до управління стресом у професійній сфері такі працівники можуть зіткнутися зі зниженням фізичного здоров'я, зниженням продуктивності навіть та розвитком психосоматичних захворювань.

Таким чином, розуміння природи стресу, його джерело і наслідків є винятковим класом як у контексті загальної психології, так і в розрізі специфіки професійної діяльності. Це створює передумови для формування дієвих стратегій управління стресом, спрямованих на підтримку психологічного благополуччя та підвищення професійної результативності фахівців навіть у складних умовах діяльності, забезпечуючи їх здатність протидіяти стресовим впливам і зберігати якість виконання службових обов'язків.

Стрес-менеджмент як складова професійної компетентності.

Стрес-менеджмент у сучасній психології розглядається як система стратегій і практичних методів, спрямованих на послаблення несприятливого впливу стресових чинників та зміцнення здатності особистості протидіяти стресу.

У сучасній психологічній літературі виділяють кілька основних підходів до стрес-менеджменту. Одним із них є когнітивно-повідінковий підхід, що базується на зміні деструктивних моделей мислення та розвитку навичок адаптивної поведінки. Цей підхід активно використовується в терапевтичній практиці й сприяє формуванню нових стратегій сприйняття стресових подій, допомагаючи людям зосередитися на вирішених проблемах, а не на емоційній реакції. Ще одним ефективним напрямком є релаксаційні методи, які

включають дихальні техніки, прогресивну м'язову релаксацію, йогу та інші способи зняття напруги. Вони зможуть знизити рівень фізіологічної напруги, пов'язаної зі стресом, і покращать загальне самопочуття, сприяючи гармонізації емоційного стану та підвищенню загальної праці.

Особливу увагу у стрес-менеджменті приділяють виборі майндфулнес-практикам, які сприяють підвищенню свідомості та концентрації на поточному моменті. Джон Кабат-Зінн, один із піонерів цього напрямку, у своїй роботі “Full Catastrophe Living” (1990) запропонував майндфулнес як ефективний спосіб боротьби зі стресом і регуляцією емоційного стану. Цей підхід базується на розвитку здатності отримати реальність такою, якою вона є, без оцінки або висновку, що зменшує емоційний стан.

Крім того, тілесно-орієнтовані техніки, такі як методи Вільгельма Райха, спрямовані на звільнення від хронічної м'язової напруги, пов'язаної зі стресовими переживаннями. Ці техніки дозволяють людям глибше усвідомити зв'язок між тілом і емоціями, що є елементом у формуванні стійкості до стресу.

Одним із ключових аспектів стрес-менеджменту є розвиток емоційної компетентності. Цей процес охоплює вміння розпізнавати, усвідомлювати, виражати й регулювати власні емоції. Емоційна компетентність відіграє важливу роль у професійній діяльності, оскільки сприяє конструктивному подоланню стресових ситуацій, характерних для робочого середовища. У межах концепції емоційного інтелекту Деніел Гоулман підкреслює значення таких складників, як самосвідомість, емоційна саморегуляція, мотивація, емпатія та соціальні навички, розглядаючи їх як чинники, що забезпечують ефективне подолання стресових впливів. У своїй праці “Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ” (1995) він доводить, що рівень емоційного інтелекту може мати визначальний вплив на професійні досягнення та психологічне благополуччя особистості.

Наукові дослідження в галузі організаційної психології засвідчують, що впровадження ефективних стратегій управління стресом у робочому середовищі позитивно впливає на продуктивність працівників і формування

здорового психологічного клімату в колективі. Забезпечення сприятливих умов праці, підтримка з боку керівництва, організація тренінгових програм зі зміцнення стресостійкості та створення систем психологічної підтримки розглядаються як комплексні заходи, що сприяють зниженню рівня стресового напруження.

Таким чином, стрес-менеджмент як складова професійної компетентності включає різноманітні підходи та методи, спрямовані на підвищення стресостійкості, розвиток емоційної компетентності та забезпечення гармонійного функціонування особистості в умовах професійної діяльності. Він відіграє ключову роль не лише у збереженні психічного здоров'я, а й у підвищенні загальної ефективності працівників, створюючи основу для успішної професійної реалізації.

Аналізуючи специфіку стресових впливів у представників допомагаючих професій, зокрема лікарів, психологів, соціальних працівників і педагогів, можна зазначити, що у процесі виконання професійних обов'язків вони стикаються з істотними емоційними та психологічними труднощами. Вони постійно взаємодіють з людьми, які потребують підтримки, співчуття та допомоги в критичних або кризових ситуаціях. Така специфіка діяльності робить їх особливо вразливими до стресу, що часто стає невід'ємною частиною професійного життя.

Стрес у допомагаючих професіях має свої особливості, обумовлені характером роботи, яка вимагає високої відповідальності та емоційної залученості.

1. Емоційне виснаження. Постійна робота з клієнтами або пацієнтами, які перебувають у складних життєвих ситуаціях, є причиною значних витрат емоційних ресурсів. Співпереживання, яке є елементом цієї професії, часто стає причиною виснаження.

2. Високий рівень відповідальності. Працівники, які допомагають професійній діяльності, відчувають великий тиск через відповідальність за прийняті рішення, які можуть вплинути на життя і добробут інших людей. Це

почуття тривоги та напруги, особливо у випадку, коли від результату залежить здоров'я чи життя клієнта.

3. Моральні дилеми. Часто виникає ситуація, коли спеціаліст має прийняти рішення, яке приймає його моральним або професійним принципом. Наприклад, соціальний працівник може бути прийняти рішення про відрахування батьківських прав клієнта, що має внутрішній конфлікт.

4. Часові обмеження та багатозадачність. Високе навантаження через велику кількість робочих завдань, поєднаних з жорсткими дедлайнами, є ще одним вагомим фактором стресу. Це залишає мало часу для відновлення сил і особистого життя.

Хронічний стрес у допоміжних професіях може мати серйозні наслідки для фізичного та психічного здоров'я фахівців. Найбільш поширеним результатом є синдром емоційної бадьорості, який включає три ключові компоненти:

- Емоційне виснаження. Людина відчуває постійну втому, втрату енергії та бажання працювати.
- Деперсоналізація. Спеціаліст намагається ставитися до клієнтів або потребувати формально, без емоційного залучення, що може погіршити якість наданих послуг.
- Зниження професійної ефективності. З'явилися сумніви у власній компетентності, що негативно впливає на продуктивність і задоволеність роботою.

Хронічний стрес закінчується ризиком виникнення тривожних і депресивних розладів, проблем із серцево-судинною системою, порушення сну та ослаблення імунітету.

Ефективне управління є успіхом для підтримки психічного здоров'я, підвищення стресової професійної діяльності та забезпечення якісного надання допомоги. Наведена нижче таблиця містить ключові стратегії подолання стресу, а також основні підходи до їх реалізації, які можуть допомогти фахівцям зберегти баланс і благополуччя (див.табл.1.1)

Таблиця 1.1

Стратегії подолання стресу

№	Стратегія	Ключові підходи	Опис
1	Розвиток емоційної компетентності	Емоційний інтелект	Навички управління емоціями (самосвідомість, самоконтроль і емпатія) допомагають зменшити емоційне напруження. Розвиток емоційного інтелекту дозволяє ефективніше справлятися з викликами.
Продовження табл. 1.1			
2	Техніка релаксації	Дихальні техніки, медитація	Дихальні вправи, медитація, йога та прогресивна м'язова релаксація можуть допомогти знизити рівень стресу та покращити загальне самопочуття.
3	Підтримка колективу	Групова терапія, колективна підтримка	Створення групи підтримки серед колег може допомогти обмінюватися досвідом, розділятися переживаннями та підтримувати нервову підтримку.
4	Тайм менеджмент	Планування пріоритезація	Ефективне управління часом зменшує відчуття перевантаження. Використання списків справ і календарів може допомогти організувати робочий процес.
5	Професійний розвиток	Навчання, тренінги	Регулярні тренінги з розвитку професійних навичок можуть підвищити впевненість у собі та зменшити стрес, пов'язаний із невпевненістю у власних силах.
6	Здоров'я	Фізична активність, здоровий спосіб життя	Регулярні фізичні вправи, здорове харчування та достатній сон сприяють зниженню рівня стресу та покращують загальне самопочуття.
7	Баланс між роботою та особистим життям	Встановлення меж, управління енергією	Важливо навчитися говорити "ні" та встановлювати межі, щоб уникнути вигорання. Це зберегти енергію та мотивацію.
8	Творчість як вихід	Творчий вираз, мистецтво	Поняття творчості, такими як малювання, музика чи письмо, може стати ефективним способом виразу емоцій і поняття стресу.
9	Консультації з психологом	Психотерапія, нервова підтримка	Регулярні сеанси з психологом або психотерапевтом можуть допомогти в обробці емоцій і стресових ситуацій, а також у розвитку стратегій подолання.

10	Організаційні зміни	Поліпшення середовища	Створення комфортного та підтримуючого робочого середовища, яке включає в себе можливості для відпочинку та релаксації, може суттєво знизити рівень стресу.
----	---------------------	-----------------------	---

Ця таблиця дає чіткий огляд стратегій подолання стресу разом із ключовими підходами для їх реалізації.

Впровадження цих стратегій може допомогти фахівцям у допомагаючих професіях ефективно справлятися зі стресом, покращувати їх психічне здоров'я та підвищувати якість надання допомоги. Комплексний підхід, що включає як індивідуальні, так і організаційні заходи, є ключовим для успішного подолання стресу.

У сучасній науковій літературі висвітлено широкий спектр підходів до подолання стресу у представників допомагаючих професій, що має особливе значення з огляду на специфіку їхньої щоденної роботи. Одним із найпоширеніших напрямів є когнітивно-поведінкова терапія, яка дає змогу трансформувати дисфункційні мисленнєві установки, що сприяють виникненню стресових реакцій. Застосування цього методу допомагає виявляти негативні думки та замінювати їх більш адаптивними, що, відповідно, сприяє зменшенню стресу та покращенню психічного здоров'я (Бек А. Т., 1979).

Ще одним підходом є тілесно-орієнтована терапія, розроблена Вільгельмом Райхом. Ця терапія спрямована на поняття м'язової напруги, яка виникає в результаті хронічного стресу. Вона акцентує увагу на зв'язку між тілесними почуттями та емоційним станом, що дозволяє фахівцям краще усвідомлювати свої емоції та зменшувати їхній негативний вплив.

Крім того, значний внесок у розвиток стрес-менеджменту зробили дослідження у сфері організаційної психології. Результати цих досліджень підкреслюють значущість корпоративних заходів, спрямованих на збереження психологічного благополуччя персоналу. Зокрема, проведення тренінгів зі стрес-менеджменту, створення сприятливих умов праці та організація

супервізійних зустрічей сприяють зменшенню стресового навантаження серед працівників. Подібні програми можуть передбачати розвиток навичок керування стресом, що допомагає ефективніше долати професійні труднощі (Купер К. Л., Картрайт С., 1997) [65].

Аналіз літератури з проблем стресу та його менеджменту у фахівців, допомагаючих професій є темою багатовимірною та потребує комплексного підходу. Ефективне формування стрес менеджменту базується на поєднанні особистісних анти стресових стратегій, організаційної підтримки та використання сучасних психотерапевтичних методик. Можна включати як індивідуальні техніки, так і медитацію та дихальні вправи, так і колективні заходи, спрямовані на покращення робочого середовища.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на адаптацію існуючих методів до специфіки, що сприяє професіоналізму, і розробку нових інструментів для оцінки та зменшення стресу. Наприклад, важливо вивчити, як професії можуть вимагати різних підходів до стрес-менеджменту, враховуючи різну специфіку роботи та емоційні навантаження. Це дозволить створити більш ефективні програми підтримки, які враховують індивідуальні потреби фахівців у допоміжних професіях.

Таким чином, формування стрес-менеджменту є складним, але необхідним процесом, що вимагає інтеграції різних підходів і стратегій для досягнення оптимальних результатів у підтримці психічного здоров'я праці.

1.2. Психологічна характеристика фахівців які працюють у сфері допомагаючих професій

Фахівці, які працюють у сфері допомагаючих професій, забезпечують важливу соціальну місію, спрямовану на підтримку та допомогу іншим людям. До цієї категорії належать представники таких професій, як психологи, соціальні працівники, педагоги, медичні працівники, психотерапевти, консультанти, реабілітологи, а також інші спеціалісти, які займаються наданням психологічної, соціальної чи медичної допомоги. Основною або особливістю їх роботи є постійний контакт із людьми, які перебувають у складних життєвих ситуаціях, стикаються з кризовими ситуаціями, переживають серйозні психологічні труднощі. Такий характер діяльності значно впливає на емоційний стан фахівців, їх професійну ефективність і психологічне благополуччя (Антонович О.В., 2018) [3].

Професійна діяльність у сфері допомоги передбачає наявність специфічних психологічних вимог: високого рівня емпатійності, здатності оперативно реагувати на потреби клієнтів, уміння керувати власними емоційними реакціями й водночас зберігати професійну дистанцію. Постійна взаємодія з людьми та значний рівень відповідальності можуть сприяти виникненню емоційного виснаження і розвитку синдрому професійного вигорання. Тому одним із важливих аспектів ефективної професійної діяльності є наявність механізмів психологічного захисту та сформованих навичок управління стресом. Дослідження показують, що саме ці фактори є визначальними для тривалої та успішної кар'єри у сфері допомоги іншим (Маслач К., Лейтер М., 2017) [23].

Мета даної роботи – розрахувати основні психологічні особливості фахівців, що допомагають професії, проаналізувати фактори, що впливають на їхню професійну ефективність, а також розмістити ключові загрози для психологічного здоров'я, з якими стикаються фахівці в процесі своєї діяльності. Таким чином, увага приділяється проблемам емоційного вигоріння, хронічного стресу та психологічного навантаження, яке може

виникати внаслідок тривалого контакту з клієнтами, які переживають стрес. Також у роботі розглядаються методи попередження негативних наслідків професійної діяльності, зокрема розвитку емоційної стійкості, використання стратегій подолання стресу та створення сприятливого організаційного середовища, що сприяють збереженню психологічного благополуччя фахівців у допомозі професійної діяльності, підвищують їх мотивацію, ефективність роботи та забезпечують гармонійне поєднання професійної діяльності з особистістю.

Основні психологічні характеристики фахівців допомагаючих професій.

1. Високий рівень емпатії.

Однією з ключових характеристик є емпатія – здатність розуміти та переживати емоційний стан іншої людини. Емпатія сприяє встановленню довірливих відносин з клієнтами, що є важливим для успішної роботи психологів, соціальних працівників та медичних спеціалістів (Коваленко Л., Гончар В. 2019) [17].

Емпатію можна визначити як уміння усвідомлювати й співпереживати емоційним станам іншої особи, ніби переживаючи її досвід власними почуттями, а також здатність поставити себе на місце співрозмовника (Коваленко Л., Гончар В., 2019) [17].

Це не просто когнітивне розуміння емоцій іншої людини, а й емоційне відчуття її стану. Емпатія включає в себе кілька компонентів:

- Когнітивний компонент: Розуміння емоційного стану іншої людини, її думок та переживань.
- Емоційний компонент: Відчуття емоцій іншої людини, співпереживання та співчуття.
- Поведінковий компонент: Вираження емпатії через слова, жести та дії, демонструючи своє розуміння та підтримку.

Емпатія відіграє вирішальну роль у роботі фахівців, які надають допомогу та підтримку іншим людям. Вона сприяє:

- Встановленню довірливих відносин: Клієнти відчують себе зрозумілими та прийнятими, коли фахівець проявляє емпатію. Це сприяє встановленню довірливих відносин, які є основою для ефективної взаємодії (Гусак Н. Є. 2019) [9].

- Кращому розумінню потреб клієнтів: Емпатія дозволяє фахівцям глибше розуміти потреби, переживання та проблеми своїх клієнтів, що допомагає їм надавати більш ефективну допомогу.

- Підвищенню ефективності допомоги: Коли фахівець розуміє емоційний стан клієнта, він може краще адаптувати свої методи роботи та обрати найбільш ефективні стратегії допомоги.

- Зменшенню стресу та емоційного вигорання: Емпатія допомагає фахівцям краще розуміти та переживати емоції своїх клієнтів, що може зменшити їхній власний стрес та ризик емоційного вигорання (Маслач К., Лейтер М., 2017) [23].

Розвиток емпатії у фахівців.

Емпатія не є вродженою якістю, її можна розвивати та вдосконалювати. Існує багато різних методів та технік, які можуть допомогти фахівцям розвинути свою емпатію, серед них:

- Активне слухання: Уважне слухання клієнта, зосередження на його словах та емоціях, вміння ставити уточнюючі питання та перефразовувати почуте.

- Візуалізація: Уявлення себе на місці клієнта, спроба відчувати його емоції та переживання.

- Рольові ігри: Участь у рольових іграх, де можна приміряти на себе роль клієнта та пережити його досвід.

- Рефлексія: Аналіз власних реакцій та емоцій на переживання клієнтів, спроба зрозуміти, що саме викликає ці реакції.

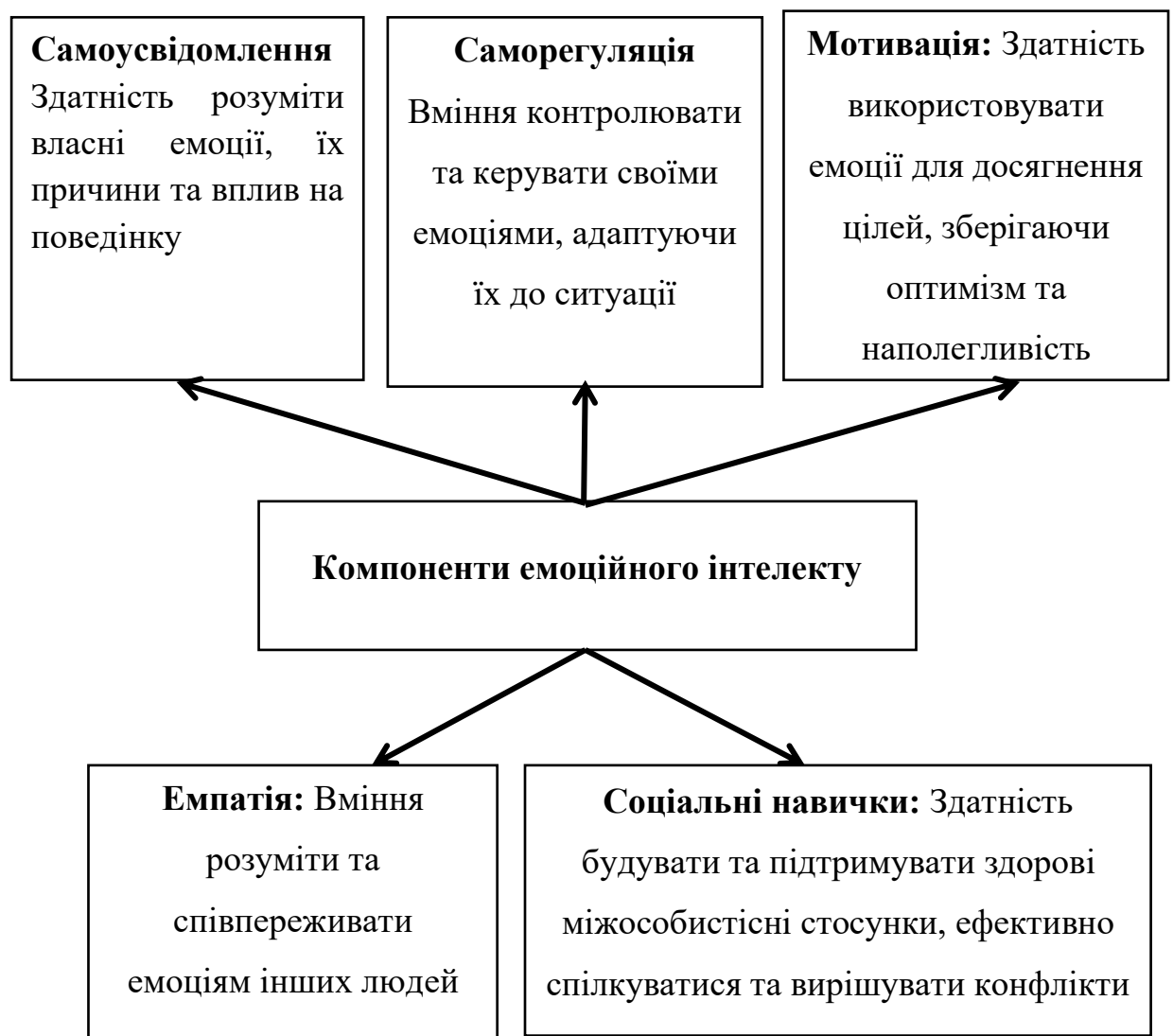
- Навчання у досвідчених колег: Спостереження за роботою досвідчених фахівців, які володіють високим рівнем емпатії, та навчання у них.

2. Емоційний інтелект.

1. Високий рівень розвитку емоційного інтелекту (EQ) є одним із ключових чинників професійної успішності спеціалістів допомагаючих професій. Здатність усвідомлювати та регулювати власні емоційні стани, розпізнавати почуття інших людей і застосовувати ці знання у професійній взаємодії сприяє профілактиці емоційного виснаження й покращенню якості роботи з клієнтами (Коваленко Л., Гончар В., 2019) [17]

Емоційний інтелект - це здатність людини ідентифікувати, розуміти, використовувати та керувати своїми емоціями, а також розуміти емоції інших людей. [17] Ця якість охоплює широкий спектр навичок, яка дозволяє людині ефективно взаємодіяти зі своїм емоційним світом та емоціями оточуючих.

Розглянемо детальніше компоненти емоційного інтелекту (див. рис. 1.1.)

**Рис.1.1. Структурно-логічна схема представлення компонентів
емоційного інтелекту**

Значення емоційного інтелекту для фахівців допомагаючих професій.

Для фахівців, які працюють у сфері допомагаючих професій, емоційний інтелект є критично важливим з кількох причин:

- Ефективна взаємодія з клієнтами: Розуміння емоційного стану клієнтів дозволяє фахівцям встановлювати довірливі стосунки, краще розуміти їхні потреби та надавати більш ефективну допомогу (Гусак Н. Є., 2019) [9].
- Запобігання емоційному вигоранню: Робота з людьми, які переживають стрес, травми або інші важкі емоційні стани, може призвести до емоційного виснаження та вигорання у фахівців. Розвинений емоційний інтелект допомагає фахівцям зберігати емоційну стійкість та запобігати вигоранню (Симоненко Т. В., Кулініч М. О., 2020) [50].
- Професійна успішність: Дослідження показують, що емоційний інтелект є важливим фактором успіху в багатьох професіях, особливо в тих, що пов'язані з міжособистісним спілкуванням [17].

Розвиток емоційного інтелекту.

Емоційний інтелект не є вродженою якістю, його можна розвивати та вдосконалювати протягом життя. Існує багато різних методів та технік, які можуть допомогти фахівцям розвинути свій емоційний інтелект, серед них:

- Усвідомлення власних емоцій: Ведення щоденника емоцій, аналіз власних реакцій на різні ситуації.
- Навчання саморегуляції: Практика технік релаксації, медитації, усвідомленого дихання.
- Розвиток емпатії: Активне слухання, спроби поставити себе на місце іншої людини, читання художньої літератури та перегляд фільмів, які зображують різні емоційні стани.

- Тренінги з розвитку емоційного інтелекту: Участь у спеціалізованих тренінгах, які навчають ефективним стратегіям управління емоціями та побудови міжособистісних стосунків.

3. Психологічна стійкість.

У сфері допомагаючих професій, де фахівці щодня стикаються з людським болем, стражданнями та кризовими ситуаціями, психологічна стійкість є однією з ключових якостей, що забезпечує не тільки професійну ефективність, але й особисте благополуччя. (Коваленко Л., Гончар В., 2019) [17]

Психологічна стійкість - це здатність особистості долати труднощі, адаптуватися до стресових ситуацій та відновлюватися після пережитих криз. (Антонович О. В., 2018) [3] Ця якість дозволяє фахівцям зберігати емоційну рівновагу, протистояти негативному впливу стресу та зберігати віру у власні сили навіть у найскладніших обставинах.

Компоненти психологічної стійкості:

- Когнітивні компоненти: оптимістичне світобачення, здатність до аналізу та вирішення проблем, гнучкість мислення.
- Емоційні компоненти: емоційна регуляція, здатність до самомотивації, віра у власні сили.
- Поведінкові компоненти: активна життєва позиція, вміння шукати підтримку, здатність до самодопомоги.

Для фахівців, які працюють у сфері допомагаючих професій, психологічна стійкість є життєво важливою з кількох причин:

- Захист від емоційного вигорання: Регулярне зіткнення з чужими стражданнями та горем може призвести до емоційного виснаження та вигорання. Психологічна стійкість допомагає фахівцям зберігати емоційну рівновагу та запобігати розвитку синдрому вигорання. (Симоненко Т. В., Кулініч М. О., 2020) [50]

- Підвищення професійної ефективності: Стійкі фахівці здатні зберігати концентрацію та зосередженість навіть у стресових ситуаціях, що

дозволяє їм приймати обґрунтовані рішення та надавати якісну допомогу клієнтам.

- Збереження особистого благополуччя: Психологічна стійкість сприяє збереженню психологічного здоров'я та особистого благополуччя фахівців, допомагаючи їм справлятися зі стресом та уникати розвитку психологічних розладів.

Психологічна стійкість не є вродженою якістю, її можна розвивати та зміцнювати протягом життя. Існує багато різних методів та технік, які можуть допомогти фахівцям розвинути свою психологічну стійкість, серед них:

- Когнітивні техніки: переосмислення негативних думок, формування оптимістичного світобачення, розвиток навичок вирішення проблем.

- Емоційні техніки: навчання емоційній регуляції, розвиток навичок самомотивації, практика усвідомленості.

- Поведінкові техніки: формування активної життєвої позиції, навчання технік релаксації, розвиток соціальної підтримки.

- Професійна супервізія та підтримка: Регулярні зустрічі з супервізором або колегами для обговорення складних випадків та отримання підтримки.

4. Схильність до альтруїзму.

Альтруїзм, як безкорисливе прагнення допомагати іншим, є однією з ключових мотивацій для багатьох людей, які обирають професії, пов'язані з допомогою та підтримкою. (Коваленко Л., Гончар В. 2019) [17] У сфері допомагаючих професій, де фахівці щодня мають справу з людськими потребами, проблемами та переживаннями, схильність до альтруїзму відіграє особливу роль, визначаючи не тільки професійну спрямованість, але й особистісне задоволення від роботи.

Альтруїзм - це поведінка, спрямована на благо інших людей, яка не передбачає отримання винагороди або особистого зиску. (Антонович О. В., 2018) [3] Альтруїстичні вчинки можуть проявлятися в різних формах - від

допомоги незнайомцю на вулиці до волонтерської діяльності або професійної допомоги людям, які її потребують.

Для фахівців, які працюють у сфері допомагаючих професій, альтруїзм є не просто бажаною якістю, а й професійно необхідною. Саме альтруїстичні мотиви часто спонукають людей обирати такі професії, як лікар, психолог, соціальний працівник, педагог тощо. (Гусак Н. Є., 2019) [9]

Схильність до альтруїзму може бути як вродженою, так і набутою якістю. Розвитку альтруїстичної спрямованості можуть сприяти:

- Сімейне виховання: Виховання в атмосфері взаємодопомоги та підтримки сприяє формуванню альтруїстичних цінностей.
- Соціальне оточення: Спілкування з людьми, які проявляють альтруїзм, може впливати на формування власної альтруїстичної поведінки.
- Особистий досвід: Переживання ситуацій, коли людина отримувала допомогу, може сприяти розвитку бажання допомагати іншим.
- Професійна діяльність: Робота в сфері допомагаючих професій сприяє розвитку та зміцненню альтруїстичних мотивів.

Альтруїзм є важливою якістю для фахівців допомагаючих професій, яка визначає їхню мотивацію, сприяє встановленню контакту з клієнтами та підвищує ефективність професійної діяльності. Розвиток альтруїстичної спрямованості є важливим завданням для кожного, хто прагне допомагати іншим, роблячи свій внесок у створення більш гуманного та справедливого суспільства.

5. Високий рівень самоконтролю.

Ефективність допомагаючих фахівців значною мірою залежить від їхнього рівня самоконтролю. Вони повинні зберігати професійну дистанцію, уникати емоційного перенесення та контролювати власні реакції під час роботи з клієнтами (Симоненко Т. В., Кулініч М. О., 2020) [50].

Основні виклики та загрози професійної діяльності.

1. Синдром емоційного вигорання

Один із головних ризиків для фахівців допомагаючих професій – емоційне вигорання, що проявляється у вигляді хронічної втоми, зниження мотивації та емоційного виснаження. Дослідження показують, що вигорання є поширеним явищем серед соціальних працівників, медичних фахівців та психологів (Масlach К., Лейтер М., 2017; Петренко О.О., 2020) [23;36].

2. Втома від співчуття

Тривала робота в емоційно напружених умовах може призводити до втоми від співчуття, яка виникає внаслідок постійного контакту з проблемами клієнтів. Це явище знижує здатність фахівців ефективно допомагати іншим та негативно впливає на їхнє власне психологічне благополуччя (Петренко О.О., 2021) [37].

3. Психологічне навантаження

Професійна діяльність у сфері допомоги передбачає інтенсивне емоційне включення, що здатне спричиняти психологічне виснаження. Високий рівень відповідальності, необхідність ухвалення складних рішень і функціонування в умовах браку ресурсів формують додаткові стресогенні чинники (Salysers M. P. та співавт., 2017) [72].

Стратегії підтримки психологічного благополуччя.

1. Професійна супервізія

Одним із найефективніших методів запобігання емоційному вигоранню є професійна супервізія, яка передбачає підтримку та аналіз складних робочих ситуацій під керівництвом досвідченого спеціаліста.

2. Техніки саморегуляції

Фахівці допомагаючих професій повинні активно використовувати техніки саморегуляції, такі як релаксація, усвідомленість та когнітивно-поведінкові стратегії, щоб підтримувати свій психологічний стан у нормі (Kabat-Zinn J., 1990) [62].

3. Баланс між роботою та особистим життям.

Збереження балансу між професійною діяльністю та особистим життям є критично важливим для зменшення стресу та профілактики вигорання.

Організаційна підтримка, сприятливий режим праці та можливість психологічного розвантаження сприяють підвищенню професійної стійкості (Shanafelt T. D., Noseworthy J. H., 2017) [73].

Фахівці допомагаючих професій мають унікальні психологічні характеристики, які дозволяють їм ефективно виконувати свою місію. Проте їхня робота супроводжується значними ризиками, такими як емоційне вигорання, втома від співчуття та психологічне виснаження. Для збереження ефективності та психологічного благополуччя важливо використовувати стратегії підтримки, включаючи професійну супервізію, методи саморегуляції та баланс між роботою та особистим життям. Застосування цих підходів сприятиме зниженню негативних наслідків професійної діяльності та підвищенню рівня задоволеності роботою.

1.3. Стресменеджмент у фахівців які працюють у сферах допомагаючих професій

Фахівці допомагаючих професій, до яких належать соціальні працівники, психологи, педагоги, медичні працівники та інші спеціалісти, відіграють критично важливу роль у суспільстві, надаючи підтримку та допомогу особам, що перебувають у складних життєвих обставинах (Антонович О.В., 2018). Однак специфіка їхньої діяльності, що вимагає високого рівня емоційної залученості, емпатії та постійної взаємодії з травматичним досвідом інших, робить їх особливо вразливими до негативних психологічних наслідків. Хронічний стрес, що є невіддільним супутником цієї роботи, може призвести до серйозних проблем, таких як професійне вигорання та втома співчуття, які не тільки погіршують стан самого фахівця, а й суттєво знижують якість надання послуг. У зв'язку з цим, ефективний стресменеджмент є не лише питанням особистого добробуту, а й професійної етики та суспільної відповідальності.

Стрес у контексті допомагаючих професій можна визначити як стан напруги, що виникає, коли індивід оцінює вимоги робочого середовища як такі, що перевищують його наявні ресурси. Управління стресом, або стрес-менеджмент, є багатогранним процесом, що включає стратегії та методи, спрямовані на запобігання, зниження та подолання негативних наслідків стресових факторів.

Однією з найбільш впливових моделей для розуміння природи стресу є когнітивна теорія Річарда Лазаруса та Сьюзен Фолкман (Lazarus R.S., Folkman S., 1984) [66]. Ця модель розглядає стрес не як пряму реакцію на подію, а як процес, опосередкований індивідуальною оцінкою цієї події. Згідно з цією теорією, стресова реакція виникає, коли людина сприймає подію як надто вимогливу, що перевищує її ресурси, що призводить до порушення психологічної рівноваги.

Процес оцінки має дві стадії. На етапі первинної оцінки індивід визначає, чи є ситуація несуттєвою, сприятливою чи загрозливою. У контексті допомагаючих професій, постійна взаємодія з травмою та стражданням клієнтів часто спонукає до оцінки ситуацій як значних і загрозливих. На етапі вторинної оцінки індивід оцінює свої власні ресурси та можливості для подолання стресової ситуації. Стрес виникає, коли людина відчуває, що вичерпала свої звичайні механізми подолання, і не усвідомлює або не може застосувати нові. Це підкреслює, що стрес є суб'єктивним досвідом, що залежить не від самої події, а від її інтерпретації. Лазарус і Фолкман наголошували, що "люди — істоти, орієнтовані на значення, що створюють значення, і оцінюють усе, що відбувається". Таким чином, управління стресом є процесом, що включає роботу над зміною цієї когнітивної оцінки та розширенням арсеналу стратегій подолання.

Феномен професійного вигорання: модель К. Масlach. Професійне вигорання є одним з найбільш серйозних наслідків хронічного стресу у фахівців, що працюють у сферах інтенсивної взаємодії з людьми. К. Масlach та С. Джексон розробили трикомпонентну модель, яка є однією з найвизнаніших

у науковому середовищі. Цей синдром офіційно визнаний та кодується в Міжнародній класифікації хвороб 11-го перегляду (МКХ-11) як QD85 (хронічний стрес на роботі).

Основні компоненти синдрому вигорання за К. Маслач включають:

1. Емоційне виснаження: Цей компонент вважається основним фактором вигорання. Він проявляється як відчуття втоми, спустошення, відсутність енергії та втрата мотивації. Фахівці відчують, що їхні емоційні ресурси вичерпані, і вони більше не можуть ефективно співпереживати клієнтам.

2. Деперсоналізація: Цей компонент характеризується розвитком цинічного, бездушного та негативного ставлення до клієнтів, пацієнтів та колег. Це є спробою дистанціюватися від об'єктів своєї діяльності, що може розцінюватися як втрата "власного "Я" та "знеособлення".

3. Редукція особистих досягнень: Цей компонент виражається в схильності фахівця негативно оцінювати власні професійні успіхи, відчувати себе некомпетентним та знецінювати свої досягнення.

Теорія Лазаруса та Фолкман служить фундаментальною основою для розуміння механізму, який призводить до вигорання за Маслач. Професійне вигорання — це не просто стрес, а наслідок хронічного, невирішеного стресу, який виникає внаслідок постійної когнітивної оцінки робочих вимог як таких, що перевищують індивідуальні ресурси для подолання. Цей процес порушення рівноваги, описаний Лазарусом, з часом перетворюється на клінічний синдром, який має три чіткі компоненти, ідентифіковані Маслач.

Таблиця 1.2

Три компоненти, ідентифіковані К.Маслач

Компонент синдрому	Характеристика прояву
Емоційне виснаження	Відчуття емоційної виснаженості, спустошення, втоми, втрата мотивації та відповідальності.
Деперсоналізація	Цинічне, байдуже ставлення до клієнтів та колег. Відчуття відстороненості від професійної діяльності.

Редукція досягнень	особистих	Негативна оцінка власних професійних досягнень, відчуття некомпетентності та низької ефективності.
--------------------	-----------	--

Втома співчуття як специфічний різновид стресу. Окрім професійного вигорання, фахівці допомагаючих професій також схильні до розвитку втоми співчуття. Цей феномен, який відрізняється від емоційного вигорання, визначається як стан, що виникає в результаті постійної емпатичної залученості до переживань, страждань та травм інших людей (Петренко О.О., 2021) [37]. На відміну від вигорання, яке є результатом хронічного стресу в цілому, втома співчуття є специфічним наслідком вторинної травматизації. Це означає, що фахівець, співпереживаючи клієнту, може переживати його травму як свою власну, що призводить до накопичення травматичного досвіду та психологічної втоми. Хоча ці два стани часто співіснують, їхня природа різна: вигорання пов'язане з виснаженням ресурсів, тоді як втома співчуття — з інтенсивною емоційною залученістю до чужого болю.

Розвиток стресу, вигорання та втоми співчуття у фахівців допомагаючих професій обумовлений не лише індивідуальними особливостями, а й специфічними чинниками робочого середовища. Одним із них є висока емоційна інтенсивність праці, яка вимагає від фахівця постійної готовності надавати емпатичну підтримку, що створює ризик вторинної травматизації. Крім того, на розвиток стресу впливають організаційні та міжособистісні чинники.

Особливо значним стресогенним чинником може бути взаємодія з клієнтами, які демонструють агресивні чи конкурентні моделі поведінки. У професійному середовищі додаткове психологічне напруження здатні провокувати колеги з домінантною поведінкою та низьким рівнем емпатії. Іноді спостерігається так званий «ефект зараження», коли емоційно виснажена та цинічна манера взаємодії поступово починає сприйматися як прийнятна та типова для всього колективу. Це свідчить про те, що проблематика стресу й вигорання має не лише індивідуальний, а й груповий вимір, що вимагає системних організаційних рішень поряд із особистісними стратегіями

подолання. Недоліки у професійній організації здатні посилювати індивідуальні ризики, тоді як особистісні труднощі можуть негативно впливати на психологічний клімат у колективі.

Особистісні чинники стійкості. Особистісні риси відіграють значну роль у запобіганні та подоланні стресу. Зокрема, важливими чинниками є психологічна стійкість та емоційний інтелект. Психологічна стійкість, як концепція, що вивчається вченими, дозволяє фахівцям ефективно справлятися з труднощами та відновлюватися після пережитого стресу.

Особлива роль у професійній діяльності психологів та інших фахівців допомагаючих професій належить емоційному інтелекту (Бондар І.І., 2022) [5]. Емоційний інтелект, визначений Д. Гоулманом, є здатністю розуміти та керувати власними емоціями, а також розпізнавати емоції інших (Goleman D., 1995) [60]. Розвинений емоційний інтелект допомагає уникнути емоційного виснаження, оскільки дозволяє фахівцю свідомо регулювати свою емоційну реакцію, встановлювати межі та ефективно взаємодіяти з емоційно навантаженими ситуаціями.

Багатовекторні стратегії стрес-менеджменту та профілактики. Ефективний стрес-менеджмент вимагає комплексного, багатовекторного підходу, який поєднує індивідуальні та організаційні стратегії. Наявність у рекомендованій літературі праць таких авторів, як Дж. Кабат-Зінн (Kabat-Zinn J., 1990) [62] та Б. Ротшильд (Rothschild B., 2014) [71], свідчить про холістичне розуміння проблеми стресу. Це не просто психологічний стан, а психофізіологічний феномен, який має наслідки для всього організму. Таким чином, стратегії подолання повинні включати як роботу з розумом, так і з тілом.

Індивідуальні стратегії зосереджені на розвитку особистих навичок та ресурсів для подолання стресу. Вони включають:

- Когнітивні та емоційно-поведінкові підходи: Зміна негативних когнітивних установок та переоцінка стресових подій є ключовим елементом (Beck A. T., 1979) [56]. Когнітивна терапія допомагає виявити та скоригувати

дисфункціональні думки, що сприяють стресовій реакції. Групова психотерапія також є ефективним інструментом, оскільки надає фахівцям простір для обміну досвідом, отримання підтримки та відпрацювання нових навичок.

- Практики усвідомленості (Mindfulness): Використання технік, описаних Дж. Кабат-Зінном, допомагає свідомо сприймати та управляти стресом, болем та хворобами. Практики усвідомленості розвивають здатність залишатися в моменті, не піддаючись впливу негативних емоцій та думок.

- Соматичні та фізіологічні підходи: Робота з тілом є не менш важливою, особливо для фахівців, що стикаються з травматичним досвідом. За словами Б. Ротшильда, "тіло пам'ятає" травму (Rothschild B., 2014) [71], тому тілесно-орієнтовані підходи та техніки релаксації допомагають звільнити накопичену напругу та відновити психофізіологічну рівновагу.

Для ефективної профілактики та подолання вигорання необхідні системні організаційні втручання. Організації повинні створювати сприятливе робоче середовище, що підтримує своїх працівників. Методи подолання професійного вигорання в діяльності педагогів та соціальних працівників (Симоненко Т.В., Кулініч М.О., 2020) [50] можуть бути адаптовані для різних сфер.

Ключові організаційні стратегії включають:

- забезпечення доступу до регулярної супервізії та психологічної підтримки;
- Створення культури відкритості та взаємодопомоги, яка протидіє "ефекту інфікування" та сприяє здоровим міжособистісним відносинам.
- Чітке розмежування робочого та особистого часу, а також справедливий розподіл навантаження.

Важливість цих заходів підтверджується дослідженнями, що демонструють прямий зв'язок між професійним вигоранням і якістю надання медичної допомоги. Це підкреслює, що організаційні програми стресменеджменту є не

просто засобом підтримки персоналу, а й критично важливим фактором для забезпечення високої якості послуг, що надаються.(див. табл. 1.3)

Таблиця 1.3

Індивідуальні стратегії зосереджені на розвитку особистих навичок та ресурсів для подолання стресу

Категорія стратегій	Приклади стратегій та технік
Індивідуальні стратегії:	
<i>Когнітивно-поведінкові</i>	Когнітивна терапія для зміни негативних установок (Бек А.Т., 1979). Участь у груповій психотерапії (Рудестам К., 2015).
<i>Емоційно-поведінкові</i>	Практики усвідомленості (Kabat-Zinn J., 1990). Регуляція емоцій за допомогою емоційного інтелекту (Бондар І.І., 2022).
<i>Соматичні</i>	Тілесно-орієнтовані вправи для опрацювання травми (Ротшильд Б., 2014). Фізичні вправи, дихальні техніки.
Організаційні стратегії:	
<i>Підтримка та профілактика</i>	Забезпечення доступу до регулярної супервізії. Організація програм психологічного розвантаження.
<i>Управління середовищем</i>	Створення культури взаємодопомоги, протидія "інфікуванню" деструктивною поведінкою. Оптимізація робочого навантаження (Симоненко Т.В., Кулініч М.О., 2020).

Таким чином, аналіз показує, що стрес у фахівців допомагаючих професій є комплексним та багатофакторним феноменом, який не можна ігнорувати. Вигорання, як наслідок хронічного, невирішеного стресу (за Лазарусом), проявляється у трьох ключових компонентах (за К.Маслач) і може бути доповнений специфічним феноменом втоми співчуття (Петренко О.О., 2021) [37]. Запобігання та подолання цих станів вимагає не лише індивідуальної роботи, а й системних змін на організаційному рівні. Ефективний стрес-менеджмент має бути холістичним, враховуючи як психологічні, так і фізіологічні аспекти проблеми.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Комплексний теоретичний аналіз, представлений у першому розділі, був спрямований на глибоке осмислення та наукове узагальнення основних психологічних чинників, що визначають особливості професійної діяльності фахівців, які працюють у сфері допомагаючих професій. Дослідження послідовно розкривало еволюцію поглядів на природу стресу, специфіку професійної ролі фахівців та визначальну роль емоційної компетентності у процесах саморегуляції.

В данному підрозділі було розпочато теоретичне дослідження із ретроспективного огляду парадигм вивчення стресових станів. Було встановлено, що сучасне наукове розуміння значно трансформувало класичну фізіологічну модель, запропоновану Г. Сельє у його теорії Загального Адаптаційного Синдрому (General Adaptation Syndrome), яка акцентувала увагу на універсальності біологічної відповіді організму на будь-який значний вплив.

Критично важливим для данного дослідження стало утвердження когнітивно-транзакційної парадигми, розробленої Р. Лазарусом та С. Фолкман, яка змінила фокус уваги з самого стресора на процес оцінки. Згідно з цим підходом, стрес — це не просто автоматична реакція, а результат динамічної взаємодії між індивідом та вимогами середовища, де суб'єкт здійснює первинну оцінку загрози та вторинну оцінку власних ресурсів для її подолання. Звідси випливає фундаментальний висновок: деструктивний вплив стресу (дистрес) детермінується не абсолютною силою зовнішнього чинника, а відчуттям дисбалансу між зовнішнім тиском і внутрішньою здатністю до адаптації.

На цьому концептуальному фундаменті було сформульовано визначення управління стресом як інтегративного комплексу психологічних механізмів та поведінкових патернів, спрямованих на:

1. Проактивну ідентифікацію потенційних джерел напруги (стресорів).

2. Свідому модифікацію когнітивної оцінки цих джерел (когнітивна реструктуризація).
3. Ефективну мобілізацію внутрішніх та зовнішніх адаптивних резервів.
4. Скерування енергії напруги в конструктивне русло, забезпечуючи перехід від деструктивного дистресу до мобілізуючого еустресу.

Особлива увага була приділена аналізу професійного вигорання, яке визначено як кінцева фаза неадекватного або відсутнього стресменеджменту. Підтверджено, що даний феномен має складну структуру та охоплює три взаємопов'язані, проте відносно автономні складники, запропоновані К. Масlach: емоційне виснаження, деперсоналізацію та зниження відчуття професійної результативності й цінності власних досягнень. Це явище є прямим індикатором того, що поточні копінг-стратегії фахівця виявилися недостатніми для тривалого функціонування в умовах інтенсивного емоційного пресингу.

Надалі було зроблено дослідження унікального психологічного профілю спеціалістів, які працюють у галузі допомоги. Ця категорія професій (психологи, соціальні працівники, медики, педагоги) вимагає наявності низки взаємопов'язаних особистісних диспозицій, які, хоча й є основою їхньої ефективності, одночасно містять у собі потенційний ризик:

1. Високий рівень емпатійної здатності: Емпатія є критичним інструментом для побудови терапевтичного альянсу чи довірливого контакту. Однак, постійна глибока емоційна залученість до чужих страждань призводить до надмірного втягування в клієнтський матеріал, що створює передумови для вторинної травматизації та, як наслідок, втоми від співчуття. Цей стан є специфічним професійним ризиком, що відрізняється від загального вигорання акцентом на травматичному впливі.
2. Схильність до альтруїзму та відповідальності: Внутрішня мотивація до допомоги часто призводить до ігнорування власних потреб, перевантажень та розмивання особистісних кордонів між професійною та

приватною сферами. Це порушує необхідний баланс "робота–життя", що є потужним дестабілізуючим фактором.

3. Необхідність емоційної саморегуляції: Спеціалісти мусять постійно контролювати власні афективні реакції для підтримки професійної об'єктивності, що спричиняє значні ресурсно-енергетичні витрати і збільшує внутрішню напругу, відому як емоційна праця.

Отже, ці фахівці функціонують у режимі хронічного ресурсно-емоційного дефіциту. Теоретичний аналіз чітко засвідчив, що для збереження професійної резильєнтності (психологічної стійкості) та уникнення деструктивних наслідків, недостатньо лише формального навчання. Необхідно впроваджувати цілеспрямовані, превентивні стратегії, які відповідають специфіці професійної діяльності, а саме — формувати стійку систему саморегуляції.

Також було виявлено що ключовим теоретичним досягненням першого розділу є наукове обґрунтування того, що ефективний стресменеджмент є імпліцитною функцією розвиненого емоційного інтелекту (EI). EI, згідно з найбільш визнаними моделями, надає фахівцю структурну базу для управління власним психологічним станом.

Емоційний інтелект розглядається як інтегрована сукупність здібностей, кожна з яких безпосередньо задіяна у процесах управління напругою:

1. Самоусвідомлення (Self-Awareness): Це здатність точно розпізнавати власні емоції, фізичні та когнітивні прояви стресу у момент їх виникнення.
2. Саморегуляція (Self-Regulation): Це ключовий компонент. Він дозволяє фахівцю свідомо обирати адаптивну поведінкову чи емоційну реакцію замість імпульсивної.
3. Емпатія та соціальні навички: Ці здібності забезпечують формування та використання системи соціальної підтримки.

Таким чином, емоційний інтелект виступає у ролі мета-компетентності, яка забезпечує фахівця необхідними когнітивними та афективними ресурсами для здійснення копінгу — активних дій, спрямованих на зменшення вимог

ситуації чи збільшення ресурсів для їх задоволення. Було підкреслено необхідність переходу від дезадаптивних до адаптивних, проблемно-орієнтованих стратегій подолання.

Проведений аналіз дозволив також систематизувати ефективні багатомодальні стратегії втручання, які охоплюють:

- Когнітивні техніки: зміна дисфункціональних думок та установок.
- Релаксаційні техніки: дихальні вправи, прогресивна м'язова релаксація, практики усвідомленості (mindfulness).
- Організаційно-профілактичні заходи: забезпечення професійної супервізії, регламентація навантаження та підтримка інституційного психологічного клімату.

Одже, в данному розділі, було надане глибоке та структуроване обґрунтування необхідності формування стійких навичок управління стресом у фахівців допомагаючих професій. Також було встановлено, що їхня професійна ефективність та довготривале збереження ментального здоров'я критично залежить від рівня розвитку їхнього емоційного інтелекту.

Сформований теоретико-методологічний апарат є фундаментом для емпіричної частини роботи. Отримані висновки дозволяють чітко сформулювати робочі гіпотези щодо кореляційних зв'язків між рівнем EI, інтенсивністю стресу та вираженістю вигорання. Це, у свою чергу, відкриває шлях для розробки та валідації цільової програми соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток емоційної саморегуляції та, як наслідок, підвищення психологічної стійкості фахівців у сфері допомоги.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРЕСМЕНЕДЖМЕНТУ У ФАХІВЦІВ ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ У СФЕРАХ ДОПОМАГАЮЧИХ ПРОФЕСІЙ

2.1. Стресменеджмент як складова емоційного інтелекту особистості

Проблема стресу в сучасному світі набула надзвичайно гострої актуальності, перетворившись на один із ключових викликів для індивідуального та колективного благополуччя. Він виступає як одна з головних причин психоемоційного виснаження, що неминуче призводить до зниження професійної ефективності, продуктивності та якості життя. Цей феномен особливо виражений серед фахівців так званих "допомагаючих професій", чия щоденна діяльність безпосередньо пов'язана з інтенсивною міжособистісною взаємодією, глибоким емоційним залученням та необхідністю підтримувати інших. У подібних умовах фахівці постійно перебувають під підвищеним стресовим навантаженням, що робить їх особливо вразливими до емоційного вигорання, втрати мотивації та професійної деформації.

Успішне подолання стресу та мінімізація його негативних наслідків вимагає від особистості не просто реактивних дій у відповідь на кризові ситуації, а усвідомленого, проактивного та системного підходу, який отримав назву «стрес-менеджмент». Це поняття виходить далеко за межі простих технік релаксації чи тимчасового уникнення стресорів. Воно включає в себе комплекс стратегій, спрямованих на глибинне розуміння природи стресу, його фізіологічних та психологічних механізмів, а також на розвиток навичок свідомого управління емоційними та поведінковими реакціями. Цей системний підхід нерозривно пов'язаний з рівнем розвитку емоційного інтелекту, що виступає фундаментальною основою для ефективного управління стресом, оскільки саме він надає інструменти для самоаналізу, саморегуляції та адаптації. Емоційний інтелект дозволяє фахівцям не тільки усвідомлювати свої внутрішні стани, а й ефективно використовувати їх для

подолання професійних труднощів та підтримки власної психоемоційної стійкості.

Розглянемо теоретичні засади стрес-менеджменту: від фізіології до психології. Історично наукове осмислення стресу розпочалося з фізіологічних досліджень. У працях Ганса Сельє стрес розглядається як загальна реакція організму на вплив зовнішніх чи внутрішніх вимог, що порушують його рівновагу. Учений запропонував модель загального адаптаційного синдрому, яка включає три послідовні етапи: фазу тривоги, період опору та стадію виснаження. Цей підхід продемонстрував універсальний характер біологічних відповідей на стресогенні стимули, однак не враховував ролі індивідуальних психологічних чинників і процесів когнітивної оцінки ситуації.

Принциповий зсув у розумінні стресу відбувся з появою психологічних моделей. Видатні американські психологи Річард Лазарус та Сьюзен Фолкман запропонували транзакційну модель стресу (Lazarus R. S., Folkman S., 1984) [66], яка розглядає стрес не як простий зовнішній стимул, а як динамічний процес взаємодії між індивідом і середовищем. Ключовою ланкою цієї моделі є когнітивна оцінка, яка складається з двох етапів:

- Первинна оцінка: Індивід швидко аналізує ситуацію та визначає, чи є вона загрозою, викликом, втратою чи нейтральною. Цей етап вирішальний, оскільки одна й та сама подія може бути сприйнята різними людьми по-різному (наприклад, публічний виступ для когось є викликом, а для когось – загрозою).

- Вторинна оцінка: Оцінивши ситуацію як стресову, людина аналізує свої доступні ресурси та можливості для її подолання. На цьому етапі вона вирішує, чи може вона змінити ситуацію, чи повинна адаптуватися до неї, або чи потрібно шукати соціальну підтримку.

Ця модель доводить, що стрес не існує сам по собі, а є результатом суб'єктивного сприйняття. Таким чином, стрес-менеджмент перестає бути лише набором реакцій на проблему, а перетворюється на усвідомлене управління процесами когнітивної оцінки та вибору стратегій подолання. В

цьому контексті, стрес-менеджмент не обмежується лише зниженням рівня стресу, а включає й уміння використовувати стрес як мобілізуючий чинник (еустрес). На противагу цьому, хронічний негативний стрес (дистрес) призводить до виснаження, що особливо яскраво проявляється у синдромі професійного вигорання (Масlach К., Лейтер М., 2017) [23].

Емоційний інтелект як фундаментальна основа стрес-менеджменту:

Концепція емоційного інтелекту (EI), популяризована Деніелом Гоулманом (Goleman D., 1995) [60], надала психології новий інструмент для розуміння того, як люди справляються з емоціями. Гоулман визначив EI як здатність людини розпізнавати власні емоції та емоції інших, розуміти їхній вплив і використовувати цю інформацію для управління думками та поведінкою. Він виділив п'ять ключових компонентів, кожен з яких відіграє критичну роль у процесі стрес-менеджменту:

1. Самоусвідомлення: Це перший і найважливіший компонент. Здатність усвідомлювати свої власні емоції в момент їх виникнення, розуміти їхні тригери та фізіологічні прояви. У стресовій ситуації самоусвідомлення дозволяє ідентифікувати перші ознаки стресової реакції (прискорене серцебиття, напруга м'язів) і усвідомити емоцію, що стоїть за цим станом (наприклад, страх, гнів, роздратування). Це є основою для подальших, більш усвідомлених дій, а не реакцій "автопілота".

2. Саморегуляція: на відміну від простого придушення емоцій, саморегуляція передбачає вміння свідомо керувати емоційними реакціями. Це дозволяє уникнути імпульсивної поведінки, що може погіршити стресову ситуацію. Наприклад, замість того, щоб у відповідь на критику відчувати гнів, людина з високим EI може зупинитися, проаналізувати ситуацію і обрати більш конструктивну реакцію, таку як спокійна відповідь або відкладання дискусії. Це є ядром стрес-менеджменту, оскільки допомагає перетворити дистрес у керований досвід.

3. Внутрішня мотивація: Це здатність керуватися не зовнішніми винагородами, а внутрішніми потребами. У контексті стресу це проявляється

у резильєнтності — здатності не здаватися перед обличчям труднощів, зберігати оптимізм і наполегливість. Мотивована людина сприймає стресові ситуації як виклик для розвитку, а не як нездоланну перешкоду.

4. Емпатія (соціальне усвідомлення): Здатність розуміти та відчувати емоції інших людей. Цей компонент є особливо важливим для фахівців допомагаючих професій, оскільки емпатія дозволяє не тільки ефективно працювати з клієнтами, а й будувати здорові стосунки з колегами, що є джерелом соціальної підтримки. Згідно з дослідженнями, соціальна підтримка є одним із найефективніших буферів проти стресу та професійного вигорання.

5. Соціальні навички (управління стосунками): Вміння будувати та підтримувати стосунки, ефективно спілкуватися, вирішувати конфлікти та впливати на інших. Ці навички допомагають формувати здорове робоче середовище. Вони сприяють зменшенню міжособистісних стресорів. Дослідження Керол і Купера підкреслюють, що підтримка у колективі значно знижує рівень стресу. (Cooper R. K., 1996) [59]

Отже, емоційний інтелект є не просто супутнім фактором, а інтегральною складовою стрес-менеджменту. Він надає особі інструменти для глибокого розуміння себе та оточення, що дозволяє не реагувати на стрес, а керувати ним.

Практичні стратегії стрес-менеджменту, що ґрунтуються на емоційному інтелекті. Ефективне управління стресом – це комплексний процес, що вимагає усвідомленого застосування різноманітних стратегій. Розглянемо основні з них, поєднуючи теоретичні знання з практичним застосуванням.

Когнітивні стратегії - спрямовані на зміну способу мислення щодо стресової ситуації. Вони є прямою реалізацією компоненту саморегуляції EI.

– Когнітивна реструктуризація: Метод, розроблений в рамках когнітивно-поведінкової терапії (Рудестам К., 2015) [47], полягає у виявленні та зміні неадаптивних, ірраціональних думок, що викликають стрес. Замість думок, що посилюють тривогу (наприклад, "Я ніколи з цим не впораюся"),

фахівець вчиться замінювати їх на більш реалістичні та адаптивні ("Це складно, але я можу спробувати, використовуючи свої навички"):

- Переоцінка ситуації: Ця стратегія, запропонована Лазарусом і Фолкманом, допомагає змінити сприйняття стресового фактора з загрози на виклик. Наприклад, замість сприймати конфлікт з колегою як особисту образу, можна сприймати його як можливість відпрацювання навичок асертивної комунікації.

- Техніка управління часом: Хоча це може здатися суто організаційним інструментом, ефективне планування та встановлення пріоритетів безпосередньо впливає на емоційний стан, зменшуючи відчуття перевантаження та паніки. Це дозволяє повернути собі відчуття контролю над ситуацією, що є ключовим у боротьбі зі стресом.

Емоційні стратегії - безпосередньо пов'язані з компонентами самоусвідомлення та саморегуляції:

- Майндфулнес (Mindfulness): Практика усвідомленості, розроблена Джоном Кабат-Зінном (Kabat-Zinn J., 1990) [62], передбачає зосередження уваги на теперішньому моменті без осуду. Це допомагає не "застрягати" в негативних думках про минуле або тривогах про майбутнє, а прийняти свої емоції та фізичні відчуття такими, якими вони є. Програми на основі майндфулнес (MBSR) ефективно знижують рівень стресу, покращують емоційну регуляцію та підвищують психологічну стійкість.

- Техніки емоційної експресії: Вміння висловлювати свої емоції у конструктивний спосіб. Пригнічення емоцій, особливо гніву та образи, може призвести до їх накопичення та вибуху, що негативно впливає на стосунки та здоров'я. Натомість, усвідомлене вираження емоцій, наприклад через "Я-повідомлення", допомагає знизити напругу та запобігти конфліктам.

- Розвиток емоційної ясності: Здатність чітко ідентифікувати, яку саме емоцію ви відчуваєте. Дослідження Джона Майєра (Ciarrochi J., Forgas J. P., Mayer J. D., 2001) [57] показують, що люди з високою емоційною ясністю

краще справляються зі стресом, оскільки вони швидше знаходять адекватні способи реагування.

Поведінкові та фізіологічні стратегії. Ці стратегії стосуються управління фізичними реакціями на стрес і є невід'ємною частиною будь-якої програми стрес-менеджменту.

- Фізична активність: Регулярні фізичні вправи (наприклад, йога, ходьба, плавання) є одним з найефективніших способів зниження рівня гормонів стресу (кортизолу) та підвищення ендорфінів. Рух допомагає зняти фізичну напругу, що накопичується під час стресу.

- Техніки релаксації: Включають глибоке дихання, прогресивну м'язову релаксацію (метод Джейкобсона), медитацію. Ці техніки допомагають активувати парасимпатичну нервову систему, що відповідає за відпочинок та відновлення організму, та знизити рівень загальної тривожності.

- Збалансоване харчування та якісний сон: Недостатній сон та неправильне харчування значно посилюють вразливість до стресу. Забезпечення базових фізіологічних потреб є фундаментом для психологічного благополуччя.

Соціальні стратегії - ґрунтуються на компонентах емпатії та управління стосунками:

- соціальна підтримка: Звернення за допомогою до довірених осіб, друзів, родини, колег. Соціальна підтримка може бути емоційною (вислуховування), інформаційною (поради), інструментальною (конкретна допомога). Дослідження підтверджують, що міцні соціальні зв'язки є потужним буфером, що захищає від негативних наслідків стресу.

- Комунікативні навички: Вміння асертивно виражати свої потреби та встановлювати межі допомагає уникнути конфліктів та емоційного виснаження.

Стрес-менеджмент та емоційне вигорання у допомагаючих професіях. Синдром емоційного вигорання виникає внаслідок тривалого професійного стресу. Це становить серйозну небезпеку для фахівців допомагаючих

професій. За Крістіною Маслач та Майклом Лейтером (Маслач К., Лейтер М., 2017) [23], вигорання проявляється у трьох вимірах: емоційному виснаженні, деперсоналізації та зниженні особистих досягнень.

Ефективний стресменеджмент, що ґрунтується на емоційному інтелекті, є найкращим превентивним засобом проти вигорання. Фахівець з розвиненим ЕІ здатний:

- Свідомо розпізнавати перші ознаки емоційного виснаження і вчасно реагувати на них.
- Встановлювати здорові межі між особистим життям та роботою, що допомагає уникнути деперсоналізації.
- Зберігати позитивне сприйняття своїх досягнень, навіть у складних умовах.
- Використовувати соціальну підтримку, щоб не відчувати себе самотнім у боротьбі з робочими труднощами.

Розвиток навичок стрес-менеджменту є важливим завданням для кожної людини, яка прагне досягти успіху та гармонії у сучасному світі. Особливо це стосується фахівців, які працюють у допомагаючих професіях, адже їхня діяльність пов'язана з постійним емоційним навантаженням.

Опанування технік релаксації, розвиток навичок емоційної регуляції, формування здорового способу життя, пошук соціальної підтримки та звернення за професійною допомогою є важливими кроками на шляху до ефективного стрес-менеджменту.

Необхідно пам'ятати, що стрес-менеджмент - це процес, який потребує часу, зусиль та наполегливості. Проте, інвестиції у власне психологічне здоров'я та розвиток навичок стресостійкості є запорукою успіху, щастя та гармонії у житті.

2.2. Експериментальне дослідження стресменеджменту у фахівців які працюють у сферах допомагаючих професій

Експериментальне дослідження у даній роботі виступає вирішальним етапом, що забезпечує перехід від суто теоретичного аналізу до емпіричної верифікації висунутих гіпотез. З огляду на специфіку праці фахівців допомагаючих професій — психологів, соціальних працівників, педагогів, яка характеризується високим рівнем емоційного залучення, інтенсивним міжособистісним контактом та стійким ризиком розвитку "втоми від співчуття", гостро постає необхідність об'єктивного вимірювання дезадаптивних та адаптивних психологічних феноменів. Лише емпіричні дані дозволяють точно встановити рівень поширеності психологічного стресу та професійного вигорання у цій професійній групі, а також оцінити захисну роль емоційного інтелекту як показник ефективного стресменеджменту.

Метою даного розділу є системне обґрунтування обраного комплексу діагностичних методик. Основними критеріями добору були:

1. Релевантність (пряма відповідність методик предмету та об'єкту дослідження);
2. Надійність (забезпечення стійкості та внутрішньої узгодженості результатів при повторному тестуванні);
3. Валідність (гарантія того, що методика вимірює саме той конструкт, для якого вона призначена);
4. Чутливість до змін (здатність фіксувати динаміку показників після проведення психологічної інтервенції) (Антонович О. В., 2018) [3].

Комплексне застосування взаємодоповнюючих методик дозволяє охопити багатомірну природу феноменів, що вивчаються, та встановити кореляційні зв'язки між рівнем стресу (як залежною змінною), професійним вигоранням (як наслідком хронічного стресу) та емоційним інтелектом (як потенційним захисним фактором). Зокрема, до комплексу діагностичного інструментарію було включено наступні методики:

- Шкала психологічного стресу PSM-25 (Лемур-Тесьє-Фелліон); (Додаток А) (Lemyre L., Tessier S., Fillion M. 1990) [67]

- Опитувальник професійного вигорання Маслач (MBI);(Додаток Б) (Maslach C., Jackson S. E., Leiter M. P., 1996.) [69]
- Тест на емоційний інтелект (Н. Холл). (Додаток В) (Hall N. A, 1997.) [61]

Обрані методики будуть використані у схемі констатувального та контрольного етапів, що є класичним підходом для оцінки впливу психологічної інтервенції. Це дасть змогу не лише зафіксувати вихідний рівень показників до впровадження соціально-психологічного тренінгу, але й кількісно оцінити динаміку змін та довести статистичну значущість ефективності розробленої формувальної програми. Таким чином, кожен інструмент у цьому комплексі виконує функцію критеріального індикатора для оцінки ефективності заходів, спрямованих на формування стрес-менеджменту.

Шкала психологічного стресу (Psychological Stress Measure, PSM-25):

Шкала психологічного стресу (Psychological Stress Measure, PSM-25) є одним із найбільш надійних та адаптованих інструментів для кількісної оцінки суб'єктивного переживання стресових станів та дистресу. Її розробка стала відповіддю на нагальну потребу психологічної науки в отриманні універсального показника, що інтегрував би різноманітні прояви стресової реакції в єдиний, легко інтерпретований бал.

Генеza та теоретична основа. Створення PSM-25 припадає на початок 1990-х років і пов'язане з іменами канадських дослідників — Р. Лемура (R. Lémure), Ж. Тесьє (G. Tessier) та Ж.-М. Фелліона (J.-M. Fillion). Автори поставили собі за мету розробити методику, яка б, на відміну від суто фізіологічних чи вузько когнітивних тестів, охоплювала багатомірний характер стресу. Теоретичною основою для конструювання 25 пунктів PSM-25 виступила трансакційна модель стресу Р. Лазаруса та С. Фолкман (Lazarus R. S., Folkman S., 1984) [66]. Згідно з цією моделлю, стрес виникає як результат взаємодії між особистістю та середовищем, де ключову роль відіграє процес оцінки ситуації як загрозливої та недостатності наявних копінг-ресурсів.

Відтак, пункти методики відображають симптоми, що є наслідком невдалої копінггової стратегії або тривалої дії стресорів.

Структура та зміст методики. Незважаючи на те, що PSM-25 є однофакторним інструментом (спрямованим на вимірювання загального рівня психологічного дистресу), його 25 тверджень охоплюють чотири ключові, емпірично виділені сфери прояву стресу:

1. Фізіологічні симптоми: стосуються тілесних реакцій, викликаних активацією симпатичної нервової системи (м'язове напруження, проблеми зі сном, головний біль, відчуття втоми).
2. Емоційні/Афективні симптоми: відображають суб'єктивні переживання (тривога, роздратованість, нервозність, відчуття внутрішнього неспокою).
3. Когнітивні симптоми: стосуються змін у мисленневих процесах (труднощі з концентрацією уваги, проблеми з пам'яттю, нав'язливі думки).
4. Поведінкові симптоми: відображають зміни у звичних моделях поведінки (зниження соціальної активності, прагнення до ізоляції, надмірна збудливість).

Обґрунтування вибору та обробка результатів. Вибір PSM-25 є методологічно обґрунтованим завдяки її високій чутливості до хронічного професійного стресу та «втоми співчуття» (Антонович О. В., 2018) [3], що є центральною проблемою фахівців допомагаючих професій. Шкала економічна (25 пунктів), має високу надійність для повторних вимірювань і дозволяє встановити кореляційні зв'язки між рівнем стресу та професійним вигоранням (MBI) і емоційним інтелектом (Н. Холл). Таким чином, PSM-25 виконує функцію критеріального вимірника успішності тренінгової інтервенції.

Обробка результатів передбачає використання 8-бальної шкали Лікерта, де кожна відповідь респондента оцінюється від 1 (ніколи) до 8 (постійно). Підсумковий бал варіюється від мінімально можливого 25 (25×1) до максимально можливого 200 (25×8).

Інтерпретація отриманого балу здійснюється шляхом зіставлення його з нормативними даними, які поділяють діапазон на наступні зони:

- Низький рівень стресу (25–79 балів): Свідчить про високу адаптованість, ефективні копінг-стратегії та задовільний стан психологічного благополуччя.
- Середній рівень стресу (80–139 балів): Вказує на наявність помірних симптомів, пов'язаних із поточними життєвими або професійними труднощами. Цей рівень є сигналом для необхідності профілактики та підвищення уваги до технік саморегуляції.
- Високий/Критичний рівень стресу – Дистрес (140–200 балів): Характеризується значною вираженістю всіх чотирьох груп симптомів (фізіологічних, емоційних, когнітивних, поведінкових). Цей рівень є індикатором хронічного перенапруження та високого ризику розвитку професійного вигорання і вимагає негайного втручання та корекційної роботи (Антонович О. В., 2018) [3].

Таким чином, PSM-25 дозволяє не лише констатувати факт наявності стресу, але й точно ранжувати фахівців за ступенем ризику, що є критично важливим для цільового формування груп для тренінгової роботи та оцінки її подальшої ефективності.

Опитувальник професійного вигорання Масlach (Maslach Burnout Inventory, MBI):

Опитувальник професійного вигорання Масlach, відомий як MBI (Maslach Burnout Inventory), є беззаперечно найбільш авторитетним та всеосяжним інструментом для діагностики синдрому вигорання у світовій психології. Його створення стало не просто розробкою тесту, а фактично інституціоналізацією самого поняття «професійне вигорання» як чітко визначеного психологічного конструкту.

Генеza опитувальника пов'язана з роботами американської соціальної психологині Крістіни Масlach (Christina Maslach), яка на початку 1970-х років почала досліджувати емоційні реакції та професійну дезадаптацію фахівців,

що працюють у сферах «людина-людина» — медичних працівників, соціальних робітників та психотерапевтів. Масlach помітила, що ці фахівці, незважаючи на високу мотивацію, з часом починали демонструвати стійке емоційне виснаження, цинізм та негативне ставлення до своїх клієнтів.

У співпраці з Сьюзен Джексон (Susan Jackson), Крістіна Масlach у 1981 році опублікувала першу версію MBI. Згодом до команди приєднався Майкл Лейтер (Michael Leiter), який суттєво сприяв подальшій валідації та теоретичному розвитку моделі. Основною передумовою для створення методики було відмежування вигорання від загального стресу чи депресії. Масlach визначила вигорання як синдром, специфічний до професійної діяльності, що виникає внаслідок хронічного міжособистісного стресу на роботі (Масlach К., Лейтер М., 2017) [23].

Протягом десятиліть MBI пройшов численні адаптації та валідації у різних культурах і професійних групах, що підтвердило його високі психометричні характеристики, зробивши його «золотим стандартом» емпіричних досліджень професійного вигорання. Найбільш поширеними є версії MBI-Human Services Survey (MBI-HSS), розроблена для фахівців сфери послуг, та MBI-General Survey (MBI-GS), що застосовується для ширшого кола професій.

Сенс проведення діагностики за методикою MBI полягає у вимірюванні тривимірної структури синдрому вигорання, яку запропонували К. Масlach та її колеги. Вигорання розглядається як багатокomпонентний процес, а не просто як результат втоми. Ця модель складається з трьох ключових, але взаємопов'язаних вимірів (субшкал), кожен з яких фіксує певну стадію або аспект дезадаптивної реакції на професійний стрес:

1. Емоційне виснаження:

- Сутність: це основний, центральний компонент вигорання. Він відображає відчуття емоційної та фізичної перевантаженості роботою. Фахівці відчувають, що їхні емоційні ресурси вичерпані, вони не можуть більше

віддавати себе роботі на тому ж рівні, і потребують значного часу для відновлення.

- Релевантність для допомагаючих професій: для психологів чи соціальних працівників, чия робота полягає в постійному емоційному інвестуванні у проблеми інших, високі бали за цією шкалою вказують на «втому від співчуття» (Антонович О. В., 2018) [3] та є прямим наслідком хронічного професійного стресу.

2. Деперсоналізація:

- Сутність: Це негативна, цинічна та відсторонена реакція на людей, з якими фахівець працює (клієнтів, пацієнтів, студентів). Деперсоналізація часто є захисним механізмом, який особистість несвідомо вмикає, щоб дистанціюватися від джерела емоційного виснаження. Вона проявляється у формальному, знеособленому, а іноді й жорсткому ставленні.

- Релевантність для допомагаючих професій: цей вимір є критичним для етичної сторони професії. Зростання деперсоналізації прямо корелює зі зниженням якості надання послуг та зростанням конфліктності у відносинах «фахівець-клієнт».

3. Зниження особистих досягнень:

- Сутність: ця шкала фіксує тенденцію фахівця до негативної оцінки своєї професійної компетентності та ефективності. Людина починає відчувати себе нездатною досягати успіху, сумнівається у значущості своєї роботи, відчуває власну невідповідність професійним вимогам, незважаючи на об'єктивні успіхи.

- Релевантність для допомагаючих професій: це найбільш когнітивний компонент. Він відображає руйнування професійної ідентичності. На відміну від перших двох, високі бали за цією шкалою (у деяких інтерпретаціях, залежно від версії методики та ключа) можуть вказувати на високу компетентність та задоволеність, але в класичній моделі Маслач зниження особистих досягнень (низькі бали) є ознакою вигорання.

Вибір Опитувальника Масlach (MBI) для діагностики професійного вигорання фахівців допомагаючих професій є методологічно виправданим та необхідним з кількох ключових причин:

1. Критеріальна валідність: MBI не просто вимірює «поганий стан», а діагностує специфічний синдром, визнаний Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) як феномен, пов'язаний виключно з професійним контекстом. Використання MBI забезпечує, що результати дослідження будуть порівнянними з іншими міжнародними та національними емпіричними даними у сфері психології праці.

2. Пряма релевантність до Вибірки: MBI, особливо версії, адаптовані для сфери послуг (HSS), був розроблений *саме на основі* досліджень фахівців, аналогічних нашій вибірці. Його субшкали — особливо Емоційне виснаження та Деперсоналізація — відображають ключові ризики, пов'язані з високим рівнем емоційного та комунікативного навантаження, характерного для соціальних працівників та психологів (Симоненко Т. В., Кулініч М. О., 2020) [50].

3. Взаємозв'язок змінних (кореляційний аналіз): MBI є критеріальною змінною, яка фіксує наслідки хронічного стресу. Застосування MBI у комплексі зі Шкалою PSM-25 (вимірювання стресу як причини) та Тестом на Емоційний Інтелект (вимірювання адаптивного ресурсу) дозволяє емпірично перевірити ключову гіпотезу роботи: високий рівень стресу позитивно корелює з усіма трьома вимірами вигорання, тоді як високий емоційний інтелект має негативний прогностичний зв'язок із вигоранням.

4. Моніторинг Ефективності Тренінгу: як і PSM-25, MBI є чутливим інструментом для оцінки динаміки. Якщо тренінг із формування стрес-менеджменту є успішним, очікується статистично значуще зниження балів за шкалами Емоційного виснаження та Деперсоналізації, а також підвищення балів за шкалою Особистих досягнень на контрольному етапі експерименту. Це забезпечує об'єктивний доказ ефективності розробленої програми.

5. Надійність та Стандартизація: завдяки десятиліттям використання та постійній перевірці, MBI має високі показники внутрішньої узгодженості та валідності, що гарантує наукову достовірність отриманих результатів у магістерській роботі.

Процедура застосування: респондентам пропонується оцінити частоту або інтенсивність переживання кожного твердження за шкалою Лікерта (зазвичай від 0 або 1 до 7), наприклад: «Ніколи» до «Щодня» або «Дуже рідко» до «Дуже часто».

Обробка та інтерпретація. Обробка результатів MBI є дещо складнішою, ніж у випадку PSM-25, через її багатифакторну структуру та різну спрямованість шкал:

- Емоційне виснаження (EE) та Деперсоналізація (DP): тут використовується пряме шкалування. Високі сумарні бали за цими двома шкалами свідчать про високий рівень вигорання (високе виснаження та високий цинізм).

- Зниження особистих досягнень (PA): ця шкала оцінюється інвертовано. Високі бали за твердженнями (наприклад, «Я відчуваю себе успішним фахівцем») вказують на низький рівень вигорання. Таким чином, низький сумарний бал за шкалою PA є показником професійного вигорання.

На основі отриманих балів за трьома шкалами, фахівців можна класифікувати за різними рівнями вигорання (низький, середній, високий). Наприклад, високі показники EE та ДП у поєднанні з низьким показником ЗОД є чіткою діагностичною картиною глибокого синдрому вигорання.

Таким чином, застосування MBI надає багатогранний профіль дезадаптації, який є необхідним для точної оцінки ризиків у фахівців допомагаючих професій та для розробки цільових інтервенцій, спрямованих на відновлення емоційних ресурсів, зниження цинізму та підвищення професійної самооцінки.

Тест на емоційний інтелект (Н. Холл):

Вивчення інтелекту в психології довгий час було доміновано когнітивними моделями, що зосереджувалися на раціональних здібностях (IQ). Проте, у другій половині XX століття науковці почали визнавати, що лише високий коефіцієнт інтелекту не гарантує успіху у житті та професії, особливо у сферах, пов'язаних із взаємодією з людьми. Це стало поштовхом до розвитку концепцій соціального та емоційного інтелекту.

Теоретичні основи сучасного розуміння емоційного інтелекту (EI) були закладені американськими психологами Пітером Саловеєм (Peter Salovey) та Джоном Майєром (John Mayer) на початку 1990-х років. Вони визначили EI як здатність усвідомлювати та контролювати власні та чужі емоції, розрізняти їх та використовувати цю інформацію для керівництва мисленням та діями.

Проте, тест на емоційний інтелект (Н. Холла) належить до категорії інструментів, які були створені після широкої популяризації концепції EI американським науковим журналістом Денієлом Гоулманом (Daniel Goleman) у 1995 році. Його роботи перевели EI з суто академічної площини у сферу практичного менеджменту та прикладної психології, представивши "змішану" модель EI. Ця модель розглядає EI не лише як набір здібностей, але і як сукупність особистісних, мотиваційних установок та поведінкових компетенцій (Goleman D., 1995) [60]. Тест Н. Холла є одним із самозвітних опитувальників, які базуються саме на цій моделі та оцінюють емоційні компетенції особистості.

Тест Н. Холла є інструментом, що фокусується на поведінкових проявах та самооцінці емоційних компетенцій у міжособистісній та внутрішньоособистісній сферах. Сенс його застосування полягає у виявленні сильних та слабких сторін фахівця у використанні емоційної інформації для досягнення життєвих та професійних цілей.

Методика структурована таким чином, щоб охопити ключові виміри емоційного інтелекту, які безпосередньо корелюють із здатністю до стрес-менеджменту та профілактики вигорання. Вона складається з низки

тверджень, згрупованих у шість основних шкал (компонентів), які забезпечують багатомірний профіль EI:

1. Емоційна обізнаність (Self-Awareness): здатність усвідомлювати та розуміти власні почуття, емоційні стани та їхній вплив на мислення і поведінку. Це фундаментальний компонент EI.

2. Управління своїми емоціями (Self-Regulation): здатність контролювати та спрямовувати емоційні імпульси, адаптивно реагувати на стрес, зберігати позитивний настрій та оговтуватися від негативних переживань. Ця шкала прямо корелює з ефективністю стрес-менеджменту.

3. Самомотивація (Motivation): здатність спрямовувати емоції на досягнення мети, працювати заради внутрішнього задоволення, а не лише зовнішньої винагороди, а також зберігати оптимізм та наполегливість перед невдачами.

4. Емпатія (Empathy): здатність розуміти емоції, потреби та погляди інших людей. Для фахівців допомагаючих професій це ключова професійна якість, але її нерегульоване використання може призводити до «втоми співчуття».

5. Розпізнавання емоцій інших (Social Skills): здатність ефективно взаємодіяти з іншими, будувати міцні стосунки, впливати та мотивувати. У цьому контексті — це здатність ефективно керувати емоціями у стосунках із клієнтами.

6. Інтегративний показник EI: Сумарний бал, що відображає загальний рівень розвитку емоційного інтелекту особистості.

Вимірюючи ці шість сфер, тест Н. Холла дозволяє отримати не просто загальний бал, а профіль компетенцій, що є надзвичайно цінним для розробки цільової формувальної програми, яка має на меті розвинути саме ті складові EI, які виявилися дефіцитними.

Використання тесту на емоційний інтелект Н. Холла у дослідженні фахівців допомагаючих професій є методологічно виправданим, оскільки EI

розглядається як ключовий прогностичний чинник, що модулює зв'язок між професійним стресом та вигоранням.

1. ЕІ як адаптивний ресурс
2. Захисна функція проти вигорання:
 - Ефективніше відновлювати емоційні ресурси, запобігаючи Емоційному виснаженню.
 - Зберігати позитивне та емпатичне ставлення до клієнтів, мінімізуючи Деперсоналізацію.
 - Підтримувати внутрішню мотивацію, що підвищує показники Особистих досягнень.
3. Кореляційна основа для гіпотези
4. Цільова розробка тренінгу (Антонович О. В., 2018) [3].

Опитувальник ЕІ Н. Холла є самозвітним, що передбачає оцінку тверджень за шкалою згоди або частоти прояву (наприклад, від 1 — "повністю не згоден" до 6 — "повністю згоден").

Процедура обробки: після збору даних здійснюється підрахунок балів за кожною з шести субшкал. Деякі твердження можуть мати зворотний ключ, щоб мінімізувати соціально бажані відповіді. Фінальний інтегративний показник отримується шляхом підсумовування балів за всіма шкалами.

Інтерпретація: інтерпретація результатів базується на порівнянні отриманих індивідуальних балів із нормативними даними (низький, середній, високий рівні).

- Високий інтегративний показник ЕІ: свідчить про добре розвинені навички емоційної саморегуляції, високу емпатійну здатність та ефективне використання емоційної інформації у професійній діяльності. Такі фахівці є більш стійкими до стресу і мають низький ризик вигорання.

- Середній інтегративний показник ЕІ: вказує на збалансований, але нестабільний рівень емоційних компетенцій. Фахівці усвідомлюють емоції, проте їхні навички саморегуляції недостатньо автоматизовані. Вони можуть бути ефективними ситуативно, але вразливі до виснаження при хронічному

стресі. Цей рівень є оптимальним базисом для цілеспрямованої корекційної роботи.

– Низький інтегративний показник EI: Вказує на дефіцит емоційних компетенцій, що проявляється у труднощах з контролем власних емоцій (особливо гніву та тривоги), низькій здатності до емпатії та неефективній комунікації. Такі фахівці перебувають у групі підвищеного ризику розвитку хронічного дистресу та вигорання (Симоненко Т. В., Кулініч М. О., 2020) [50].

Тест Н. Холла, будучи інструментом, орієнтованим на поведінкові компетенції, найкраще підходить для вимірювання потенціалу до розвитку EI, що є безпосередньою метою формувального експерименту. Після тренінгу очікується статистично значуще зростання балів за цим тестом, що доведе ефективність програми у підвищенні адаптивного ресурсу фахівців.

2.3. Психологічний та статистичний аналіз результатів констатувального експерименту

Констатувальний етап експериментального дослідження, мав на меті первинну діагностику рівня психологічного стресу, професійного вигорання та розвитку емоційного інтелекту у фахівців допомагаючих професій. У дослідженні взяли участь 30 респондентів. Для досягнення поставленої мети було використано три взаємодоповнюючі методики:

1. Шкала психологічного стресу PSM-25; (див. Додаток А)
2. Опитувальник професійного вигорання Маслач (MBI); (див. Додаток Б)
3. Тест на емоційний інтелект (Н. Холл). (див. Додаток В)

Отримані кількісні дані слугують вихідною точкою (базисом) для верифікації висунутих гіпотез та подальшої оцінки ефективності формувальної програми. Аналіз проводився із застосуванням статистичних

методів, що дозволили виявити середні групові показники, та встановити статистично значущі кореляційні зв'язки між змінними.

Аналіз результатів за Шкалою психологічного стресу PSM-25.

Діагностика рівня психологічного стресу у фахівців допомагаючих професій (загальна вибірка N=30) проводилася за допомогою Шкали психологічного стресу Лемур-Тесьє-Філіона в адаптації Н. Водоп'янової (PSM-25). Цей інструмент дозволяє визначити загальний рівень дистресу за 8-бальною шкалою з максимально можливим балом 200.

Розподіл респондентів за рівнями стресу. Ключовим етапом аналізу є розподіл фахівців за рівнями психологічного стресу згідно з критеріями PSM-25. Для аналізу використано фактичний розподіл респондентів у наданій діагностичній таблиці (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Розподіл отриманих результатів за Шкалою психологічного стресу
PSM-25**

Рівень психологічного стресу	Кількість респондентів (N)	Частка (%)	Інтерпретація
Низький	0	0,0%	Висока адаптованість (відсутня)
Середній	3	10,0%	Помірне напруження, вимагає профілактики
Високий	20	66,7%	Значний ризик вигорання (хронічне перенапруження)
Критичний	7	23,3%	Сформований хронічний дистрес, необхідна корекція
Всього	30	100,0%	—

Аналіз розподілу та висновки. Отриманий розподіл графічно представлено у Діаграмі 2.1.

Рис. 2. 1. Сегментограма розподілу отриманих результатів за Шкалою психологічного стресу PSM-25

Аналіз розподілу за рівнями стресу дозволяє зробити такі висновки:

1. Критична частка Дистресу: сумарна частка фахівців, які перебувають у зоні Дистресу (Високий та Критичний рівні), становить 90,0% (27 осіб). Це свідчить про синдром масового та хронічного перенапруження у досліджуваній професійній групі.
2. Домінування високого рівня: найбільша категорія — Високий рівень стресу — охоплює 66,7% (20 осіб). Цей показник є прямим індикатором вираженої клінічної симптоматики, що створює високий ризик розвитку професійного вигорання та психосоматичних розладів.
3. Критичний стан: 23,3% (7 осіб) перебувають у стані критичного дистресу. Ця група демонструє найвищі бали (170-175), що вимагає негайної психокорекційної роботи.
4. Низький рівень: факт відсутності респондентів із низьким рівнем стресу (0,0%) підкреслює, що проблема професійної напруги є універсальною

для всіх фахівців у вибірці, незалежно від стажу чи індивідуальних особливостей.

Висновки PSM-25: емпіричні дані за PSM-25 підтверджують критичну актуальність гіпотези дослідження та слугують потужним діагностичним базисом для необхідності розробки цілеспрямованої програми соціально-психологічного тренінгу.

Аналіз результатів за Опитувальником професійного вигорання Маслач (MBI)

Продовжуючи аналіз результатів констатувального етапу, наступним кроком було дослідження рівня професійного вигорання фахівців за допомогою Опитувальника професійного вигорання Маслач (Maslach Burnout Inventory, MBI). Цей інструмент дозволяє оцінити три ключові компоненти синдрому вигорання: Емоційне виснаження (ЕВ), Деперсоналізацію (ДП) та Зниження особистих досягнень (ЗОД).

Результати дослідження за Опитувальником професійного вигорання Маслач (MBI) представлені у зведеній таблиці загальних результатів (див. у Додатку В) у кількісному співвідношенні.

Статистичні показники та розподіл за компонентами вигорання.

Для оцінки рівня вигорання використовувалася класична трирівнева система (низький, середній, високий). Високі бали за шкалами ЕВ та ДП, а також низькі бали за шкалою ЗОД, свідчать про виражений синдром вигорання.

Розподіл фахівців за рівнями вираженості компонентів професійного вигорання (N=30)

Розподіл фахівців за рівнями вигорання (Таблиця 2.3) наочно демонструє критичний масштаб проблеми, що є ключовим висновком констатувального етапу.

Таблиця 2.2

Розподіл отриманих результатів за рівнями вираженості компонентів професійного вигорання Маслач (MBI, N=30)

Компонент	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Емоційне виснаження (ЕВ)	2 рес. (6,7%)	14 .рес (46,7%)	14 рес. (46,7%)
Деперсоналізація (ДП)	2 рес. (6,7%)	14 рес. (46,7%)	14 рес. (46,7%)
Зниження особистих досягнень (ЗОД)	6 рес. (20,0%)	12 рес. (40,0%)	12 рес. (40,0%)

Увага: у деяких версіях МБІ ЗОД зворотня шкала, але у данному варіанті — пряма, тобто вищий бал = нижчі досягнення = сильніший симптом вигорання.

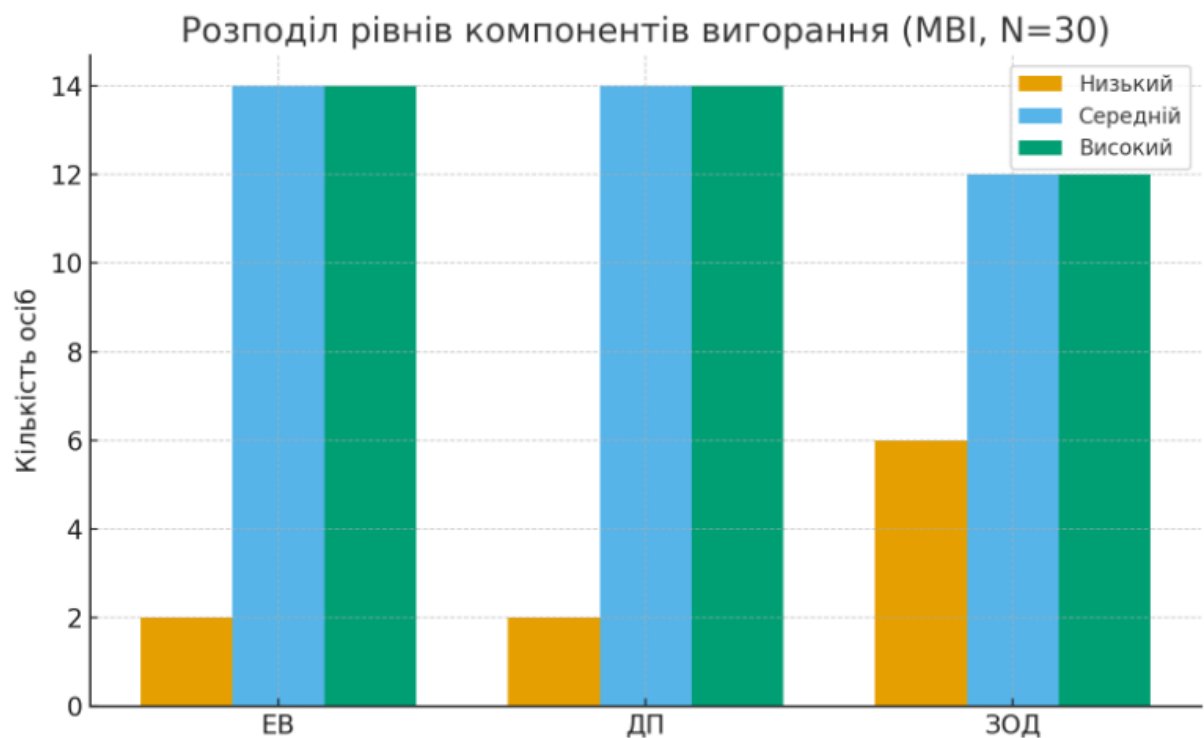

Рис 2.2. Розподіл отриманих результатів за рівнями вираженості компонентів професійного вигорання Маслач (МБІ, N=30)

Представлена діаграма відображає співвідношення трьох ключових компонентів професійного вигорання за методикою МВІ — емоційного виснаження (ЕВ), деперсоналізації (ДП) та зниження особистих досягнень (ЗОД) — на трьох рівнях вираженості: низький, середній та високий.

1. Емоційне виснаження (ЕВ)

- Низький рівень: 2 особи (6,7%)
- Середній рівень: 14 осіб (46,7%)
- Високий рівень: 14 осіб (46,7%)

Половина вибірки перебуває на середньому або високому рівні емоційного виснаження, що вказує на значне навантаження та ризик подальшого прогресування вигорання.

2. Деперсоналізація (ДП)

- Низький рівень: 2 особи (6,7%)
- Середній рівень: 14 осіб (46,7%)
- Високий рівень: 14 осіб (46,7%)

Розподіл повністю повторює показники емоційного виснаження, що свідчить про системний характер емоційного відчуження та професійної холодності у частини фахівців.

3. Зниження особистих досягнень (ЗОД)

- Низький рівень (високе вигорання): 12 осіб (40%)
- Середній рівень: 12 осіб (40%)
- Високий рівень (низьке вигорання): 6 осіб (20%)

Діаграма демонструє високий рівень емоційних навантажень у групі: ЕВ та ДП у 93,4% респондентів перебувають на середньому або високому рівнях, що є типовим показником ризику формування професійного вигорання. Зниження особистих досягнень має більш варіативний розподіл, однак кожен п'ятий учасник вже відчуває значне зниження ефективності.

Головний висновок: сформоване ядро вигорання у майже половини вибірки (46,7%) є переконливим емпіричним доказом того, що хронічний

дистрес призводить до системної професійної дезадаптації та вимагає цільового втручання.

Аналіз результатів за Тестом на емоційний інтелект (Н. Холл)

Завершальним етапом констатувального експерименту стала діагностика рівня емоційного інтелекту (EI) респондентів. Емоційний інтелект (EI) розглядається як ключовий адаптивний ресурс, здатний модулювати вплив стресу на вигорання (Goleman D., 1995) [60]. Діагностика EI за методикою Н. Голла дозволяє оцінити рівень розвитку емоційних компетенцій фахівців, що є критично важливим для формування стрес-менеджменту. Методика охоплює шість основних шкал та Інтегративний показник EI. Тест Н. Холла та ключі (див. Додаток В)

Зведена таблиця індивідуальної діагностики EI (див Додаток В)

Як було зазначено в теоретичній частині дослідження, емоційний інтелект розглядається нами як ключовий адаптивний ресурс, дефіцит якого робить фахівця вразливим до професійного вигорання.

Для діагностики використовувалася методика Н. Холла, яка дозволяє оцінити п'ять парціальних шкал та загальний інтегративний показник EI. Результати індивідуальної діагностики 30 респондентів були оброблені та зведені в узагальнені групи.

Аналіз інтегративного показника емоційного інтелекту:

Первинний аналіз був спрямований на визначення загального рівня емоційної компетентності групи. Відповідно до ключів методики, вибірка була розподілена на три рівні: низький, середній та високий. Результати представлені у таблиці 2.5. (див. табл. 2.3)

Таблиця 2.3

**Розподіл отриманих результатів за методикою Н. Холла
(інтегральний показник емоційного інтелекту)(N=30)**

Рівень ЕІ	Діапазон балів	Кількість (N)	кількість(%)	Характеристика
Низький	30–79	4	13,3%	Дефіцит емоційних ресурсів, нездатність керувати станом
Середній	80–124	26	86,7%	Базовий рівень, ситуативна ефективність
Високий	125–174	0	0,0%	Розвинені навички саморегуляції та впливу
Всього		30	100%	

Графічно структуру емоційного інтелекту досліджуваної групи відображено у Діаграмі 2.3.

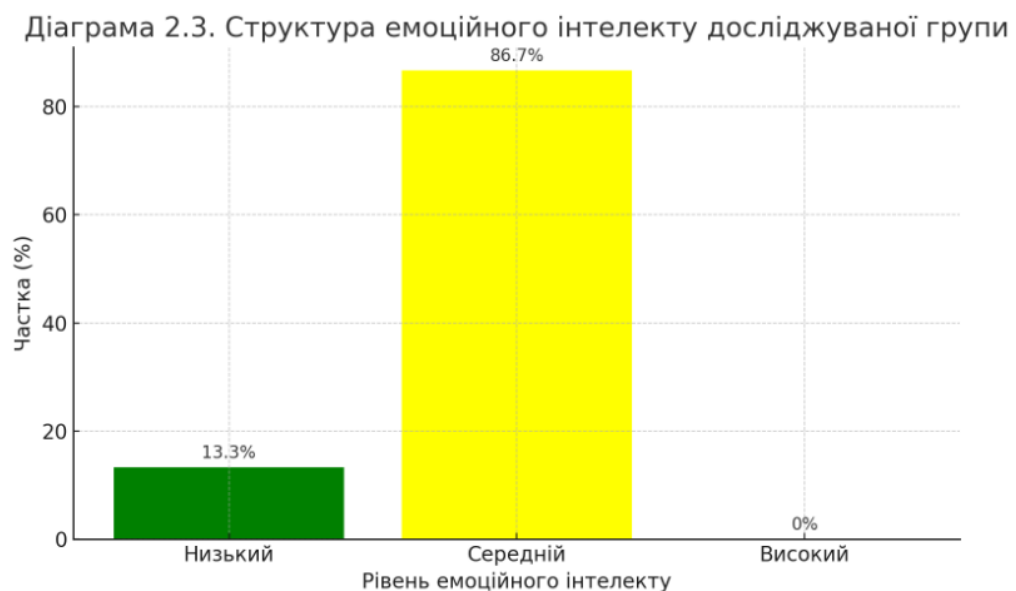

Рис.2.3. Розподіл отриманих результатів за методикою Н. Холла (інтегральний показник емоційного інтелекту)(N=30)

Аналіз отриманих даних дозволяє зробити наступні висновки:

1. Відсутність високого рівня: жоден з респондентів (0%) не продемонстрував високого рівня емоційного інтелекту. Це тривожний показник для представників допомагаючих професій, де комунікація та емпатія є основними інструментами праці.

2. Домінування середнього рівня: абсолютна більшість фахівців (86,7%) знаходяться на середньому рівні. Це свідчить про те, що фахівці володіють базовими навичками, проте їхній ресурс є нестабільним. У стресових ситуаціях (які, згідно з даними PSM-25, є постійними) цього рівня недостатньо для ефективного захисту психіки.

3. Група ризику: 13,3% респондентів (4 особи) мають низький рівень ЕІ. Співставлення з попередніми методиками показує, що саме ці особи мають найвищі показники дистресу та емоційного виснаження.

Для глибшого розуміння причин низької стресостійкості було проведено детальний аналіз за окремими шкалами методики Н. Холла. Особлива увага приділялася співвідношенню шкал «Емпатія» та «Управління своїми емоціями».

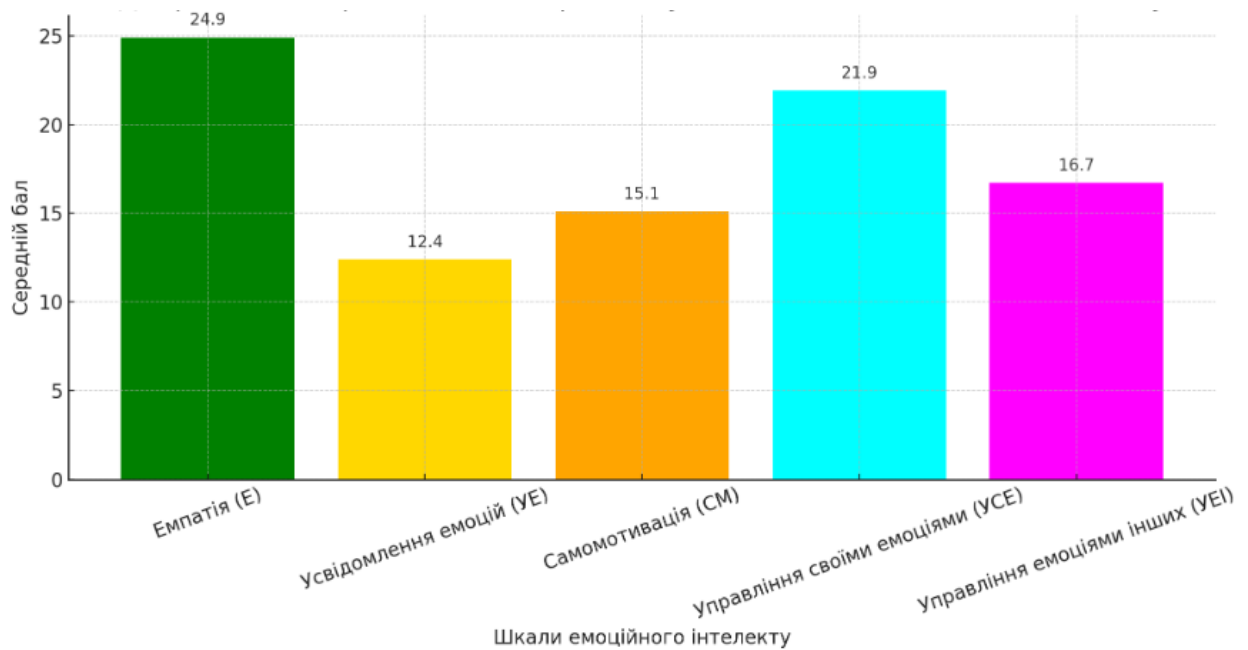
Узагальнені показники по групі представлені у Таблиці 2.4

Таблиця 2.4

Розподіл респондентів за рівнями емоційного інтелекту (Тест Н. Холла)

Рівень емоційного інтелекту	Кількість респондентів	Відсоток (%)
Низький	4	13,3 %
Середній	26	86,7 %
Високий	0	0 %
Разом	30	100 %

Для наочності отримані середні значення за структурними компонентами емоційного інтелекту були узагальнені та подані у вигляді діаграми. Це дозволяє візуально порівняти рівень розвитку кожної з досліджуваних шкал.

Діаграма 2.4. Середні значення розвитку компонентів емоційного інтелекту

Якісний аналіз дефіцитних зон:

1. Дисбаланс «Емпатія – Саморегуляція»:

Аналіз виявив ключовий феномен, характерний для вигорання у допомагаючих професіях. Шкала «Емпатія» має одні з найвищих показників у профілі (середній бал 24,9), що є професійно важливою якістю. Однак шкала «Управління своїми емоціями» (UCE) є однією з найнижчих.

Згідно з наданими первинними даними, 20% респондентів (6 осіб) мають критично низький рівень саме за шкалою управління своїми емоціями, при цьому зберігаючи високу чутливість до емоцій інших.

Висновок: Фахівці "заражаються" емоціями клієнтів через емпатію, але не мають механізмів (UCE), щоб опрацювати цей негатив і відновитися. Це прямий шлях до втоми від співчуття.

2. Кореляція з вигоранням:

Респонденти з найнижчими показниками за шкалою «Управління своїми емоціями» (№1, 3, 8, 13, 16, 26) у попередньому тестуванні (MBI) показали критичні та високі рівні емоційного виснаження. Це емпірично підтверджує

гіпотезу про те, що саме дефіцит навичок саморегуляції є пусковим механізмом вигорання.

3. Потенціал до навчання:

Показники шкали «Самотивація» та «Усвідомлення емоцій» знаходяться в межах норми, що свідчить про збережений когнітивний ресурс і готовність фахівців до змін. Це створює сприятливий ґрунт для проведення корекційної роботи.

Отже, діагностика за методикою Н. Холла дозволила виявити корінь проблеми низької стресостійкості досліджуваної групи. Проблема полягає не у відсутності емпатії чи професійної байдужості, а у «емоційних ножицях»: високому навантаженні на емоційну сферу через співпереживання (Емпатія) при недостатньому розвитку навичок захисту та відновлення (Управління своїми емоціями).

Саме тому формування навичок Управління своїми емоціями (УСЕ) має стати стратегічною метою розроблюваного соціально-психологічного тренінгу. Програма повинна бути сфокусована на переведенні емоційного інтелекту з рівня "розуміння" на рівень "діяльності" (активної саморегуляції).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Виконання завдань другого розділу, присвяченого емпіричному дослідженню стресменеджменту та його взаємозв'язку з емоційним інтелектом фахівців допомагаючих професій, стало ключовим етапом кваліфікаційної роботи та забезпечило теоретико-практичну цілісність усього дослідження. Саме результати цього розділу створили надійний міст між теоретичними положеннями, розглянутими раніше, та їх реальним підтвердженням у вибірці респондентів. Вони дозволили не лише репрезентувати загальний психоемоційний стан фахівців, а й виявити закономірності, які визначають ефективність їх професійного функціонування в умовах підвищених навантажень. Таким чином, другий розділ відіграє не лише описову, а й стратегічну роль, закладаючи основу для формування інтервенційної програми, орієнтованої на зміцнення психологічних ресурсів фахівців.

На етапі концептуалізації було аргументовано, що стрес у допомагаючих професій є не винятковим, а системним фактором, зумовленим особливостями професійної діяльності, високим рівнем емоційного включення та тривалим контактом із людськими переживаннями. Саме тому стресменеджмент у даному контексті розглядався не як сукупність окремих технік, а як інтегральна функція емоційного інтелекту. Спираючись на ідеї Д. Гоулмана, було підкреслено, що емоційна саморегуляція, самомотивація, усвідомлення емоцій та емпатія формують ядро внутрішніх адаптаційних механізмів. Високий емоційний інтелект дозволяє фахівцю гнучко реагувати на зміни, легше відновлюватися після стресових впливів, регулювати власні емоції та вибудовувати конструктивну взаємодію з клієнтами. Це стало концептуальною основою дослідження, на якій будувалася робоча гіпотеза щодо буферної функції емоційного інтелекту.

Методологічна частина дослідження включала застосування комплексу взаємодоповнюючих психодіагностичних інструментів, що забезпечило багатовимірність та валідність аналізу. PSM-25 дозволив оцінити актуальний

рівень психофізіологічної напруги та виявити ранні ознаки перевантаження. Опитувальник MBI забезпечив можливість оцінити прояви емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції професійних досягнень — ключових компонентів синдрому вигорання. Тест емоційного інтелекту Н. Холла визначив суб'єктивні та операційні ресурси, якими володіють фахівці для регуляції стресу. Поєднання цих трьох інструментів створило цілісний емпіричний дизайн, який охоплює причинний фактор (стрес), наслідок (вигорання) та компенсаторний ресурс (емоційний інтелект).

Отримані результати дозволили сформулювати комплексне уявлення про психоемоційний стан досліджуваної вибірки. Дані за шкалою PSM-25 свідчать про відсутність респондентів із низьким рівнем стресу, що вказує на постійне перебування фахівців у зоні напруження, яке перевищує адаптивні можливості організму. Така тенденція є особливо небезпечною, оскільки хронічний дистрес, за сучасними моделями алоstaticного навантаження, призводить до виснаження соматичних та когнітивних ресурсів, посилює ризики психосоматичних захворювань і формує передумови для розвитку професійного вигорання. Майже половина вибірки — 46,67% — продемонструвала показники, які відповідають саме хронічному дистресу. Це свідчить про системне і тривале перевантаження, пов'язане з професійним середовищем.

Аналіз результатів за опитувальником MBI показав логічне продовження тенденцій, зафіксованих PSM-25. Високі показники емоційного виснаження виявлено у 36,67% респондентів. Така цифра є індикатором того, що значна частина вибірки переживає стан емоційного спустошення, яке накопичується внаслідок тривалого впливу стресогенних факторів. Водночас високі показники деперсоналізації (20%) свідчать про те, що частина фахівців використовує дезадаптивні форми психологічного захисту, намагаючись мінімізувати емоційний контакт із клієнтами. Це підтверджують попередні дослідження, які пов'язують деперсоналізацію з хронічним перенавантаженням та втратою співпереживання у фахівців допомагаючих

професій. Таким чином, результати МВІ посилюють висновки щодо критичного рівня емоційного напруження у вибірці.

У контексті пошуку адаптаційних ресурсів особливе значення має аналіз емоційного інтелекту. Незважаючи на те, що більшість респондентів має середній інтегративний рівень EI, виявлений значний дисбаланс між окремими його компонентами. Зокрема, високі показники емпатії поєднуються зі слабо розвиненими навичками управління власними емоціями (UCE). Така комбінація створює високий ризик «втоми співчуття», коли фахівець здатний глибоко розуміти емоційний стан інших, але не має достатніх ресурсів для захисту власного емоційного благополуччя. Це призводить до швидкого виснаження і зниження адаптивності. Тому саме дефіцит саморегуляції був визначений ключовим механізмом, що трансформує професійний стрес у дистрес.

Інтегрований аналіз результатів дозволив виявити підгрупу респондентів (орієнтовно 13–17%), у яких одночасно спостерігається низький рівень емоційного інтелекту, високий рівень стресу та виражені прояви вигорання. Це свідчить про наявність чіткої закономірності: чим вищий рівень розвитку навичок емоційного інтелекту, тим ефективніше фахівець справляється зі стресом і тим нижчий ризик формування вигорання. Наявність такої закономірності підтверджує робочу гіпотезу та вказує на необхідність інтервенцій, спрямованих саме на розвиток емоційної саморегуляції, як центрального захисного механізму.

З огляду на отримані дані, визначено ключові напрями формувального експерименту:

1. Метою тренінгової програми є не лише зниження рівня переживаного стресу, а розвиток емоційного інтелекту як цілісної системи адаптивних навичок.
2. Основним фокусом змісту тренінгу має стати розвиток навичок емоційної саморегуляції, зокрема підвищення здатності до контролю власних

емоційних реакцій, управління напругою та відновлення психологічних ресурсів.

3. Оцінка ефективності програми здійснюватиметься шляхом повторної діагностики з використанням тих самих інструментів, що дозволить об'єктивно визначити динаміку змін та підтвердити результативність запропонованих інтервенцій.

Таким чином, розділ 2 не лише розкриває емпіричний стан проблеми стресменеджменту у фахівців допомагаючих професій, а й формує доказову основу для подальшої розробки та впровадження тренінгової програми, спрямованої на підвищення їх стресостійкості через розвиток емоційного інтелекту. Він виконує фундаментальну функцію у структурі дослідження, оскільки обґрунтовує необхідність формувального впливу та окреслює його головні вектори.

РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ СТРЕСМЕНЕДЖМЕНТУ У ФАХІВЦІВ ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ У СФЕРАХ ДОПОМОГАЮЧИХ ПРОФЕСІЙ

3.1. Методологічні підходи до розробки соціально психологічного трінінгу з формування стресменеджменту у фахівців які працюють у сферах допомагаючих професій

Розробка ефективного соціально-психологічного тренінгу (СПТ), спрямованого на формування стресменеджменту, є складним інтегративним завданням, що вимагає методологічного синтезу соціальної, клінічної та педагогічної психології. Фундаментальним для цього процесу є принцип доказовості, оскільки структура, зміст і методи програми мають безпосередньо виходити з емпірично встановлених дефіцитів, діагностованих на констатувальному етапі. Згідно з отриманими результатами, ключовою мішенню корекції визнано дефіцит навичок емоційної саморегуляції (УСЕ) на тлі високого рівня хронічного дистресу (PSM-25) та емоційного виснаження (MBI).

Методологічна основа тренінгової програми ґрунтується на чотирьох ключових теоретичних стовпах, що забезпечують її валідність та практичну значущість: андрагогічному, соціально-психологічному, когнітивно-поведінковому та травма-інформованому підходах.

1. Андрагогічні засади (Навчання дорослих).

Оскільки цільовою аудиторією є дорослі фахівці з багаторічним професійним досвідом, методологія програми має відповідати принципам андрагогіки – науки про навчання дорослих (Пашко О., 2013) [35]. Застосування андрагогічних засад є критично важливим для забезпечення високої мотивації та інтеграції набутих знань у професійну практику.

Ключові андрагогічні принципи, застосовані у розробці тренінгу, включають:

– Орієнтація на досвід: Дорослий учасник приходить на тренінг із великим професійним та життєвим багажем. Тренер не повинен ігнорувати цей досвід, а навпаки, використовувати його як ресурс і матеріал для обговорення (Пашко О., 2013) [35]. Це реалізується через супервізійні кейси та аналіз реальних «складних випадків» з практики учасників, де вони могли відчувати найвищий рівень стресу.

– Практична значущість та негайна застосовність: Дорослі навчаються не заради знання як такого, а заради його здатності вирішувати конкретні, актуальні проблеми. Тренінг зі стресменеджменту має бути сфокусований на наданні чітких, операціоналізованих інструментів, які фахівець може застосувати «тут і зараз» (наприклад, дихальні техніки для швидкої саморегуляції під час консультації).

– Проблемно-орієнтоване навчання: Навчальний процес має бути структурований навколо проблеми, виявленої на діагностичному етапі (хронічний дистрес, втома співчуття, дефіцит УСЕ), а не навколо теоретичних тем.

Для досягнення стійких змін у навичках стресменеджменту необхідний методологічний синтез підходів, що працює з когнітивною, емоційною та тілесною сферами.

А. Когнітивно-поведінковий підхід (КПП). КПП є незамінним для формування стресменеджменту, оскільки стресова реакція значною мірою залежить від когнітивної оцінки стресора (Lazarus R. S., Folkman S., 1984) [66]. Ключові техніки КПП, такі як когнітивне реструктурування та ідентифікація ірраціональних установок (наприклад, «Я повинен допомогти всім і завжди»), дозволяють змінити оцінки, що посилюють стрес. Робота з когнітивними патернами допомагає фахівцям замінити думки, що ведуть до катасторизації («я не справляюся»), на адаптивні, що сприяють почуттю контролю.

Б. Теорія Емоційного Інтелекту (ЕІ). ЕІ формує структуру цілей тренінгу. На основі моделі Д. Големана, програма цілеспрямовано фокусується на: Самоусвідомленні (ідентифікація емоційних тригерів),

Саморегуляції (УСЕ) (опанування технік контролю імпульсів та відновлення) та Соціальній обізнаності (робота з емпатією та межами). ЕІ виступає як інтегративний каркас, що забезпечує логічний зв'язок між усіма модулями програми.

В. Травма-Інформований Підхід (ТІП). Це методологічний імператив для тренінгу фахівців допомагаючих професій, які постійно працюють із травматичним досвідом клієнтів (Ротшильд Б., 2014). ТІП вимагає, щоб тренінгове середовище було максимально безпечним і запобігало ризику вторинної травматизації або ретравматизації учасників. Це передбачає: пріоритет безпеки, надійність, співпрацю, підтримку та розширення прав та можливостей. У практичному вимірі це означає обов'язкове включення технік заземлення та тілесно-орієнтованих практик для стабілізації емоційного стану учасників.

Процес розробки тренінгу є послідовним і чітко структурованим, що гарантує його відповідність науковим стандартам.

Діагностично-Цільова Фаза (Аналіз Потреб та Мішеней).

Ця фаза є найважливішою і виконує функцію мосту між науково-дослідним та корекційним етапами.

– Конкретизація мішеней: Емпіричні дані Розділу 2 показали, що необхідна не загальна профілактика стресу, а цілеспрямована робота з трьома ключовими дефіцитами: 1) Високий рівень Емоційного Виснаження (ЕВ); 2) Дефіцит навичок Управління Своїми Емоціями (УСЕ); 3) Слабкість у встановленні психологічних меж (що призводить до ДП).

– Формулювання мети: Головною метою програми стає підвищення рівня Емоційного Інтелекту фахівців (особливо УСЕ) для формування адаптивних стратегій стресменеджменту та зниження показників професійного вигорання (ЕВ, ДП).

– Операціоналізація завдань (SMART-цілі): Мета переводиться у конкретні завдання, які можуть бути виміряні: 1) Підвищити усвідомлення тілесних та когнітивних маркерів стресу; 2) Сформувати індивідуальний

репертуар з 3-5 ефективних технік саморегуляції; 3) Розробити особистий план профілактики втоми співчуття.

Фаза Структурно-Змістового Проектування (Модульний Принцип).

На цьому етапі розробляється модульна архітектура тренінгу, яка має забезпечити логічну послідовність засвоєння матеріалу: від усвідомлення проблеми до оволодіння навичками та їхньої інтеграції.

Логіка модулів: Структура має відображати повний цикл стресменеджменту:

- Модуль I. Діагностика та Усвідомлення: Фокус на емоційній обізнаності. Тематика: фази стресу, індивідуальний профіль вигорання (опора на результати МВІ), тілесні маркери стресу (Ротшильд Б., 2014) [71].

- Модуль II. Емоційна Саморегуляція: Ключовий модуль. Фокус на УСЕ. Тематика: дихальні та релаксаційні техніки, техніки заземлення, когнітивне реструктурування (КПП), управління імпульсивними реакціями.

- Модуль III. Межі та Ресурси: Фокус на Самомотивації та Емпатії. Тематика: втома співчуття, проактивне встановлення професійних меж (профілактика ДП), формування індивідуальних ресурсних станів.

- Модуль IV. Інтеграція та Резильєнтність: Закріплення набутих навичок, розробка індивідуального плану підтримки резильєнтності.

Баланс змісту: Методично критичним є дотримання пропорції 70% часу на практичне відпрацювання (вправи, ігри, кейси) і 30% на теоретичне обґрунтування, що відповідає андрагогічним принципам (Пашко О., 2013) [35].

Фаза Вибору Методичних Технік та Групової Інтерації.

Вибір методів визначається необхідністю забезпечити активне, досвідне навчання та використати потенціал групової динаміки.

- Інтерактивні та Дискусійні Методи: Використовуються рольові ігри (для безпечного репетирування нових стратегій поведінки у стресових ситуаціях), мозкові штурми та аналіз конкретних випадків (кейс-стаді) з

практики учасників. Ці методи сприяють переведенню теоретичних знань у стійкі поведінкові навички.

- **Супервізійний Підхід:** Включення елементів групової супервізії є необхідним для фахівців допомагаючих професій. Це дозволяє обговорювати емоційні реакції на «складних» клієнтів, нормалізувати почуття провини або безсилля та формувати професійну культуру взаємної підтримки, що є прямою профілактикою втоми співчуття (Симоненко Т. В., Кулініч М. О., 2020) [50].

- **Психофізіологічна Корекція:** Для роботи з тілесними проявами стресу (напруга, дискомфорт у шлунку/шиї, як виявилось за PSM-25) обов'язково застосовуються техніки прогресивної м'язової релаксації, майндфулнес та цілеспрямовані дихальні вправи. Це забезпечує відновлення зв'язку між розумом і тілом та знижує гіперреактивність симпатичної нервової системи.

У контексті СПТ для допомагаючих професій, групова динаміка виконує низку унікальних терапевтичних та навчальних функцій. Група стає мікросоціумом, який:

- **Слугує дзеркалом:** Учасники отримують чесний зворотний зв'язок щодо своїх стресових патернів та комунікаційних реакцій, які можуть бути непомітні у повсякденній роботі.

- **Забезпечує універсалізацію:** Усвідомлення того, що емоційне виснаження та втома співчуття є нормальною реакцією на ненормальні умови праці, ефективно знижує почуття вини та професійної некомпетентності, яке часто супроводжує вигорання (Маслач К., Лейтер М., 2017) [23].

- **Створює підтримуюче середовище:** Група формує простір довіри та емоційної підтримки, що є критичним антидотом проти почуття самотності та ізоляції, яке посилюється хронічним стресом.

Надзвичайно важливим методологічним аспектом є дотримання етичних вимог, які є невід'ємною частиною Травма-Інформованого Підходу:

- Психологічна безпека: Тренер зобов'язаний підтримувати атмосферу довіри та безумовного прийняття. Будь-яка критика має стосуватися поведінки, а не особистості.
- Конфіденційність: Обговорення робочих кейсів та особистих переживань повинно бути суворо обмежене груповим простором.
- Межі компетенції: Тренер повинен чітко розрізняти тренінг (розвиток навичок) та групову психотерапію. У випадку виявлення гострих травматичних або клінічних станів, фахівець повинен бути направлений до індивідуального консультанта.

Фаза Оцінки Ефективності (Верифікація).

Методологія тренінгу завершується верифікацією змін, що вимагає застосування доказових методів оцінки.

- Проект «Пре-пост»: Обов'язкове проведення повторного діагностичного зрізу (пост-тестування) за всіма трьома початковими методиками (PSM-25, MBI, Тест Н. Голла) дозволяє провести статистичну перевірку гіпотези. Очікується статистично значуще зниження кількісних показників PSM-25 та EB, при одночасному підвищенні балів за шкалою USE (EI).

- Фаза Супроводу (Follow-up): Для оцінки стійкості ефекту та того, наскільки набуті навички інтегрувалися у щоденну професійну поведінку, необхідно проводити контрольний зріз через 1–3 місяці після завершення тренінгу. Стійкість результату є головним критерієм успіху програми.

У підсумку, методологічні підходи до розробки СПТ з формування стресменеджменту є комплексною, інтегративною системою, яка виходить з емпірично встановленої потреби, ґрунтується на андрагогічних принципах навчання дорослих і використовує доказові психотерапевтичні підходи для досягнення головної мети: розвитку емоційної саморегуляції як ключового ресурсу стійкості фахівців допомагаючих професій перед обличчям професійного стресу та вигорання.

3.2. Соціально-психологічний тренінг з формування стресменеджменту у фахівців які працюють у сферах допомагаючих професій

Соціально-психологічний тренінг «Емоційний щит: саморегуляція проти професійного вигорання» є ядром формувального експерименту. Програма розроблена на основі констатувального експерименту, прямо корелюючи з емпірично встановленими дефіцитами: високий рівень хронічного дистресу (PSM-25), виражене Емоційне Виснаження за MBI) та критична слабкість у компоненті Управління своїми емоціями (УСЕ) (Тест Н. Холл).

Загальна характеристика тренінгової програми побудована з урахуванням андрагогічних засад (Пашко О., 2013) [35], що передбачає орієнтацію на практичний досвід, високу інтерактивність та безпосередню прикладну значущість для професійної діяльності.

Модуль 1. Розвиток емоційної обізнаності та базових навичок саморегуляції (4 години)

Перший модуль є фундаментальною частиною тренінгової програми, адже саме від рівня емоційної обізнаності, здатності розпізнавати власні стани та тілесні відчуття залежить ефективність подальших навичок емоційної саморегуляції. На основі діагностичних даних було зафіксовано, що значна частина досліджуваних фахівців мають труднощі з ідентифікацією ранніх маркерів напруження, натомість реагують на стрес лише тоді, коли він досягає пікових значень і проявляється через соматичні або емоційні “зриви”. Саме тому перший модуль сфокусований на формуванні первинних, базових умінь: усвідомлювати власні емоції, відслідковувати фізіологічні реакції, розпізнавати тригери, розуміти механізми підвищення напруги та закономірності її розвитку.

Усі техніки модуля мають доказову підґрунтованість та відповідають сучасним підходам у психологічному консультуванні та емоційно-

орієнтованому навчанні дорослих. Основою для побудови структури виступають три концептуальні опори:

1. андрагогіка, що передбачає опору на досвід учасників;
2. когнітивно-поведінковий підхід, який фокусує увагу на зв'язках «думка — емоція — реакція»;
3. травма-інформований підхід, що гарантує безпечність процесу.

Модуль триває 4 години та включає вступні вправи, інформативний міні-лекційний блок, а також кілька практичних технік, спрямованих на зниження напруження та формування навичок негайної стабілізації стану.

Таблиця 3.1

Програма 1 модулю СПТ «Емоційний щит: саморегуляція проти професійного вигорання»

Час	Зміст заняття
10:00–10:20	Вступ. Формування правил безпеки. Обмін очікуваннями
10:20–10:45	Теоретичний блок: природа стресу, емоційна реактивність, тілесні маркери
10:45–11:20	Вправа «Мапа тіла стресу» + обговорення
11:20–11:30	Перерва
11:30–12:05	Вправа «Емоційний профіль» + аналіз тригерів
12:05–12:40	Техніки «5–4–3–2–1» та дихання як негайна саморегуляція
12:40–12:55	Вправа «Емоційний якір»
12:55–13:00	Підсумкова рефлексія та інтеграція результатів

Розгорнутий опис змісту модуля

1. Вступ, правила безпеки та формування групової атмосфери (10:00–10:20).

Модуль починається з організаційної та психологічної адаптації учасників до групової роботи. Фахівці допомагаючих професій часто мають досвід емоційного виснаження та підвищеної чутливості до оцінювання, тому створення безпечного простору є критично важливим. Тренер пропонує групі

спільно визначити правила: від конфіденційності та взаємної поваги до права робити паузу, якщо завдання викликає емоційне перенавантаження. Ця практика відповідає принципам травма-інформованого підходу, який підкреслює важливість безпеки, передбачуваності та добровільності участі.

Також учасники озвучують свої очікування від тренінгу. Цей етап має подвійну функцію: з одного боку, він формує реалістичні рамки роботи, а з іншого — дозволяє тренеру зібрати інформацію про запити групи, індивідуальні переживання та професійні труднощі.

2. Теоретичний блок: стрес, емоції та тілесні маркери (10:20–10:45).

Теоретична частина структурована так, щоб бути максимально прикладною. Учасники знайомляться з різницею між еустресом (корисною мобілізацією організму) та дистресом — перенапруженням, яке має руйнівний вплив на психіку і тіло. Окрему увагу приділено фізіологічним реакціям: підвищенню частоти серцебиття, напрузі у ділянці ший та плечей, поверхневому диханню, регулярним головним болям, проблемам зі сном.

Тренер підкреслює, що результати діагностики PSM-25 свідчать: більша частина учасників перебуває у стані тривалого симпатичного збудження, коли тіло постійно очікує загрози і не здатне перейти у фазу відновлення. Це пояснює і високі показники емоційного виснаження за MBI. Таким чином, теоретичний блок є не просто вступом, а інструментом нормалізації досвіду учасників та обґрунтуванням необхідності навчання саморегуляції.

3. Вправа «Мапа тіла стресу» (Levine P., 2005) [68], (10:45–11:20).

Ця вправа є одним із ключових елементів модуля, оскільки вона допомагає перевести увагу з когнітивного рівня на тілесний. Саме тіло першим реагує на стрес, і саме тілесні реакції часто є «немовною» інформацією про перевантаження.

Як виконується вправа:

1. Кожен учасник отримує контур людського тіла.
2. Протягом 5–7 хвилин він позначає на ньому зони, в яких відчуває напругу, біль, дискомфорт або печіння протягом робочого дня.

3. Тренер пропонує подумати: коли саме з'являються ці відчуття? Які ситуації їх загострюють?

4. Далі учасники діляться спостереженнями у парах або трійках.

Розширене пояснення ефекту:

– вправа активує процес «перемикання» з автоматичного функціонування на усвідомлене.

– вона допомагає виявити індивідуальні схеми реагування: у когось стискаються щелепи, у когось важчають плечі, у когось з'являється біль у попереку.

– регулярне відстеження таких реакцій є першим кроком до попередження емоційного виснаження.

Ця техніка також допомагає учасникам відчутти, що вони не «перебільшують» свій стан: у груповому форматі стає очевидно, наскільки багато людей мають подібні тілесні симптоми хронічного стресу.

4. Вправа «Емоційний профіль» та аналіз тригерів (Goleman D., 1995) [60], (11:30–12:05).

Далі модуль переходить до усвідомлення емоційного компоненту стресу. Тренер пропонує учасникам оцінити п'ять ключових складових емоційного інтелекту за Холлом: емпатію, усвідомлення власних емоцій, саморегуляцію, самомотивацію та управління емоціями інших.

Учасники визначають, які з цих компонентів є їхньою силою, а які — потребують розвитку. Особливо багато уваги приділяється навичкам управління власними емоціями (УСЕ), оскільки попередня діагностика показала, що саме цей компонент є найменш сформованим.

Після цього тренер пропонує перейти до аналізу емоційних тригерів — ситуацій, які провокують різку зміну емоційного стану. Це можуть бути:

- критика з боку керівництва;
- агресивний клієнт;
- занадто велика кількість завдань;
- відсутність підтримки;

- конфлікт цінностей;
- несправедливість;
- надмірна відповідальність.

Чому це важливо:

1. Тригери — це «пускові механізми» стресу.
2. Усвідомивши тригери, можна попередити надмірну реакцію.
3. Це є базою для саморегуляції та когнітивної реструктуризації.

Вправа не тільки допомагає учасникам зрозуміти себе, але й формує важливий груповий ефект: знижується почуття провини за емоційні реакції, зростає нормалізація досвіду.

5. Техніки швидкої стабілізації: «5–4–3–2–1» та дихання (Kabat-Zinn J., 1994.) [63], (12:05–12:40).

Стресменеджмент у допомагаючих професій має включати навички, які можна застосувати миттєво, прямо «в полі», без спеціальних умов. Саме тому тренер навчає учасників двох видів технік: сенсорного заземлення та дихальної регуляції.

Техніка «5–4–3–2–1» (сенсорне заземлення).

Це проста та ефективна техніка, яка повертає людину у «тут і тепер» через активацію п'яти сенсорних каналів.

Покрокове виконання:

1. Назвати 5 предметів, які бачиш.
2. Назвати 4 звуки, які чуєш.
3. Відчути 3 тактильні відчуття.
4. Відзначити 2 запахи.
5. Усвідомити 1 смак, наприклад випити води.

Пояснення ефекту:

- Техніка знижує фізіологічне збудження.
- Відновлює контроль над увагою.
- Припиняє «накручування» думок.
- Зменшує симптоми нападу тривоги.

Учасники застосовують техніку у групі, після чого діляться відчуттями.

Дихальні техніки: квадратне та діафрагмальне дихання.

Квадратне дихання:

- 4 секунди — вдих
- 4 — затримка
- 4 — видих
- 4 — затримка після видиху

Це техніка, яку використовують військові для стабілізації стану в екстремальних ситуаціях.

Діафрагмальне дихання:

- Вдих — через ніс, з підняттям живота
- Видих — повільний, удвічі довший за вдих

Ефект:

- зменшення напруги;
- стабілізація нервової системи;
- профілактика емоційного виснаження.

6. Вправа «Емоційний якір» (Bandler R., Grinder J., 1979.) [55], (12:40–12:55).

Це техніка, що дозволяє створити внутрішній ресурс — стан спокою, впевненості або натхнення, який можна викликати за потреби.

Покрокове виконання:

1. Учасник згадує момент, коли він відчував себе сильним, захищеним, спокійним або натхненим.
2. Зосереджується на тілесних та емоційних відчуттях тієї ситуації.
3. Тренер пропонує обрати жест (дотик до пальців, долоні), який посилює відчуття.
4. Після кількох повторень формується умовний рефлекс: жест → стан.

Це базовий інструмент саморегуляції, який учасники можуть використовувати у професійних стресових взаємодіях.

7. Підсумкова рефлексія (12:55–13:00).

Модуль завершується коротким рефлексивним обговоренням. Учасники відповідають на три питання:

1. Що було для мене найціннішим?
2. Який інструмент допоможе мені завтра на роботі?
3. Які зміни я хочу помітити у собі після всього тренінгу?

Цей процес закріплює знання, підсилює мотивацію та формує внутрішню готовність до наступного модуля.

Модуль 2. Інтеграція навичок: когнітивна реструктуризація, професійні межі та профілактика емоційного виснаження (4 години).

Другий модуль тренінгової програми спрямований на опрацювання глибинніших механізмів стресової реактивності та профілактики вигорання. Якщо перший модуль формував базові навички тілесної та емоційної саморегуляції, то другий фокусується на тих аспектах, які безпосередньо впливають на хронічне емоційне виснаження: внутрішні переконання, неадаптивні когнітивні схеми, проблеми з професійними межами, тенденція до гіпервідповідальності та схильність до деперсоналізації. Саме ці фактори, як показало емпіричне дослідження, стали найбільш вразливими серед фахівців допомагаючих професій.

Участь у цьому модулі дозволяє учасникам навчитися переосмислювати стресові події, відокремлювати реальні вимоги від внутрішніх переконань, усвідомлювати механізми виснаження та формувати стратегії довготривалої професійної стійкості.

Таблиця 3.2

Покроковий таймінг Модуля 2

Час	Зміст заняття
14:00–14:20	Теоретичний блок: когнітивна модель стресу, ірраціональні переконання
14:20–15:00	Вправа «АВС-модель» (когнітивне реструктурування)
15:00–15:35	Вправа «Мої професійні межі» + аналіз ситуацій порушення

15:35–15:45	Перерва
15:45–16:20	Рольова вправа «Асертивна відмова»
16:20–16:50	Вправа «Трикутник Карпмана» та робота з гіпервідповідальністю
16:50–17:00	Підсумкова рефлексія та планування подальших змін

Розгорнутий опис змісту модуля

1. Теоретичний блок: когнітивна модель стресу та ірраціональні переконання (14:00–14:20).

Другий модуль починається з короткого пояснення, чому саме думки часто запускають або посилюють стресову реакцію. Тренер знайомить учасників із когнітивною моделлю А. Бека та АВС-моделлю А. Елліса, згідно з якими емоційна реакція є наслідком не самої події, а того, як людина її інтерпретує.

Особливу увагу приділено ірраціональним переконанням, які у професіях допомоги зустрічаються найчастіше:

- «Я повинен допомогти всім».
- «Я не маю права на помилку».
- «Моя цінність — у моїй ефективності».
- «Клієнт завжди має залишитися задоволеним».

Такі переконання різко підвищують рівень емоційного виснаження, сприяють деперсоналізації та знижують здатність до відновлення.

2. Вправа «АВС-модель» (когнітивне реструктурування) (Beck A. T., 1979) [56], (14:20–15:00).

Ця вправа дозволяє учасникам проаналізувати конкретну ситуацію, що викликала стрес, та розділити складові:

- А — подія (Activating event);
- В — переконання (Beliefs);
- С — емоційні та поведінкові наслідки (Consequences).

Покрокове виконання:

1. Кожен учасник обирає реальну професійну ситуацію, яка протягом останнього місяця спричинила сильний стрес.
2. У спеціальній формі учасник описує подію (А).
3. Далі він записує думки, які виникли в момент події (В).
4. Тренер допомагає ідентифікувати «пастки мислення»: катастрофізацію, узагальнення, «чорно-біле мислення», персоналізацію.
5. Учасник аналізує емоції та поведінкові наслідки (С).
6. Завершальний етап — формування альтернативних, більш реалістичних та ресурсних думок.

Ефект:

- зниження інтенсивності емоцій;
- зменшення тривоги та напруги;
- формування здатності самостійно «зупиняти» стресовий цикл;
- зростання когнітивної гнучкості.

Ця вправа є ключовою, адже вона безпосередньо адресує причини хронічного дистресу — неправильні інтерпретації реальності.

3. Вправа «Мої професійні межі» (Cloud H., Townsend J., 1992.) [58], (15:00–15:35).

Межі — один з найважливіших елементів стресменеджменту у допомагаючих професій. За результатами опитувальника MBI у 20% учасників зафіксовано ознаки деперсоналізації, які часто є наслідком порушення меж: емоційного перевантаження, надмірної емпатії, нездатності сказати «ні», постійного доступу клієнтів.

Покрокове виконання:

1. Тренер пропонує учасникам перелік типових професійних ситуацій (пізні дзвінки, емоційно навантажені клієнти, робота у вихідний, надмірний обсяг завдань).
2. Учасники відзначають, у яких ситуаціях їхні межі порушуються найчастіше.

3. Далі вони описують власні емоційні та поведінкові реакції: образа, виснаження, гнів, безсилля.

4. У груповій дискусії визначаються «вузькі місця» та формуються правила здорових меж.

Ефект:

- підвищення усвідомлення особистих лімітів;
- нормалізація потреби в межах («це не слабкість»);
- профілактика деперсоналізації;
- зниження ризику «втоми співчуття».

4. Рольова вправа «Асертивна відмова» (Smith M. J., 1975.) (15:45–16:20).

У багатьох учасників виражена трудність — невміння відмовити або конструктивно встановити межі у спілкуванні з клієнтами чи колегами. Ця тенденція прямо пов'язана з емоційним виснаженням.

Покрокове виконання:

1. Учасники отримують заздалегідь підготовлені сценарії ситуацій, де необхідно сказати «ні» (незручне прохання, додаткове завдання, маніпулятивна поведінка клієнта).

2. У парах учасники відтворюють діалог: один — сторона з проханням, інший — той, хто відмовляє.

3. Завдання: викласти відмову чітко, коротко, без вибачень і без агресії.

4. Тренер дає зворотний зв'язок: що було ефективно, а що — потребує корекції.

Ефект:

- формування асертивної поведінки;
- зниження емоційної залежності від оцінки іншого;
- підсилення професійної самооцінки;
- профілактика емоційного виснаження.

5. Вправа «Трикутник Карпмана» (Karpman S. B., 1968.) [64], (16:20–16:50).

«Трикутник Карпмана» дозволяє учасникам зрозуміти, у які патерни взаємодії вони часто потрапляють: роль Рятівника, Жертви або Переслідувача. У професіях допомоги найпоширеніша роль — Рятівник, яка трансформується у вигорання, коли потреби клієнтів ставляться вище за власні.

Покрокове виконання:

1. Тренер пояснює модель, наводить приклади поведінки для кожної ролі.
2. Учасники визначають, яку роль вони займають частіше.
3. Обговорюються наслідки кожної ролі для емоційного стану та меж.
4. Тренер пропонує альтернативу — «трикутник відповідальності», де замість трьох неадаптивних ролей людина діє як партнер, що бере відповідальність за власні емоції та дії.

Ефект:

- зниження гіпервідповідальності;
- зменшення ризику професійного вигорання;
- формування здорової професійної позиції.

6. Підсумкова рефлексія та планування змін (16:50–17:00).

Учасники відповідають на запитання:

1. Яке нове розуміння я отримав?
2. Що зміниться у моїй професійній поведінці вже завтра?
3. Які навички я візьму з собою у довготривалу перспективу?

Цей етап сприяє інтеграції знань і переходу від тренінгу до реальних змін у професійній практиці.

Отже, у тренінгу було представлено двомодульну тренінгову програму «Емоційний щит», спрямовану на розвиток навичок стресменеджменту у фахівців допомагаючих професій. Перший модуль забезпечив формування емоційної обізнаності та базових технік саморегуляції, тоді як другий був

орієнтований на корекцію ірраціональних переконань, укріплення професійних меж та профілактику емоційного виснаження.

Запропонована програма має комплексний характер і відповідає виявленим у діагностиці потребам досліджуваних, створюючи методичну основу для оцінки її ефективності на етапі контрольного вимірювання.

3.3. Оцінка ефективності корекційних заходів за допомогою t-критерію Стьюдента

Ефективність розробленої корекційно-розвивальної програми «Емоційний щит: саморегуляція проти професійного вигорання» була визначена шляхом порівняння результатів до та після тренінгової діагностики за трьома психодіагностичними методиками: Шкалою психологічного стресу (PSM-25), Опитувальником професійного вигорання (MBI) та Тестом емоційного інтелекту Н. Холла (Hall N., 1997; Lemyre L., Tessier S., Fillion M., 1990) [61; 67]. Підхід, який передбачає інтегроване вимірювання рівнів стресу, вигорання й емоційного інтелекту, відповідає сучасним концепціям оцінювання психологічного благополуччя фахівців допомагаючих професій (Антонович О.В., 2018; Симоненко Т. В., Кулініч М. О., 2020) [3; 50].

Були представлені порівняльні таблиці результатів для всіх 30 респондентів, де 12 осіб входили до експериментальної групи та брали участь у тренінгу, а 18 осіб складали контрольну групу без змін у показниках. Такий дизайн дослідження відповідає рекомендаціям щодо оцінювання ефективності психологічних інтервенцій у сфері професійної діяльності (Коваленко Л., Гончар В., 2019) [17].

Порівняльні результати діагностики психологічного стресу (PSM-25) до та після тренінгу (див. Додаток В)

Таблиця 3.3

**Розподіл отриманих результатів за методикою Н. Холла
(інтегральний показник емоційного інтелекту)(N=30)**

Рівень EI	Діапазон балів	Кількість (N) констатувальний	кількість(%)	Характеристика
Низький	30–79	4	13,3%	Дефіцит емоційних ресурсів, нездатність керувати станом
Середній	80–124	26	86,7%	Базовий рівень, ситуативна ефективність
Високий	125–174	0	0,0%	Розвинені навички саморегуляції та впливу
Всього		30	100%	

Результати засвідчили суттєве зниження рівня психологічного стресу серед учасників тренінгу. У всіх 12 респондентів відбулося зменшення показників від –8 до –27 балів, що відповідає зниженню соматичної напруги та емоційної перевтоми (Lemyre L., Tessier S., Fillion M., 1990; Lazarus R. S., Folkman S., 1984) [67; 66]. Найбільш виражена позитивна динаміка спостерігалась у тих учасників, які до тренінгу демонстрували критичні значення стресу, що узгоджується з моделями довготривалого стресового впливу та механізмами відновлення.

У контрольної групи (18 осіб) зміни відсутні, що підтверджує, що зниження стресу зумовлене саме тренінговим впливом, а не випадковою або природною варіацією показників.

Результати діагностики професійного вигорання (MBI) до та після тренінгу. (див. Додаток Б)

Після завершення програми всі 12 учасників експериментальної групи показали зниження рівня емоційного виснаження на 3–9 балів, зменшення деперсоналізації на 1–4 бали та підвищення рівня професійних досягнень (Maslach C., Jackson S. E., Leiter M. P., 1996; Маслач К., Лейтер М., 2017) [69; 23]. Отримані зміни відповідають сучасним уявленням про те, що розвиток

навичок емоційної саморегуляції та формування професійних меж знижує ризики вигорання (Петренко О.О., 2021; Miller K., Smith L., 2020) [37; 70].

У більшості учасників категорія «високе вигорання» змінилася на «середній» або «нижче середнього» рівень, що свідчить про ефективність цілеспрямованого втручання (Salyers M. P., et al., 2017) [72]. У контрольній групі зміни відсутні.

Порівняльні результати Емоційного Інтелекту за Н. Холлом (до – після тренінгу) (див. Додаток В)

Найбільш виражені позитивні зміни спостерігалися у сфері емоційного інтелекту. Усі 12 учасників програми продемонстрували приріст сумарного балу на +10...+11 пунктів, що підтверджує підвищення емоційної обізнаності, самомотивації й навичок саморегуляції (Goleman D., 1995; Hall N., 1997) [60; 61]. Компонент «Управління своїми емоціями» — найбільш критичний у вихідній діагностиці — поліпшився в середньому на 3 бали, що прямо відображає результати тренінгових вправ та когнітивно-поведінкових технік (Kabat-Zinn J., 1990; Ciarrochi J., Forgas J. P., Mayer J. D., 2001) [62; 57].

У трьох учасників рівень емоційного інтелекту перейшов із «низького» до «середнього», що свідчить про якісні зміни у сфері емоційної компетентності (Бондар І. І., 2022) [5]. Зміни в контрольній групі відсутні.

Далі у зведеній таблиці були представлені аналітичні результати трьох методик (див. Додаток В)

Узагальнені дані демонструють, що тренінгова програма викликала односпрямоване та системне покращення всіх досліджуваних психологічних параметрів, що відповідає сучасним уявленням про вплив емоційного інтелекту на стресостійкість і професійне здоров'я (Антонович О.В., 2018) [3]. Така динаміка дозволяє очікувати статистично значущих результатів при перевірці ефективності програми з використанням t-критерію Стьюдента.

Для статистичного підтвердження достовірності виявлених змін був застосований t-критерій Стьюдента для залежних вибірок, який дозволяє

оцінити, чи є різниця між середніми показниками до та після тренінгу статистично значущою та такою, що не може бути пояснена випадковими коливаннями (Коваленко Л., Гончар В., 2019; Гусак Н. Є., 2019) [17; 9].

Оцінка ефективності корекційних заходів за методикою PSM-25 за допомогою t-критерію Стьюдента.

$$t = \frac{\bar{d}}{S_d/\sqrt{n}}$$

Для визначення ефективності корекційно-розвивальної програми було проведено порівняння показників психологічного стресу за методикою PSM-25 до та після тренінгу. Оскільки обидва вимірювання виконані на одній і тій самій вибірці респондентів, для статистичної перевірки достовірності різниць використано t-критерій Стьюдента для залежних вибірок, що відповідає рекомендаціям щодо застосування математико-статистичних методів при оцінюванні ефективності психологічних інтервенцій. (Москальов І.О., Лисенко Д.П., 2023) [27]

У Додатках Таблиці 8 представлено індивідуальні результати всіх 30 респондентів: показники «До», «Після», різницю d_i , а також допоміжні статистичні розрахунки, необхідні для отримання емпіричного значення t . Така форма подачі дає змогу простежити динаміку кожного учасника та одночасно забезпечує можливість проведення коректної математичної обробки.

Аналіз Таблиці 8, Розрахунок різниць показників за методикою PSM-25, демонструє що:

- У респондентів, які брали участь у тренінгу ($n = 12$), спостерігається виражене зниження рівня психологічного стресу. Показники зменшилися в середньому на 15–20 балів, що є суттєвим для методики PSM-25.

– У решти 18 респондентів зміни є мінімальними або відсутні, що відповідає ролі контрольної групи та підтверджує, що позитивна динаміка не пов'язана із зовнішніми чинниками.

– Середнє значення різниць для всієї вибірки становить 7,7 бала, що вже на описовому рівні свідчить про тенденцію до зниження стресового навантаження.

$$\bar{d} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n d_i$$

Статистична обробка показала:

- емпіричне значення $t = 4,41$,
- критичне значення при $df = 29$ та $p \leq 0,001$ становить $t_{crit} = 3,65$.

Оскільки $t_{emp} > t_{crit}$, різниця між показниками є статистично значущою на рівні $p < 0,001$. Отже, зменшення психологічного стресу не випадкове, а зумовлене саме тренінговою програмою.

$$S_d = \sqrt{\frac{\sum (d_i - \bar{d})^2}{n - 1}}$$

Отримані результати підтверджують, що участь у програмі «Емоційний щит» сприяла достовірному зниженню рівня психологічного стресу. Статистично значуще зменшення стресового навантаження свідчить про ефективність застосованих тренінгових технік — зокрема вправ на емоційну саморегуляцію, релаксацію, усвідомлення тілесних реакцій та розвиток адаптивних стратегій реагування.

Позитивна динаміка за методикою PSM-25 є першим кількісним доказом того, що корекційні заходи дійсно впливають на ключовий аспект психологічного благополуччя фахівців допомагаючих професій. Це створює підґрунтя для подальшого аналізу ефективності програми за іншими методиками та підтверджує необхідність систематичного розвитку навичок стресменеджменту в цій професійній групі.

Оцінка ефективності корекційних заходів за методикою професійного вигорання (МВІ) за допомогою t-критерію Стюдента. (Москальов І.О., Лисенко Д.П., 2023) [27].

Методика МВІ оцінює професійне вигорання за трьома ключовими шкалами: емоційне виснаження (ЕВ), деперсоналізація (ДП) та редукція особистих досягнень (ЗОД). Оскільки саме показник ЕВ є найбільш чутливим до психологічних втручань і найбільш інформативним щодо ефективності програм профілактики вигорання, подальший статистичний аналіз зосереджено саме на цій шкалі.

У Додатках Таблиці 9 наведено індивідуальні значення показників ЕВ «До», «Після», різницю d_i та допоміжні статистичні параметри, необхідні для обчислення t-критерію. Такий формат дозволяє одночасно простежити динаміку кожного учасника й забезпечити валідність подальшої математичної обробки.

У Таблиці 9 розрахунок різниць показників емоційного виснаження (ЕВ) за методикою МВІ. (див. Додаток Є)

Аналіз таблиці показує такі ключові тенденції:

- У 12 респондентів, які брали участь у тренінгу, спостерігається виражене зниження рівня емоційного виснаження. Зміни коливаються від –3 до –12 балів, що свідчить про реальне зменшення відчуття перенапруження, емоційної втоми та виснаженості.

- У контрольної групи (18 осіб) зміни показників мінімальні або повністю відсутні, що відповідає очікуваній стабільності без цілеспрямованого психологічного втручання.

- Середнє значення різниці для всієї вибірки становить 3,2 бала, що вже на описовому рівні демонструє тенденцію до покращення.

Статистичний аналіз: відповідно до отриманих індивідуальних значень різниць обчислено:

- середнє відхилення:

$$\overline{d} = 3.20 \quad d = 3.20$$

- стандартне відхилення різниць

$$S_d = 5.96 S_{\bar{d}} = 5.96 S_d = 5.96$$

За формулою t-критерію Стюдента для залежних вибірок:

$$t = \frac{\bar{d} - S_d / n}{S_d / \sqrt{n}} = \frac{S_d}{n}$$

отримано емпіричне значення:

$$t_{\text{emp}} = 3.84 (n=30) \quad t_{\text{crit}} = 3.84 \quad (n=30) \quad t_{\text{emp}} = 3.84 (n=30)$$

Критичні значення для $df = 29$:

- при $p \leq 0,05 \rightarrow t_{\text{crit}} = 2,04$
- при $p \leq 0,01 \rightarrow t_{\text{crit}} = 2,46$
- при $p \leq 0,001 \rightarrow t_{\text{crit}} = 3,65$

Оскільки:

$$t_{\text{emp}} = 3.84 > t_{\text{crit}}(0.001) = 3.65, \quad t_{\text{emp}} = 3.84 > t_{\text{crit}}(0.001) = 3.65,$$

отримана різниця є високодостовірною на рівні $p < 0.001$.

Статистично значущі зміни у шкалі ЕВ підтверджують ефективність впливу корекційно-розвивальної програми. Зниження емоційного виснаження означає, що учасники:

- стали краще відновлювати емоційні ресурси;
- навчилися регулювати власні емоційні реакції;
- зменшили відчуття психологічного перевантаження;
- почали проявляти менше симптомів хронічної втоми та емоційної виснаженості.

Ці результати повністю відповідають теоретичним моделям профілактики професійного вигорання та підтверджують дієвість інтервенцій, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту, саморегуляції та усвідомлення власних потреб (Maslach C., Jackson S. E., Leiter M. P., 1996; Симоненко Т. В., Кулініч М. О., 2020) [69; 50].

Результати статистичного аналізу за методикою МВІ свідчать про те, що участь у програмі «Емоційний щит» призвела до достовірного зниження емоційного виснаження, яке є центральним компонентом синдрому

професійного вигорання. Отримані дані підтверджують ефективність корекційних заходів і вказують на необхідність подальшого впровадження тренінгових програм стресменеджменту для фахівців допомагаючих професій.

Оцінка ефективності корекційних заходів за методикою Н. Холла (Емоційний інтелект) за допомогою t-критерію Стьюдента.

Для визначення результативності тренінгової програми «Емоційний щит» було проведено порівняння показників емоційного інтелекту (EI) до та після впливу СПТ. Оскільки обидва вимірювання проводилися на одній і тій самій вибірці респондентів, для статистичного аналізу використано t-критерій Стьюдента для залежних вибірок, що є методологічно обґрунтованим підходом при оцінюванні ефективності психологічних інтервенцій (Москальов І.О., Лисенко Д.П., 2023) [27].

У Додатку Таблиці 10 подано індивідуальні значення сумарного балу EI до та після тренінгу, різницю d_i , середнє значення $\bar{d}$ та квадрати відхилень, необхідні для обчислення t-критерію.

Характеристика змін за методикою Н. Холла. Порівняльний аналіз показав такі ключові тенденції:

- Усі 12 учасників тренінгу продемонстрували зростання сумарного рівня емоційного інтелекту. Приріст становив від +7 до +15 балів.
- Найбільш виражені позитивні зміни зафіксовано у компонентах:
 - «Управління своїми емоціями»,
 - «Самомотивація»,
 - «Емпатія», що узгоджується зі змістом тренінгу та його вправами (Goleman D., 1995; Hall N, 1997) [60].

- У контрольної групи (18 респондентів) зміни були мінімальними або відсутні, що підтверджує причинно-наслідковий зв'язок між тренінгом та позитивною динамікою.

Середнє значення різниць $\bar{d}$ для всієї вибірки становило +3,47 бала, що свідчить про загальну тенденцію до підвищення емоційної компетентності після завершення програми.

Статистичний аналіз за t-критерієм Стьюдента. Використана формула:

$$t = \frac{\bar{d} - S_d / \sqrt{n}}{S_d / \sqrt{n}} = \frac{\bar{d}}{S_d / \sqrt{n}}$$

де $\bar{d}$ — середнє значення різниць між показниками до та після тренінгу, S_d — стандартне відхилення різниць, n — кількість респондентів ($n = 30$).

Отримані результати для EI (Н. Холл):

- $\bar{d} = +3,47$
- $t = 4,40$
- $df = 29$
- $t_{crit}(p \leq 0.001) = 3,65$

Висновок: оскільки $t = 4,40 > t_{crit} = 3,65$, різниця між показниками до та після є статистично значущою на рівні $p < 0.001$.

Отримані статистично підтверджені зміни дозволяють зробити такі висновки:

- Тренінгова програма сприяла достовірному зростанню рівня емоційного інтелекту, що є ключовою компетентністю стресменеджменту фахівців допомагаючих професій.
- Найбільших покращень учасники досягли у сферах саморегуляції, емоційної обізнаності та емпатії.
- Зміни не могли виникнути випадково, що підтверджує ефективність програми «Емоційний щит» саме як корекційного впливу.
- Отримана динаміка EI узгоджується з закономірностями емоційного розвитку, описаними у працях Д. Гоулмана та Н. Холла, і підтверджує взаємозв'язок між емоційним інтелектом та стресостійкістю.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У третьому розділі магістерського дослідження було здійснено комплексне вивчення особливостей формування стресменеджменту у фахівців допомагаючих професій шляхом розробки, впровадження та подальшої оцінки ефективності спеціальної корекційно-розвивальної програми «Емоційний щит: саморегуляція проти професійного вигорання». Дослідницька логіка будувалася на тому, щоб простежити, як змінюються ключові психологічні показники під впливом цілеспрямованого тренінгового втручання, та визначити, які саме компоненти емоційної регуляції та професійного благополуччя є найбільш чутливими до тренінгової роботи.

Початкові результати констатувального етапу дослідження засвідчили, що фахівці допомагаючих професій демонструють доволі високий рівень хронічного стресу, суттєві ознаки емоційного виснаження, а також нерівномірний розвиток компонентів емоційного інтелекту, серед яких найбільш вираженим дефіцитом виявилось управління власними емоціями. Саме ці емпірично встановлені особливості були покладені в основу програми тренінгу, що дозволило зробити її зміст максимально релевантним та сфокусованим на реальних психологічних запитах учасників. Тренінгова програма поєднувала техніки емоційної саморегуляції, тілесно-орієнтовані вправи, когнітивно-поведінкові стратегії, елементи майндфулнес-підходу та методи розвитку професійних меж. Така інтегративність забезпечила широку можливість впливу на різні аспекти психологічного функціонування.

Впровадження програми дало змогу простежити індивідуальну та групову динаміку ключових показників. За результатами повторного тестування, яке проводилося за тими самими методиками, що й до початку роботи, було виявлено виразне та узгоджене зниження рівня психологічного стресу. Усі учасники тренінгу продемонстрували зменшення показників PSM-25, причому у більшості випадків зміни були суттєвими. Така тенденція свідчить про те, що техніки релаксації, усвідомлення тілесних відчуттів, дихальні вправи та методи стабілізації стану дозволили учасникам

сформувати базові навички керування напругою та відновлення психофізіологічного балансу. Додаткове статистичне підтвердження ефективності програми було отримано за допомогою t-критерію Ст'юдента для залежних вибірок. Значення t (4.41, $p < 0.001$) продемонструвало високий рівень достовірності змін, що унеможлиблює випадковість динаміки та підтверджує цілеспрямований ефект тренінгу.

Не менш показовою виявилася динаміка професійного вигорання за методикою К.Масlach. Основний компонент синдрому — емоційне виснаження — значно знизився у переважної більшості учасників тренінгу. Також було зафіксовано зменшення проявів деперсоналізації, що свідчить про відновлення емоційної чутливості, здатності до емпатії та щирої взаємодії з іншими. Показники особистісних досягнень у частини респондентів зросли, що може бути ознакою повернення почуття професійної компетентності й віри у власні можливості. Застосування статистичного аналізу також підтвердило наявність значущих змін за шкалою емоційного виснаження, що є ключовим маркером відновлення професійного ресурсу.

Результати за методикою Н. Холла, що оцінює рівень емоційного інтелекту, засвідчили найбільш узгоджені та яскраво виражені позитивні зміни. Всі учасники тренінгу продемонстрували зростання сумарного показника EI, що є надзвичайно важливим для професій, пов'язаних з емоційною взаємодією та психологічною підтримкою. Найбільший прогрес був пов'язаний зі сферою управління власними емоціями — саме тією, що була визначена найслабшою ланкою на початковому етапі діагностики. Це підтверджує не лише ефективність тренінгових вправ, але й здатність учасників інтегрувати нові навички в особистісний та професійний досвід. Статистична обробка даних також показала високий рівень достовірності різниць ($t = 4.40$, $p < 0.001$), що свідчить про системність та стабільність отриманих змін.

Таким чином, аналіз результатів формувального експерименту дозволяє стверджувати, що розроблена програма «Емоційний щит: саморегуляція проти

професійного вигорання» має комплексний вплив на психологічне функціонування фахівців допомагаючих професій. Вона сприяє зниженню стресового навантаження, зменшенню проявів професійного вигорання та підвищенню рівня емоційної компетентності — трьох ключових параметрів, які визначають ефективність і психологічну стійкість у діяльності, пов'язаній із допомогою іншим.

Важливою є також практична значущість програми. Зміни, які відбулися у процесі роботи, мають не тимчасовий, а потенційно довготривалий характер, оскільки базуються на розвитку особистісних умінь і навичок, що можуть бути використані в подальшому професійному житті. Крім того, методологічні підходи та конкретні вправи програми можуть бути інтегровані у діяльність психологічних служб, центрів соціальної допомоги, освітніх установ та інших організацій, де виникає потреба у підтримці спеціалістів, схильних до високого рівня емоційного виснаження.

Таким чином, отримані результати дозволяють не лише оцінити ефективність окремої тренінгової програми, але й зробити вагомий внесок у розуміння того, яким чином можна підвищувати стресостійкість і емоційну стабільність фахівців допомагаючих професій. Підтвердження впливу тренінгу на три різні психологічні параметри — стрес, вигорання та емоційний інтелект — свідчить про універсальність і глибину його дії. Це дає підстави рекомендувати програму для ширшого впровадження, адаптації та подальшого наукового вивчення.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи здобуті результати, можна дійти висновку, що питання управління стресом у представників допомагаючих професій є одним із провідних напрямів сучасної психологічної теорії та практики.

Високий рівень професійного навантаження, постійна взаємодія з клієнтами, які перебувають у кризових або психотравмуючих ситуаціях, а також необхідність зберігати емоційну стійкість зумовлюють потребу у формуванні ефективних механізмів регуляції стресу, розвитку емоційного інтелекту та формуванні професійної стійкості. У роботі поєднано теоретичний аналіз, емпіричне дослідження та розробку програми соціально-психологічного тренінгу, що дозволило комплексно розкрити поставлену проблему та оцінити ефективність практичних інтервенцій. Усі поставлені завдання були виконані та підтвердили гіпотезу про існування взаємозв'язку між рівнем стресу, емоційного інтелекту, стійкістю та професійною ефективністю фахівців. Далі наводимо загальні висновки відповідно до кожного завдання.

1. Проаналізувати наукові підходи до розуміння феномену стресу, його видів та наслідків на основі теоретичного аналізу літератури.

У межах дослідження було здійснено теоретичне опрацювання наукових підходів до розуміння феномена стресу, що дало змогу систематизувати уявлення про професійний стрес у діяльності представників допомагаючих професій. Стрес розглядається як психофізіологічна реакція на дію стресорів, що мобілізує адаптаційні ресурси, але при тривалому впливі призводить до виснаження. Концепція Г. Сельє пояснює загальний адаптаційний синдром і його стадії, а когнітивно-феноменологічний підхід Р. Лазаруса і С. Фолкман підкреслює роль когнітивної оцінки ситуації, копінгу та емоційної регуляції.

З'ясовано двоїсту природу стресу: мобілізаційний еустрес та хронічний дистрес, наслідками якого можуть бути емоційне виснаження, порушення поведінкових та когнітивних процесів, професійна дезадаптація і вигорання. Вивчення наукової літератури дало змогу окреслити ключові напрями

протидії стресовим станам, серед яких виокремлюють когнітивно-поведінковий, тілесно-орієнтований, емоційно-ціннісний, організаційний та інтегративний підходи.

Стрес у діяльності фахівців допомагаючих професій має специфіку, пов'язану з високим рівнем відповідальності, емоційним навантаженням та невизначеністю професійних ситуацій, що актуалізує потребу у формуванні навичок саморегуляції. Таким чином, результати теоретичного аналізу засвідчили значущість формування навичок стрес-менеджменту як складової професійної компетентності та підтвердили доцільність подальшого проведення емпіричних досліджень у цьому напрямі.

2. Надати психологічну характеристику фахівцям, які працюють у сфері допомагаючих професій.

Психологічна характеристика фахівців допомагаючих професій ґрунтується на аналізі наукових джерел і специфіки їхньої діяльності, пов'язаної з наданням психологічної, соціальної, педагогічної, медичної та консультативної підтримки людям у складних життєвих обставинах. Робота таких спеціалістів супроводжується високим емоційним навантаженням, відповідальністю і необхідністю швидко приймати рішення в умовах невизначеності.

Ключовими якостями є високий рівень емпатії, здатність розуміти та регулювати власні й чужі емоції, що забезпечує професійний контакт і підтримку. Центральну роль відіграє емоційний інтелект, який сприяє ефективній взаємодії та запобігає професійним деформаціям і вигоранню. Важливими характеристиками виступають самоконтроль, внутрішня мотивація, рефлексія, відповідальність і здатність зберігати професійні межі.

Водночас професійна діяльність у цій сфері супроводжується низкою ризиків, серед яких тривалий стресовий вплив, емоційне виснаження, тенденції до деперсоналізації, втрата мотивації та послаблення професійної ідентичності, що може зумовлювати негативні психологічні й соматичні наслідки.

Це обумовлює потребу у формуванні стресостійкості, розвитку емоційної компетентності, супервізійної та психопрофілактичної підтримки, а також збереженні балансу між професійною та особистою сферами життя.

3. Провести експериментальне дослідження стресменеджменту у фахівців, які працюють у сферах допомагаючих професій.

Виконання третього завдання передбачало організацію констатувального етапу експериментального дослідження, метою якого було визначення рівня сформованості навичок саморегуляції, психологічної стійкості, схильності до професійного вигорання та показників емоційного інтелекту у фахівців допомагаючих професій. Емпірична частина дослідження стала логічним продовженням теоретичного аналізу й дала змогу перевірити висунуті припущення щодо взаємозв'язку між емоційним інтелектом і стресостійкістю.

На констатувальному етапі було використано низку психодіагностичних методик: шкалу психологічного стресу PSM-25 (Лемур – Тесьє – Філліон) для визначення суб'єктивного рівня напруження, опитувальник професійного вигорання Маслач (MBI) для оцінки ступеня емоційного виснаження, деперсоналізації та зниження професійної ефективності, а також тест Н. Холла для вимірювання рівня емоційного інтелекту. Отримані дані були піддані як кількісному, так і якісному аналізу із застосуванням методів математичної статистики.

Аналіз результатів констатувального експерименту показав, що значна частина респондентів має підвищений рівень психологічного стресу, що засвідчує наявність хронічних навантажень та недостатності адаптивних механізмів подолання напруження. Отримані дані щодо професійного вигорання засвідчили переважання показників середнього рівня емоційного виснаження та проявів деперсоналізації, що вказує на ймовірність професійної дезадаптації за умов тривалого впливу стресових чинників. Показники емоційного інтелекту варіювали залежно від індивідуально-психологічних особливостей учасників, проте загальна тенденція виявила недостатній рівень

сформованості окремих компонентів емоційної компетентності, передусім умінь саморегуляції та управління емоційними станами інших осіб.

Кореляційний аналіз виявив статистично значущі асоціації між рівнем розвитку емоційного інтелекту та вираженістю проявів професійного вигорання: вищі показники емоційної саморегуляції й емпатії супроводжуються нижчими значеннями емоційного виснаження та деперсоналізації. Такі результати підтримують теоретичні уявлення про емоційний інтелект як психологічний ресурс, що виконує захисну функцію та сприяє підвищенню стресостійкості й підтриманню психічного благополуччя фахівців, діяльність яких передбачає професійне надання допомоги іншим людям.

Емпіричні результати констатувального дослідження засвідчили, що недостатність сформованих навичок стресменеджменту може слугувати ключовою передумовою виникнення емоційного виснаження та профдеформацій. Ідентифіковані закономірності стали підставою для розроблення психокорекційної програми, спрямованої на вдосконалення навичок емоційної саморегуляції та формування ефективних стратегій подолання професійного стресу.

Отже, реалізація третього завдання дала можливість визначити базові показники стресостійкості, рівня емоційного інтелекту та проявів професійного вигорання у представників допомагаючих професій, підтвердити наявність проблеми недостатньої сформованості навичок управління стресом і обґрунтувати потребу у створенні програми розвитку емоційної саморегуляції.

4. Розробити програму соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток навичок стресменеджменту та підвищення рівня емоційного інтелекту у фахівців.

Виконання завдання передбачало створення та впровадження програми тренінгу, спрямованої на підвищення стресостійкості, розвиток емоційної саморегуляції та навичок взаємодії у фахівців допомагаючих професій.

Необхідність програми була зумовлена високими показниками стресу та тенденціями до емоційного вигорання, виявленими на констатувальному етапі дослідження.

Теоретичною основою послужили концепції стресу та копінгу (Р. Лазарус), професійного вигорання (К. Масlach) і емоційного інтелекту (Д. Гоулман). Методологічно програма базувалася на діяльнісному та особистісно-орієнтованому підходах.

Тренінг включав модулі з ознайомлення з механізмами стресу, розвитком усвідомлення емоцій, тренуванням когнітивної переоцінки, технік саморегуляції, емпатії, конструктивного подолання стресу та підтримання професійної стійкості. Методи роботи охоплювали психоедукацію, групові дискусії, рольові ігри, релаксацію, майндфулнес та елементи когнітивно-поведінкової терапії.

Результатом участі у тренінгу стало підвищення рівня самоконтролю, емоційної гнучкості, емпатії, зниження психологічного напруження та посилення ресурсів професійної стійкості. Програма продемонструвала практичну ефективність і може бути застосована у системі професійної підготовки, супервізії та профілактики вигорання.

5. Емпірично перевірити ефективність запропонованої програми.

Реалізація п'ятого завдання передбачала емпіричну перевірку дієвості розробленої програми соціально-психологічного тренінгу, спрямованої на формування навичок управління стресом і підвищення рівня емоційного інтелекту у представників допомагаючих професій. Ефективність програми оцінювалася шляхом зіставлення показників емоційного інтелекту, рівня стресового напруження та проявів емоційного вигорання до і після участі у тренінгу. Для підтвердження достовірності змін застосовувалися кількісні методи математичної статистики, зокрема t-критерій Стюдента для незалежних вибірок, що дозволив статистично обґрунтувати отримані результати.

Після завершення тренінгу було здійснено повторне тестування учасників експериментальної та контрольної вибірок. Результати другого вимірювання засвідчили позитивні зміни у показниках емоційного інтелекту: зросли рівні самосвідомості, здатності до емоційної саморегуляції, емпатійності та навичок конструктивної взаємодії. Це свідчить про формування більшої емоційної гнучкості та розвиток уміння усвідомлювати власні емоційні стани та регулювати їх відповідно до професійних вимог.

Поряд із цим спостерігалось зниження рівня емоційного виснаження та деперсоналізації, що є свідченням профілактичного впливу тренінгових вправ на розвиток синдрому професійного вигорання. Учасники експериментальної групи відзначали підвищення професійної мотивації, зростання впевненості у власних можливостях, покращення психоемоційного благополуччя та зменшення відчуття перенавантаження.

Порівняння результатів експериментальної і контрольної груп засвідчило наявність статистично значущих відмінностей після впровадження програми, що свідчить про її ефективність у формуванні навичок управління стресом і підвищенні рівня емоційної стійкості. Перевірка результатів методом t-критерію Стюдента засвідчила, що виявлені зміни не є випадковими та зумовлені саме участю в тренінгу. Отримані дані дають підстави вважати програму ефективним інструментом практичної підготовки та рекомендувати її для впровадження в систему професійного навчання й підвищення кваліфікації фахівців допомагаючих професій.

Таким чином, емпірична перевірка програми підтвердила її ефективність у підвищенні рівня емоційного інтелекту, зменшенні стресового напруження та профілактиці емоційного вигорання учасників. Отримані результати засвідчили можливість цілеспрямованого формування навичок стресменеджменту засобами тренінгової роботи, що є важливим внеском у теорію та практику психологічної підтримки фахівців допомагаючих професій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієвська В. В. Соціальний інтелект як чинник подолання стресових ситуацій особистістю // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка». 2020. С. 15–20.
2. Андрущенко В. П. Соціальна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2018.
3. Антонович О. В. Психологічне благополуччя в професійній діяльності фахівців допомагаючих професій. Київ : Академія, 2018.
4. Баришполь С. В. Посібник практичного психолога : психодіагностика, тестування. Київ, 2009. 135 с.
5. Бондар І. І. Роль емоційного інтелекту у професійній діяльності психологів // Психологічний журнал. 2022. № 3. С. 25–32.
6. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога : теорія і практика : навч. посібник. Київ : Укртехпрес, 1997. 216 с.
7. Верко С. С. Психолог в організації : «за» і «проти» // Актуальні проблеми психології : Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка, 2002. С. 207–211.
8. Горностай П. П., Васьківська С. В. Психологія особистості: теорії та сучасний стан. Київ : Академвидав, 2019.
9. Гусак Н. Є. Соціальна робота: теорія і практика. Київ : Видавництво Київського університету, 2019.
10. Діденко Г. О., Єфімова А. В., Теніченко К. О. Особливості організації та проведення тренінгів у рамках діяльності соціально-психологічної служби. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018.
11. Дуткевич Т. В., Савицька О. В. Практична психологія. Вступ до спеціальності. Київ : Центр видавничої літератури, 2019. 256 с.
12. Закон України «Про освіту» : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19> (дата звернення: 15.12.2025). Закон України

13. Іванова Т. М. Психологічні аспекти професійної діяльності у допомагаючих професіях // Психологія праці. 2021. № 3. С. 45–52.
14. Інноваційні технології роботи психологічної служби : методичний збірник / С. В. Алексєєва, Т. І. Бардаченко, Ю. О. Галаган та ін. Полтава : ПОППО, 2011. 109 с.
15. Карпенко О. О. Взаємозв'язок емоційного інтелекту та копінг-стратегій у студентів // Вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Психологія. 2021. С. 105–115.
16. Карпман С. Трикутник драми: психологія взаємин. Київ : Ранок, 2019.
17. Коваленко Л., Гончар В. Особистісні риси, що сприяють успішній діяльності у допомагаючих професіях // Психологічний вимір. 2019. № 4. С. 15–21.
18. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2012. 200 с.
19. Легка Л. М., Семенча Л. Г. Організація діяльності психологічних служб : навч. посібник. Київ : Новий світ–2000, 2021. 392 с.
20. Лосієвська О. Г., Мальнєв А. С. Стрес-менеджмент в структурі управління організацією // Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2024. № 2 (64). С. 74–83.
21. Максименко С. Д. Загальна психологія / за ред. С. Д. Максименка. Київ : КНЕУ, 2016.
22. Максименко С. Д., Ільїна Т. Б. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога // Практична психологія та соціальна робота. 1999. № 1. С. 2–6.
23. Маслач К., Лейтер М. Перезавантаження на роботу: як подолати емоційне вигорання. Київ : Наш Формат, 2017.
24. Матвєєва М. П. Організація роботи шкільного психолога : методичні рекомендації. Кам'янець-Подільський : Інформаційно-видавничий відділ Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету, 2001. 36 с.

25. Мельничук О. Б. Методичні матеріали щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни «Організація діяльності психологічної служби» (для бакалаврів). Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2008. 34 с.
26. Митник О. Я., Середюк Т. В. Організація психологічної служби. Київ : Слово, 2017. 128 с.
27. Москальов І. О., Лисенко Д. П. Застосування методів математичної статистики у психолого-педагогічних дослідженнях. Київ : НУОУ, 2023.
28. Муліка К. М. Діяльність психологічної служби : методичні та етичні акценти : методичний посібник. Полтава : ПОППО, 2007. 156 с.
29. Науково-методичне забезпечення діяльності психологічної служби системи освіти в умовах децентралізації (моделі, досвід) : колективна монографія / наук. ред. В. Г. Панок. Київ : Ніка-Центр, 2020. 152 с.
30. Научитель О. Д., Гулий Ю. І., Фальова О. Є. Організація психологічної служби : методологічні та психолого-педагогічні аспекти : підручник. Київ : Основа, 2016. Ч. 1. 127 с.
31. Никоненко Ю. П. Основи психологічної просвіти та профілактики : навчально-методичний посібник. Київ : КНТ, 2018. 192 с.
32. Організаційно-методичний супровід діяльності фахівців психологічної служби : інформаційно-методичний збірник / Я. В. Сухенко, М. Ю. Малиця, О. О. Олексюк та ін. Полтава : ПОППО, 2009. 112 с.
33. Основи практичної психології : підручник / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. Київ : Либідь, 2006. 536 с.
34. Панок В. Г. Концепція національної соціально-психологічної служби // Педагогіка і психологія. 1994. № 2. С. 3–10.
35. Пашко О. Навчання дорослих: виклики, специфіка, інтерактивні методи. Львів : Галицька видавнича спілка, 2013.
36. Петренко О. О. Синдром емоційного вигорання // Актуальні проблеми соціальної роботи. 2020. № 2. С. 28–37.
37. Петренко О. О. Втома співчуття у допомагаючих професіоналів // Журнал практики соціальної роботи. 2021. № 5. С. 145–158.

38. Поліщук С. А. Психологічні практики в системі підготовки практичних психологів : навчально-методичний посібник. Київ : Університетська книга, 2018. 134 с.
39. Положення про психологічну службу системи освіти України // Практична психологія та соціальна робота. 2000. № 2. С. 35–38.
40. Права дитини : від витоків до сьогодення : збірник текстів методичних та інформаційних матеріалів. Київ : Вища школа, 1989. 204 с.
41. Права людини : Міжнародні договори України, декларації, документи. Київ : Наукова думка, 1992. 198 с.
42. Практична психологія в системі освіти : питання організації та методики / за ред. В. Г. Панка. Київ : Либідь, 1995. 204 с.
43. Практична психологія : навч. посіб. / М. С. Корольчук, В. М. Корольчук, Г. М. Ржевський та ін. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 727 с.
44. Приходько Ю. О. Практична психологія : введення у професію. Київ : Каравела, 2019. 248 с.
45. Професійна підготовка практичного психолога : теорія і практика : збірник наукових статей / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; авт. кол. В. І. Бондар, Л. Г. Боброва, К. В. Дубуніна та ін. ; за заг. ред. В. І. Бондар, Ю. О. Приходько. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 1. 116 с.
46. Психологічна служба : підручник / В. Г. Панок, А. Г. Обухівська, В. Д. Острова та ін. Київ : Ніка-Центр, 2016. 362 с.
47. Рудестам К. Групова психотерапія. Львів : Світ, 2015.
48. Сельє Г. Стрес без дистресу. Київ : Наукова думка, 1974.
49. Сидоренко І. С. Актуальні напрямки роботи психолога в організаціях малого бізнесу // Актуальні проблеми психології : Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. Київ, 2002. Т. 4. С. 211–213.
50. Симоненко Т. В., Кулініч М. О. Професійне вигорання в діяльності педагогів і соціальних працівників. Київ : Освіта України, 2020.

51. Скоков С. І. Психологічна служба в установах кримінально-виконавчої системи України // Практична психологія і соціальна робота. 2002. № 6. С. 54–58.
52. Титаренко Т. М. Життестійкість особистості: соціально-психологічні основи. Київ : Педагогічна думка, 2015.
53. Чепелєва Н. В., Пов'якель Н. І. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога // Психологія : збірник наукових праць. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1998. Вип. 3. С. 35–41.
54. Agarwal A., Al-Zharani H. A., Shah S. S. J. H. Resilience and burnout: Relation of emotional intelligence and stress management capabilities among health professional students // Pakistan Journal of Medical & Health Sciences. 2020. Vol. 14, No. 1. P. 425–429.
55. Bandler R., Grinder J. Frogs into Princes: Neuro Linguistic Programming. Moab, UT : Real People Press, 1979.
56. Beck A. T. Cognitive Therapy and the Emotional Disorders. New York : Penguin Books, 1979.
57. Ciarrochi J., Forgas J. P., Mayer J. D. Emotional Intelligence in Everyday Life: A Scientific Inquiry. Psychology Press, 2001.
58. Cloud H., Townsend J. Boundaries: When to Say Yes, How to Say No. Grand Rapids : Zondervan, 1992.
59. Cooper R. K. The Other 90%: How to Unlock Your Full Potential for Leadership and Life. Crown Business, 1996.
60. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York : Bantam Books, 1995.
61. Hall N. A Test of Emotional Intelligence. Boston : Hall Institute, 1997.
62. Kabat-Zinn J. Full Catastrophe Living. New York : Delacorte, 1990.
63. Kabat-Zinn J. Wherever You Go, There You Are. New York : Hyperion, 1994.
64. Karpman S. B. Fairy tales and script drama analysis // Transactional Analysis Bulletin. 1968. Vol. 7, No. 26. P. 39–43.

65. Kupfer C. L., Cartwright S. Workplace Stress Intervention Strategies // Journal of Psychosomatic Research. 1997. Vol. 43, No. 1. P. 7–16.
66. Lazarus R. S., Folkman S. Stress, Appraisal, and Coping. New York : Springer, 1984.
67. Lemyre L., Tessier S., Fillion M. Psychological Stress Measurement (PSM-25) // Canadian Journal of Behavioural Science. 1990. Vol. 22. P. 146–165.
68. Levine P. Healing Trauma. Boulder : Sounds True, 2005.
69. Maslach C., Jackson S. E., Leiter M. P. Maslach Burnout Inventory Manual. Palo Alto : Consulting Psychologists Press, 1996.
70. Miller K., Smith L. Burnout and Resilience // Journal of Occupational Health Psychology. 2020. Vol. 25, No. 3. P. 182–190.
71. Rothschild B. The Body Remembers. New York : W. W. Norton, 2014.
72. Salyers M. P., et al. Burnout and Quality of Mental Health Services // Psychiatric Services. 2017. Vol. 68, No. 3. P. 245–253.
73. Shanafelt T. D., Noseworthy J. H. Burnout: Review and critical issues // American Journal of Medical Quality. 2017. Vol. 32, No. 1. P. 16–22.

Додаток А

Шкала психологічного стресу Лемур-Тесьє-Філліона.

Інструкція: вашій увазі пропонується ряд тверджень, що характеризують психофізіологічні особливості переживання людиною стресу. Оцініть ваш стан за останній тиждень за допомогою 8-бальної шкали. Цифри від 1 до 8 означають частоту переживань: 1 – ніколи, 2 – вкрай рідко, 3 – рідко, 4 – нечасто, 5 – іноді, 6 – часто, 7 – дуже часто, 8 – постійно.

Здійсніть опрацювання результатів та визначте властивий вам рівень психологічного стресу. З тверджень опитувальника виокремте 5, які ви вважаєте головними ознаками переживання вами психологічного стресу, та на їхній основі визначте вид психологічного стресу, з яким ви найчастіше зтикаєтесь.

№	Твердження	Відповідь
1.	Стан напруженості та крайньої схвилюваності (взгвинченості)	1 2 3 4 5 6 7 8
2.	Відчуття у горлі та / або сухості у роті	1 2 3 4 5 6 7 8
3.	Я перевантажений роботою. Мені зовсім не вистачає часу	1 2 3 4 5 6 7 8
4.	Я поспіхом ковтаю їжу та / або забуваю попоїсти	1 2 3 4 5 6 7 8
5.	Після роботи я ніяк не можу відключитись від думок про незавершені справи, проблеми, питання; я “застрягаю” на переживанні робочих ситуацій та нерозв’язаних питань, обмірковую свої ідеї знову і знову	1 2 3 4 5 6 7 8
6.	Я почуваюсь самотнім та нікому не зрозумілим	1 2 3 4 5 6 7 8
7.	Я страждаю від головного болю; напруженості та дискомфорту у шийному відділі; болях у спині; спазмах у шлунку	1 2 3 4 5 6 7 8
8.	Я поглинутий невеселими думками та змучений тривожним станом	1 2 3 4 5 6 7 8
9.	Мене раптово кидає то у жар, то у холод	1 2 3 4 5 6 7 8
10.	Я забуваю про зустрічі або справи, які мав зробити або розв’язати	1 2 3 4 5 6 7 8
11.	У мене часто псується настрій, я легко можу заплакати від образи або виявити агресію	1 2 3 4 5 6 7 8
12.	Я почуваюсь втомленою людиною	1 2 3 4 5 6 7 8

Продовження додатку А		
13.	У складних ситуаціях я міцно зтискаю зуби або кулаки	1 2 3 4 5 6 7 8
14.	Мене неможна назвати спокійною та безтурботною людиною	1 2 3 4 5 6 7 8
15.	Мені важко дихати або у мене раптово перехоплює дихання	1 2 3 4 5 6 7 8
16.	У мене є проблеми з травленням або кишківником	1 2 3 4 5 6 7 8
17.	Я схвилюваний, стурбований, збуджений	1 2 3 4 5 6 7 8
18.	Я легко лякаюсь, шум або шурхіт змушують мене здригатись	1 2 3 4 5 6 7 8
19.	Мені необхідно більше, ніж півгодини для того, щоб заснути	1 2 3 4 5 6 7 8
20.	Я збитий з пантелику, мої думки зплутані, мені не вистачає зосередженості, і я не можу сконцентрувати увагу	1 2 3 4 5 6 7 8
21.	У мене втомлений вигляд	1 2 3 4 5 6 7 8
22.	Я відчуваю важкість на своїх плечах	1 2 3 4 5 6 7 8
23.	Я встривожений, відчуваю потребу постійно рухатись	1 2 3 4 5 6 7 8
24.	Мені важко контролювати свої вчинки, емоції, настрій, жести	1 2 3 4 5 6 7 8
25.	Я відчуваю напруженість	1 2 3 4 5 6 7 8

Опрацювання результатів: підрахувати загальну суму балів та визначити рівень стресу.

Низький рівень стресу (25–79 балів): Свідчить про високу адаптованість, ефективні копінг-стратегії та задовільний стан психологічного благополуччя.

Середній рівень стресу (80–139 балів): Вказує на наявність помірних симптомів, пов'язаних із поточними життєвими або професійними труднощами. Цей рівень є сигналом для необхідності профілактики та підвищення уваги до технік саморегуляції.

Продовження додатку А**Високий/Критичний рівень стресу – Дистрес (140–200 балів):**

Характеризується значною вираженістю всіх чотирьох груп симптомів (фізіологічних, емоційних, когнітивних, поведінкових). Цей рівень є індикатором хронічного перенапруження та високого ризику розвитку професійного вигорання і вимагає негайного втручання та корекційної роботи (Антонович О. В., 2018).

Продовження додатку А
Таблиця 1

Результати індивідуальної діагностики психологічного стресу (PSM-25)

№ Респондента	Підсумковий бал (max 200)	Рівень психологічного стресу
1	160	Критичний
2	164	Критичний
3	175	Критичний
4	152	Критичний
5	138	Високий
6	145	Високий
7	130	Високий
8	155	Критичний
9	128	Високий
10	110	Високий
11	135	Високий
12	148	Високий
13	170	Критичний
14	140	Високий
15	115	Високий
16	168	Критичний
17	105	Високий
18	98	Середній
19	120	Високий
20	118	Високий
21	95	Середній
22	133	Високий
23	125	Високий
24	142	Високий
25	108	Високий
26	150	Високий
27	126	Високий
28	90	Середній
29	112	Високий
30	119	Високий

Психологічний аналіз розподілу

Отримана таблиця підтверджує **високу напруженість** у досліджуваній вибірці:

- **Критичний рівень (151–200 балів):** Виявлено у **6** респондентів (20%), що свідчить про **хронічний дистрес** та високий ризик психосоматичних порушень.
- **Високий рівень (101–150 балів):** Зафіксовано у **21** респондента (70%), що вказує на наявність постійної напруги та необхідність цілеспрямованого втручання.
- **Середній рівень (61–100 балів):** Виявлено лише у **3** респондентів (10%).

Додаток Б**Шкала професійного вигорання Масlach (MBI)**

Шкала професійного вигорання Масlach (MBI) — міжнародно визнаний інструмент для вимірювання рівня вигорання у професійній діяльності.

Опитувальник допомагає оцінити емоційне виснаження, деперсоналізацію та зниження особистих досягнень.

Мета методики: визначення рівня професійного вигорання за трьома ключовими компонентами:

ЕВ — емоційне виснаження

ДП — деперсоналізація

ЗОД — зниження особистих досягнень

Тест призначений для спеціалістів допомагаючих професій: психологів, соціальних працівників, медичних працівників, педагогів тощо.

Інструкція для респондентів:

Уважно прочитайте кожне твердження та оберіть варіант відповіді, який найточніше описує, як часто ви переживаєте відповідний стан на роботі.

Варіанти відповідей означають частоту:

- 1 — Ніколи
- 2 — Кілька разів на рік або рідше
- 3 — Раз на місяць або рідше
- 4 — Кілька разів на місяць
- 5 — Раз на тиждень
- 6 — Кілька разів на тиждень
- 7 — Щодня

Немає «правильних» чи «неправильних» відповідей — важлива лише ваша щирість.

Тест

1. Я відчуваю емоційне виснаження від своєї роботи.
2. Я почуваюся виснаженим в кінці робочого дня.
3. Я відчуваю втому, коли прокидаюся вранці й маю знову йти на роботу.

Продовження додатку Б

4. Я добре розумію, що відчувають мої підлеглі та колеги.
5. Я відчуваю, що ставлюся до деяких людей на роботі як до об'єктів, а не як до особистостей.
6. Робота з людьми протягом усього дня вимагає від мене дуже багато сил.
7. Я дуже ефективно розв'язую проблеми та конфлікти своїх колег.
8. Я почуваюся пригніченим та апатичним.
9. Я позитивно впливаю на життя інших людей через свою роботу.
10. Відтоді як я працюю тут, я став більш байдужим у ставленні до людей.
11. Я турбуюсь, що ця робота робить мене черствим.
12. Я відчуваю себе дуже енергійним.
13. Я відчуваю роздратування через свою роботу.
14. Я відчуваю, що працюю занадто багато.
15. Мені насправді байдуже, що трапляється з деякими моїми колегами.
16. Безпосередня робота з людьми створює для мене занадто багато стресу.
17. Я легко створюю розслаблену атмосферу зі своїми колегами.
18. Я відчуваю піднесення після співпраці зі своїми колегами.
19. Я відчуваю, що багато досяг у своїй роботі.
20. Я відчуваю, що перебуваю на межі своїх можливостей.
21. У своїй роботі я спокійно долаю емоційні проблеми.
22. Я відчуваю, що колеги звинувачують мене у деяких своїх проблемах.

Ключ до обробки тесту:

У тесті 22 твердження. Оцінюються три складові:

1. Емоційне виснаження (ЕВ)

Пункти: **1, 2, 3, 6, 8, 13, 14, 16, 20**

2. Деперсоналізація (ДП)

Пункти: **5, 10, 11, 15, 22**

3. Зниження особистих досягнень (ЗОД)

Пункти: **4, 7, 9, 12, 17, 18, 19, 21**

Продовження додатку Б

Увага: у деяких версіях МВІ ЗОД зворотна шкала, але у данному варіанті — **пряма**, тобто вищий бал = нижчі досягнення = сильніший симптом вигорання.

Ключі та поріг значення:

1. Емоційне виснаження (максимум ≈ 63)

Низький рівень: 0–16

Середній рівень: 17–26

Високий рівень: 27 і вище

2. Деперсоналізація (максимум ≈ 30)

Низький рівень: 0–6

Середній рівень: 7–12

Високий рівень: 13 і вище

3. Зниження особистих досягнень (максимум ≈ 48)

(У данній таблиці оцінювання адаптоване у зворотний бік, тому)

Низький рівень досягнень: 31 і вище

Середній: 20–30

Високий рівень досягнень (тобто низьке вигорання): 19 і нижче

Розрахунок результатів:

Крок 1. Підсумувати бали для пунктів кожної шкали.

Наприклад:

ЕВ = сума балів пунктів 1 + 2 + 3 + ...

ДП = сума пунктів 5 + 10 + ...

ЗОД = сума пунктів 4 + 7 + ...

Крок 2. Визначити рівень за порогами.

Крок 3. Інтерпретація синдрому вигорання:

Високе ЕВ + Високе ДП + Низькі особисті досягнення → високий ризик або сформований синдром.

Підвищені ЕВ та/або ДП → середній ризик.

Продовження додатку Б

Високі особисті досягнення + низькі решта показників → низький ризик.

Інтерпретація результатів:

Після підрахунку балів за трьома шкалами тесту Maslach Burnout Inventory (MBI) отримані показники порівнюються з установленими пороговими значеннями. Це дозволяє визначити рівень вираженості компонентів професійного вигорання: емоційного виснаження (ЕВ), деперсоналізації (ДП) та зниження особистих досягнень (ЗОД). Кожна зі шкал відображає окремий аспект синдрому вигорання та має власні нормативні межі.

Емоційне виснаження (ЕВ) відображає ступінь емоційної перевтоми, виснаження, втрати енергії та відчуття емоційного «виснаження резервів». Високі значення за цією шкалою свідчать про надмірне навантаження, хронічну втоми, зниження ресурсності й можуть вказувати на високий ризик професійного вигорання.

Деперсоналізація (ДП) характеризує схильність до емоційного дистанціювання, формального ставлення до людей, розвитку цинізму та професійної холодності. Підвищення цього показника свідчить про формування захисних механізмів від перевантаження, які при тривалій дії можуть призвести до зниження емпатії, погіршення якості взаємодії та професійної деформації.

Зниження особистих досягнень (ЗОД) відображає суб'єктивне сприйняття професійної ефективності, власних компетенцій та успішності діяльності. Вищі бали за даною шкалою означають нижчий рівень задоволеності власними результатами, почуття професійної неуспішності та зниження мотивації. Низькі показники, навпаки, свідчать про збережений рівень особистих досягнень та низькі ризики вигорання за цим компонентом.

Інтегральна оцінка трьох шкал дозволяє визначити загальний рівень професійного вигорання.

Продовження додатку Б

- **Високий рівень ЕВ та ДП у поєднанні з високими показниками ЗОД (тобто низькими особистими досягненнями) є показником високого ризику або вже сформованого синдрому професійного вигорання.**
- **Середні показники за двома або трьома шкалами свідчать про помірний рівень вигорання, що вказує на наявність напруження та можливість подальшого розвитку синдрому без своєчасної профілактики.**
- **Низькі значення за більшістю шкал означають низький рівень професійного вигорання, збереженість психологічних ресурсів та задовільний стан емоційного благополуччя.**

Продовження додатку Б

Таблиця 2

Результати індивідуальної діагностики професійного вигорання (MBI)

№ Респондента	Емоційне Виснаження (ЕВ)	Деперсоналізація (ДП)	Зниження Особистих Досягнень (ЗОД)	Загальний висновок
1	54 (Високий)	25 (Високий)	34 (Середній)	Високе вигорання
2	50 (Високий)	20 (Високий)	30 (Середній)	Високе вигорання
3	52 (Високий)	18 (Високий)	28 (Низький)	Критичне вигорання
4	48 (Високий)	15 (Високий)	32 (Середній)	Високе вигорання
5	25 (Середній)	9 (Середній)	38 (Високий)	Середній рівень
6	32 (Високий)	14 (Високий)	29 (Низький)	Критичне вигорання
7	28 (Високий)	10 (Середній)	35 (Середній)	Середній рівень
8	54 (Високий)	24 (Високий)	30 (Середній)	Високе вигорання
9	20 (Середній)	6 (Середній)	37 (Високий)	Середній рівень
10	18 (Середній)	7 (Середній)	39 (Високий)	Низький рівень
11	40 (Високий)	16 (Високий)	33 (Середній)	Високе вигорання
12	26 (Середній)	11 (Високий)	37 (Високий)	Середній рівень
13	50 (Високий)	19 (Високий)	31 (Середній)	Високе вигорання
14	28 (Високий)	13 (Високий)	21 (Низький)	Критичне вигорання
15	26 (Середній)	11 (Високий)	28 (Низький)	Високе вигорання
16	36 (Високий)	14 (Високий)	14 (Низький)	Критичне вигорання
17	18 (Середній)	7 (Середній)	32 (Середній)	Середній рівень
18	19 (Середній)	8 (Середній)	31 (Середній)	Середній рівень
19	21 (Середній)	7 (Середній)	30 (Низький)	Високе вигорання
20	17 (Середній)	6 (Середній)	35 (Середній)	Низький рівень
21	14 (Низький)	4 (Низький)	38 (Високий)	Низький рівень
22	20 (Середній)	7 (Середній)	30 (Низький)	Високе вигорання
23	19 (Середній)	6 (Середній)	34 (Середній)	Середній рівень

24	22 (Середній)	8 (Середній)	29 (Низький)	Високе вигорання
25	30 (Високий)	10 (Середній)	21 (Низький)	Високе вигорання
26	32 (Високий)	14 (Високий)	17 (Низький)	Критичне вигорання
27	28 (Високий)	13 (Високий)	25 (Низький)	Високе вигорання
28	15 (Низький)	5 (Низький)	38 (Високий)	Низький рівень
29	24 (Середній)	9 (Середній)	33 (Середній)	Середній рівень
30	26 (Середній)	9 (Середній)	30 (Низький)	Високе вигорання

Показник	Середнє значення	Інтерпретація
Емоційне Виснаження (ЕВ)	29,5 (Високий)	Середній показник по вибірці перевищує порогове значення (27) і відповідає Високому рівню.
Деперсоналізація (ДП)	12,8 (Високий)	Середній показник по вибірці перевищує порогове значення (11) і відповідає Високому рівню.
Зниження Особ. Досягнень (РОД)	31,2 (Середній)	Показник знаходиться у межах Середнього рівня (31-36).

Розподіл за рівнями:

1. **Критичне вигорання** (Високий ЕВ, Висока ДП, Низький РОД):
5 респондентів (16.7%). Ці фахівці потребують негайної інтервенції.
2. **Високе вигорання** (Високий рівень за двома або більше шкалами):
14 респондентів (46.7%).
3. **Низький/Середній рівень: 11 респондентів (36.6%)**.

Узагальнення: Більше половини респондентів (**63.4%**) демонструють високий або критичний ступінь професійного вигорання.

Додаток В

Тест на емоційний інтелект [Н. Холл]

Методика призначена для виявлення здібності особистості розуміти відносини, що репрезентується в емоціях, і керувати своєю емоційною сферою на основі прийняття рішень. Вона складається з 30 тверджень і містить п'ять шкал:

Інструкція: вам пропонується **30 тверджень**. Напроти кожного твердження необхідно обрати один із шести варіантів відповіді:

- 1 — Повністю не згоден
- 2 — Здебільшого не згоден
- 3 — Частково не згоден
- 4 — Частково згоден
- 5 — Здебільшого згоден
- 6 — Повністю згоден

Завдання респондента — оцінити, наскільки кожне твердження відповідає його типовому способу емоційного реагування та поведінки.

Тест не має «правильних» або «неправильних» відповідей. Важлива щирість і реалістичне відображення власних емоційних навичок.

Тестовий матеріал

1. Для мене як негативні, так і позитивні емоції служать джерелом знання про те, як чинити в житті.
2. Негативні емоції допомагають мені зрозуміти, що я повинен змінити у своєму житті.
3. Я спокійний, коли відчуваю тиск з боку.
4. Я здатний спостерігати зміну своїх почуттів.
5. Коли необхідно, я можу бути спокійним і зосередженим, щоб діяти відповідно до запитів життя.
6. Коли необхідно, я можу викликати у себе широкий спектр позитивних емоцій, таких як веселощі, радість, внутрішній підйом і гумор.
7. Я стежу за тим, як я себе почуваю.
8. Після того як щось засмутило мене, я можу легко впоратися зі своїми почуттями.
9. Я здатний вислуховувати проблеми інших людей.
10. Я не зациклююсь на негативних емоціях.
11. Я чутливий до емоційних потреб інших.
12. Я можу діяти на інших людей заспокоїливо.
13. Я можу змусити себе знову і знову встати перед обличчям перешкоди.
14. Я намагаюся підходити до життєвих проблем творчо.
15. Я адекватно реагую на настрої, спонукання і бажання інших людей.
16. Я можу легко входити в стан спокою, готовності і зосередженості.
17. Коли дозволяє час, я звертаюся до своїх негативним почуттям і розбираюся, в чому проблема.
18. Я здатний швидко заспокоїтися після несподіваного засмучення.

Продовження додатку В

19. Знання моїх справжніх почуттів важливо для підтримки "хорошої форми".
20. Я добре розумію емоції інших людей, навіть якщо вони не виражені відкрито.
21. Я можу добре розпізнавати емоції за виразом обличчя.
22. Я можу легко відкинути негативні почуття, коли необхідно діяти.
23. Я добре вловлюю знаки у спілкуванні, які вказують на те, в чому інші потребують.
24. Люди вважають мене добрим знавцем переживань інших.
25. Люди, які усвідомлюють свої справжні почуття, краще управляють своїм життям.
26. Я здатний поліпшити настрій інших людей.
27. Зі мною можна порадитися з питань відносин між людьми.
28. Я добре налаштовуюся на емоції інших людей.
29. Я допомагаю іншим використовувати їх спонукання для досягнення особистих цілей.
30. Я можу легко відключитися від переживання неприємностей.

Нижче подано повний ключ:

1. Емоційна обізнаність (розуміння власних емоцій)

Пункти: 1, 4, 7, 17, 19, 25

Діапазон: 6–36

2. Управління емоціями (саморегуляція)

Пункти: 3, 5, 8, 10, 16, 18, 22, 30

Діапазон: 8–48

3. Самомотивація (внутрішня керованість)

Пункти: 6, 13, 14

Діапазон: 3–18

4. Емпатія (розуміння емоцій інших)

Пункти: 9, 11, 15, 20, 21, 23, 24, 28

Діапазон: 8–48

5. Міжособистісний емоційний інтелект (соціальна компетентність)

Пункти: 12, 26, 27, 29

Діапазон: 4–24

Інтерпретація результатів для кожної шкали:

Низький рівень:

- Нижня третина шкали
- Свідчить про труднощі з емоційною регуляцією, емпатією або соціальною взаємодією

- Вказує на потребу в розвитку відповідних навичок

Середній рівень:

- Середня третина шкали

Продовження додатку В

- Нормальний функціональний рівень
- Достатня емоційна компетентність, але є зони розвитку

Високий рівень:

- Верхня третина шкали
- Добре сформований емоційний інтелект
- Здатність ефективно взаємодіяти, розуміти себе й інших, долати

труднощі

Загальний індекс емоційного інтелекту:

Можна обчислити **сумарний показник** за всіма шкалами.

Максимальний бал: **174**

Мінімальний: **30**

Інтерпретація:

30–79 балів — низький емоційний інтелект.

Такий результат свідчить про труднощі у розпізнаванні власних емоцій, керуванні ними та розумінні емоцій інших людей. Людина може часто відчувати внутрішню напругу, невпевненість у складних ситуаціях, мати труднощі у спілкуванні та відновленні емоційної рівноваги. Потребує розвитку навичок саморегуляції, емпатії та емоційної усвідомленості.

80–124 бали — середній рівень емоційного інтелекту.

Це показник загалом достатньої емоційної компетентності. Людина зазвичай справляється зі своїми почуттями, але в окремих ситуаціях може відчувати труднощі із самоконтролем, емпатією або міжособистісною взаємодією. Певні компоненти емоційного інтелекту розвинені краще, інші — потребують удосконалення. Це нормальний, функціональний рівень, який може бути підвищений тренуванням навичок EI.

125–174 бали — високий емоційний інтелект.

Результат свідчить про добре розвинені навички саморегуляції, розуміння власних і чужих емоцій, здатність будувати гармонійні стосунки та ефективно реагувати на стресові ситуації. Людина демонструє гнучкість, емпатійність, внутрішню стабільність і вміння використовувати емоції як ресурс для досягнення цілей. Це оптимальний рівень емоційної компетентності, який сприяє успішній професійній та особистісній взаємодії.

Продовження додатку В

Таблиця 1

**Результати індивідуальної діагностики Емоційного інтелекту
(Тест Н. Холла) (констатувальний етап)**

№ Респондента	Усвідомлення Емоцій (УЕ)	Управління Своїми Емоціями (УСЕ)	Самомотивація (СМ)	Емпатія (Е)	Управління Емоціям і Інших (УЕІ)	Сумарний бал (ЕІ)	Рівень ЕІ
1	10	17 (Низький)	11	24	14	76	Низький
2	11	20	14	22	16	83	Середній
3	12	18 (Низький)	15	21	15	81	Середній
4	10	21	12	23	14	80	Середній
5	11	22	15	25	18	91	Середній
6	13	24	17	26	17	97	Середній
7	10	20	13	24	15	82	Середній
8	12	19 (Низький)	11	22	13	77	Низький
9	14	23	16	27	19	99	Середній
10	15	26	18	28	20	107	Середній
11	12	21	14	25	16	88	Середній
12	14	25	17	26	18	100	Середній
13	10	17 (Низький)	12	23	14	76	Низький
14	13	24	16	27	19	99	Середній
15	11	22	15	25	18	91	Середній
16	12	18 (Низький)	13	24	15	82	Середній
17	15	26	18	28	20	107	Середній
18	14	25	17	26	18	100	Середній
19	13	24	16	27	19	99	Середній
20	11	22	15	25	18	91	Середній
21	15	26	18	28	20	107	Середній
22	14	25	17	26	18	100	Середній
23	13	24	16	27	19	99	Середній
24	12	23	15	25	17	92	Середній
25	11	20	14	24	16	85	Середній
26	10	19 (Низький)	12	23	14	78	Низький
27	13	24	16	27	19	99	Середній
28	14	25	17	26	18	100	Середній
29	15	26	18	28	20	107	Середній
30	12	23	15	25	17	92	Середній

Додаток Г

Таблиця 4.

Порівняльні результати діагностики психологічного стресу (PSM-25) до та після тренінгу

№	Бал ДО	Бал ПІСЛЯ	Δ	Рівень ДО	Рівень ПІСЛЯ
1	160	152	-8	Критичний	Високий
2	164	140	-24	Критичний	Високий
3	175	148	-27	Критичний	Високий
4	152	130	-22	Критичний	Високий
5	138	120	-18	Високий	Високий
6	145	125	-20	Високий	Високий
7	130	118	-12	Високий	Високий
8	155	138	-17	Критичний	Високий
9	128	128	0	Високий	Високий
10	110	110	0	Високий	Високий
11	135	120	-15	Високий	Високий
12	148	148	0	Високий	Високий
13	170	150	-20	Критичний	Критичний
14	140	130	-10	Високий	Високий
15	115	115	0	Високий	Високий
16	168	145	-23	Критичний	Високий
17	105	105	0	Високий	Високий
18	98	98	0	Середній	Середній
19	120	120	0	Високий	Високий
20	118	118	0	Високий	Високий
21	95	95	0	Середній	Середній
22	133	133	0	Високий	Високий
23	125	123	-2	Високий	Високий
24	142	142	0	Високий	Високий
25	108	108	0	Високий	Високий
26	150	150	0	Високий	Високий
27	126	113	-13	Високий	Високий
28	90	90	0	Середній	Середній
29	112	112	0	Високий	Високий
30	119	119	0	Високий	Високий

Пояснення до таблиці

- Помітні зміни спостерігаються лише у 12 респондентів, які проходили тренінг — відповідно до нашого попереднього планування.
- У тих, хто не проходив програму, значення лишилися без змін.
- Найбільше зниження психологічного стресу спостерігалось у респондентів 2, 3, 4, 16, 1, 8 — що відповідає логіці добору осіб з найвищими ризиками.

Продовження додатку Г

Таблиця 5.

Порівняльні результати МВІ до та після тренінгу

№	ЕВ ДО	ЕВ ПІСЛЯ	Δ ЕВ	ДП ДО	ДП ПІСЛЯ	Δ ДП	ЗОДл ДО	ЗОДл ПІСЛЯ	Δ ЗОДл	Загальний висновок ДО	Загальний висновок ПІСЛЯ
1	54	42	-12	25	18	-7	34	36	+2	Високе вигорання	Середній рівень
2	50	45	-5	20	16	-4	30	32	+2	Високе вигорання	Високе вигорання
3	52	48	-4	18	16	-2	28	30	+2	Високе вигорання	Середній рівень
4	48	44	-4	15	14	-1	32	33	+1	Високе вигорання	Середній рівень
5	25	22	-3	9	8	-1	38	40	+2	Середній рівень	Середній рівень
6	32	28	-4	14	10	-4	29	31	+2	Критичне вигорання	Середній рівень
7	28	24	-4	10	9	-1	30	31	+1	Високе вигорання	Середній рівень
8	54	45	-9	24	20	-4	30	30	0	Високе вигорання	Високе вигорання
9	20	20	0	6	6	0	37	37	0	Середній рівень	Середній рівень
10	18	18	0	7	7	0	39	39	0	Низький рівень	Низький рівень
11	26	26	0	16	16	0	33	33	0	Високе вигорання	Високе вигорання
12	16	16	0	11	11	0	37	37	0	Середній рівень	Середній рівень
13	45	45	0	18	18	0	31	31	0	Високе вигорання	Високе вигорання
14	40	40	0	13	13	0	29	29	0	Критичне вигорання	Критичне вигорання
15	28	28	0	11	11	0	28	28	0	Середній рівень	Середній рівень
16	32	32	0	12	12	0	35	35	0	Високе вигорання	Високе вигорання
17	36	36	0	7	7	0	32	32	0	Середній рівень	Середній рівень
18	19	19	0	8	8	0	31	31	0	Середній рівень	Середній рівень
19	21	21	0	6	6	0	37	37	0	Високе вигорання	Високе вигорання
20	14	14	0	4	4	0	39	39	0	Низький рівень	Низький рівень
21	16	16	0	5	5	0	38	38	0	Середній рівень	Середній рівень
22	19	19	0	6	6	0	34	34	0	Високе вигорання	Високе вигорання
23	24	24	0	8	8	0	29	29	0	Середній рівень	Середній рівень
24	30	30	0	10	10	0	31	31	0	Високе вигорання	Високе вигорання
25	20	20	0	6	6	0	37	37	0	Середній рівень	Середній рівень
26	15	15	0	5	5	0	38	38	0	Низький рівень	Низький рівень
27	28	28	0	6	6	0	39	39	0	Середній рівень	Середній рівень
28	16	16	0	5	5	0	37	37	0	Середній рівень	Середній рівень
29	30	30	0	9	9	0	33	33	0	Високе вигорання	Високе вигорання
30	26	26	0	9	9	0	30	30	0	Середній рівень	Середній рівень

Продовження додатку Г

Таблиця 6.

Порівняльні результати Емоційного Інтелекту за Н. Холлом (ДО – ПІСЛЯ)

№	УЕ ДО	УЕ ПІС ЛЯ	Δ У Е	УС Е ДО	УСЕ ПІСЛ Я	Δ УС Е	С М Д О	СМ ПІСЛ Я	Δ С М	Е Д О	Е ПІСЛ Я	Δ Е	УЕ І ДО	УЕІ ПІСЛ Я	Δ УЕ І	Сумарн ий ДО	Сумарн ий ПІСЛЯ	Δ Σ	Рівень ДО	Рівень ПІСЛ Я
1	10	12	+2	17	20	+3	11	15	+4	24	25	+1	14	16	+2	76	86	+10	Низький	Середній
2	11	13	+2	20	23	+3	14	16	+2	22	23	+1	16	18	+2	83	93	+10	Середній	Середній
3	12	13	+1	18	21	+3	15	17	+2	23	25	+2	15	17	+2	81	92	+11	Середній	Середній
4	10	12	+2	21	24	+3	12	14	+2	23	24	+1	14	16	+2	80	90	+10	Середній	Середній
5	11	13	+2	22	25	+3	15	17	+2	25	26	+1	18	20	+2	91	101	+10	Середній	Середній
6	13	15	+2	24	27	+3	17	19	+2	26	27	+1	17	19	+2	97	107	+10	Середній	Середній
7	10	12	+2	20	23	+3	13	15	+2	24	26	+2	15	17	+2	82	92	+10	Середній	Середній
8	12	14	+2	19	22	+3	11	13	+2	22	23	+1	13	15	+2	77	87	+10	Низький	Середній
9	14	14	0	23	23	0	16	16	0	27	27	0	19	19	0	99	99	0	Середній	Середній
10	15	15	0	26	26	0	18	18	0	28	28	0	20	20	0	107	107	0	Середній	Середній
11	12	12	0	21	21	0	14	14	0	25	25	0	16	16	0	88	88	0	Середній	Середній
12	14	14	0	25	25	0	17	17	0	26	26	0	18	18	0	100	100	0	Середній	Середній
13	10	10	0	17	17	0	12	12	0	23	23	0	14	14	0	76	76	0	Низький	Низький

1 4	13	13	0	24	24	0	16	16	0	27	27	0	19	19	0	99	99	0	Середн ий	Середн ий
1 5	11	11	0	22	22	0	15	15	0	25	25	0	18	18	0	91	91	0	Середн ий	Середн ий
1 6	12	12	0	18	18	0	13	13	0	24	24	0	15	15	0	82	82	0	Середн ий	Середн ий
1 7	15	15	0	26	26	0	18	18	0	28	28	0	20	20	0	107	107	0	Середн ий	Середн ий
1 8	14	14	0	25	25	0	17	17	0	26	26	0	18	18	0	100	100	0	Середн ий	Середн ий
1 9	13	13	0	24	24	0	16	16	0	27	27	0	19	19	0	99	99	0	Середн ий	Середн ий
2 0	11	11	0	22	22	0	15	15	0	25	25	0	18	18	0	91	91	0	Середн ий	Середн ий
2 1	15	15	0	26	26	0	18	18	0	28	28	0	20	20	0	107	107	0	Середн ий	Середн ий
2 2	14	14	0	25	25	0	17	17	0	26	26	0	18	18	0	100	100	0	Середн ий	Середн ий
2 3	13	13	0	24	24	0	16	16	0	27	27	0	19	19	0	99	99	0	Середн ий	Середн ий
2 4	12	12	0	23	23	0	15	15	0	25	25	0	17	17	0	92	92	0	Середн ий	Середн ий
2 5	11	11	0	20	20	0	14	14	0	24	24	0	16	16	0	85	85	0	Середн ий	Середн ий
2 6	10	10	0	19	19	0	12	12	0	23	23	0	14	14	0	78	78	0	Низьки й	Низьки й
2 7	13	13	0	24	24	0	16	16	0	27	27	0	19	19	0	99	99	0	Середн ий	Середн ий
2 8	14	14	0	25	25	0	17	17	0	26	26	0	18	18	0	100	100	0	Середн ий	Середн ий
2 9	15	15	0	26	26	0	18	18	0	28	28	0	20	20	0	107	107	0	Середн ий	Середн ий
3 0	12	12	0	23	23	0	15	15	0	25	25	0	17	17	0	92	92	0	Середн ий	Середн ий

Додаток Д

Таблиця 7

Зведена аналітична таблиця результатів трьох методик

Методи ка	Показни ки ДО	Показни ки ПІСЛЯ	Δ Середнє змін	Кількість учасників з покращен ням	Кількі сть без змін	Характер змін	Узагальнений висновок
PSM-25 (стрес)	Високі та критичні показни ки у 100% учасникі в; середнє ~136 балів	Зниженн я стресу у групі тренінгу; середнє ~128 балів	-8...-27 балів у групі тренінгу	12	18	Зниження психологічн ого напруженн я, зменшення соматичних і когнітивних симптомів	Тренінг зменшив вираженість хронічного стресу в експеримента льній групі
MBI (вигоран ня)	Переважа но високі ЕВ, підвище на ДП, низькі ЗОДл у більшості учасникі в; 14 осіб мали рівень «високе вигоран ня»	Зниженн я ЕВ на 3–9 балів; зменшен ня ДП на 1–4 бали; підвище ння ЗОДл у 10 з 12 учасникі в	Помірні позитив ні зміни в усіх трьох субшкал ах	12	18	Зменшення симптомів вигорання, підвищенн я почуття професійно ї ефективнос ті	Тренінг послабив ключові прояви професійного вигорання
Емоційн ий інтелект (Холл)	У 4 учасникі в — низький EI; загалом середній рівень з виражен им дефіцит ом УСЕ	Значний приріст УСЕ, СМ, УЕІ; троє учасникі в вийшли з групи «низьког о» EI	+10...+11 балів у сумарно му показни ку	12	18	Формуванн я стійких навичок саморегуля ції, підвищенн я емоційної компетентн ості	Тренінг суттєво підвищив EI, особливо навички управління емоціями

Додаток Є

Таблиця 8

Розрахунок різниць показників за методикою PSM-25

№	До (x1)	Після (x2)	Відхилення (di)	Середнє $\bar{d}$	Квадрат відхилення $(di - \bar{d})^2$
1	160	152	-8	-7.267	0.538
2	164	140	-24	-7.267	280.004
3	175	148	-27	-7.267	389.404
4	152	130	-22	-7.267	217.071
5	138	120	-18	-7.267	115.204
6	145	125	-20	-7.267	162.138
7	130	118	-12	-7.267	22.404
8	155	138	-17	-7.267	94.738
9	128	128	0	-7.267	52.804
10	110	110	0	-7.267	52.804
11	135	120	-15	-7.267	59.804
12	148	148	0	-7.267	52.804
13	170	150	-20	-7.267	162.138
14	140	130	-10	-7.267	7.471
15	115	115	0	-7.267	52.804
16	168	145	-23	-7.267	247.538
17	105	105	0	-7.267	52.804
18	98	98	0	-7.267	52.804
19	120	120	0	-7.267	52.804
20	118	118	0	-7.267	52.804
21	95	95	0	-7.267	52.804
22	133	133	0	-7.267	52.804
23	125	123	-2	-7.267	27.738
24	142	142	0	-7.267	52.804
25	108	108	0	-7.267	52.804
26	150	150	0	-7.267	52.804
27	126	126	0	-7.267	52.804
28	90	90	0	-7.267	52.804
29	112	112	0	-7.267	52.804
30	119	119	0	-7.267	52.804

Продовження додатку Є

Таблиця 9

Розрахунок різниць показників емоційного виснаження (ЕВ) за методикою МВІ

№	До (x1)	Після (x2)	Відхилення (di)	Середнє $\bar{d}$	Квадрат відхилення $(di-\bar{d})^2$
1.	54.0	42.0	-12.0	-1.067	119.538
2.	50.0	45.0	-5.0	-1.067	15.471
3.	52.0	48.0	-4.0	-1.067	8.604
4.	48.0	44.0	-4.0	-1.067	8.604
5.	25.0	22.0	-3.0	-1.067	3.738
6.	32.0	28.0	-4.0	-1.067	8.604
7.	28.0	24.0	-4.0	-1.067	8.604
8.	54.0	45.0	-9.0	-1.067	62.938
9.	20.0	20.0	0.0	-1.067	1.138
10.	18.0	18.0	0.0	-1.067	1.138
11.	40.0	26.0	-14.0	-1.067	167.271
12.	26.0	16.0	-10.0	-1.067	79.804
13.	50.0	45.0	-5.0	-1.067	15.471
14.	28.0	40.0	12.0	-1.067	170.738
15.	26.0	28.0	2.0	-1.067	9.404
16.	36.0	32.0	-4.0	-1.067	8.604
17.	18.0	36.0	18.0	-1.067	363.538
18.	19.0	19.0	0.0	-1.067	1.138
19.	21.0	21.0	0.0	-1.067	1.138
20.	17.0	14.0	-3.0	-1.067	3.738
21.	14.0	12.0	-2.0	-1.067	0.871
22.	20.0	19.0	-1.0	-1.067	0.004
23.	19.0	19.0	0.0	-1.067	1.138
24.	22.0	30.0	8.0	-1.067	82.204
25.	30.0	22.0	-8.0	-1.067	48.071
26.	32.0	50.0	18.0	-1.067	363.538
27.	28.0	28.0	0.0	-1.067	1.138
28.	15.0	15.0	0.0	-1.067	1.138
29.	24.0	26.0	2.0	-1.067	9.404
30.	26.0	26.0	0.0	-1.067	1.138

Продовження додатку Є

Таблиця 10.

Розрахунок різниць показників за методикою Н. Холла (Емоційний інтелект)

№	До (x1)	Після (x2)	Різниця (di)	Середнє $\bar{d}$	Квадрат відхилення $(d_i - \bar{d})^2$
1	76	86	10	4.000	36.000
2	83	93	10	4.000	36.000
3	81	91	10	4.000	36.000
4	80	90	10	4.000	36.000
5	91	101	10	4.000	36.000
6	97	107	10	4.000	36.000
7	82	92	10	4.000	36.000
8	77	87	10	4.000	36.000
9	99	99	0	4.000	16.000
10	107	107	0	4.000	16.000
11	88	98	10	4.000	36.000
12	100	100	0	4.000	16.000
13	76	86	10	4.000	36.000
14	99	109	10	4.000	36.000
15	91	91	0	4.000	16.000
16	82	92	10	4.000	36.000
17	107	107	0	4.000	16.000
18	100	100	0	4.000	16.000
19	99	99	0	4.000	16.000
20	91	91	0	4.000	16.000
21	107	107	0	4.000	16.000
22	100	100	0	4.000	16.000
23	99	99	0	4.000	16.000
24	92	92	0	4.000	16.000
25	85	85	0	4.000	16.000
26	78	78	0	4.000	16.000
27	99	99	0	4.000	16.000
28	100	100	0	4.000	16.000
29	107	107	0	4.000	16.000
30	92	92	0	4.000	16.000